

ДЛЯ НАС ВОНА В СВІТІ ЄДИНА, ОДНА...

Повноцінної Української держави не може бути без української національної ідеї, як не може бути Польщі, Хорватії, Німеччини без польської, хорватської, німецької національної ідеї. Утвердженню української національної ідеї, її реалізації в державному бутті перешкоджають не лише особливості нашої історії (тривала розкиданість українського народу по різних імперіях, намагання сусідів поділити між собою нашу землю, еліту, духовність і використовувати українців як матеріал для зміцнення власних етносів тощо), а й стереотипи, що виникли впродовж нашої бездержавності.

Стереотип перший. 1654 року відбулося приєднання України до Московського царства, висловлюючись по-сучасному, на досить пільгових умовах. Але поступово всі пільги й привілеї знищено, Україну перетворено на звичайнісіньку колонію. А оскільки нас не завоювали, в рабство ми пішли самі, слово *приєднання* замінили на *возз'єднання* (нібито єдиного колись народу), в багатьох людей і виник стереотип — українці й росіяни не можуть жити окремо, розлучити їх здатні тільки вороги.

Стереотип другий. В Україні споконвіку була українсько-російська двомовність. Насправді до 1654 року в Україні ніхто не розмовляв російською мовою. Зросійщення почалося саме після «возз'єднання» й сягнуло вершин у часи застою, коли вчителям російської мови давали навіть вищу заробітну платню, ніж учителям-українкам.

Стереотип третій. На Півдні й Сході України живе тільки російськомовне населення, тому чиновники всіх рангів мусять розмовляти з ним виключно по-російськи, мовлять, щоб те населення ліпше збагнуло їхні думки.

Ці чиновники повинні зрозуміти, що в названих регіонах, крім так званого російськомовного населення, живуть і українці, на яких ніхто не звертає уваги. А української мови там (як і по цілій Україні) не розуміють лише ті, хто не хоче її розуміти. Між іншим, студенти й випускники Інституту журналістики, що походять з південних і східних областей, знають українську мову не гірше, а часто й краще, ніж вихідці з решти теренів України.

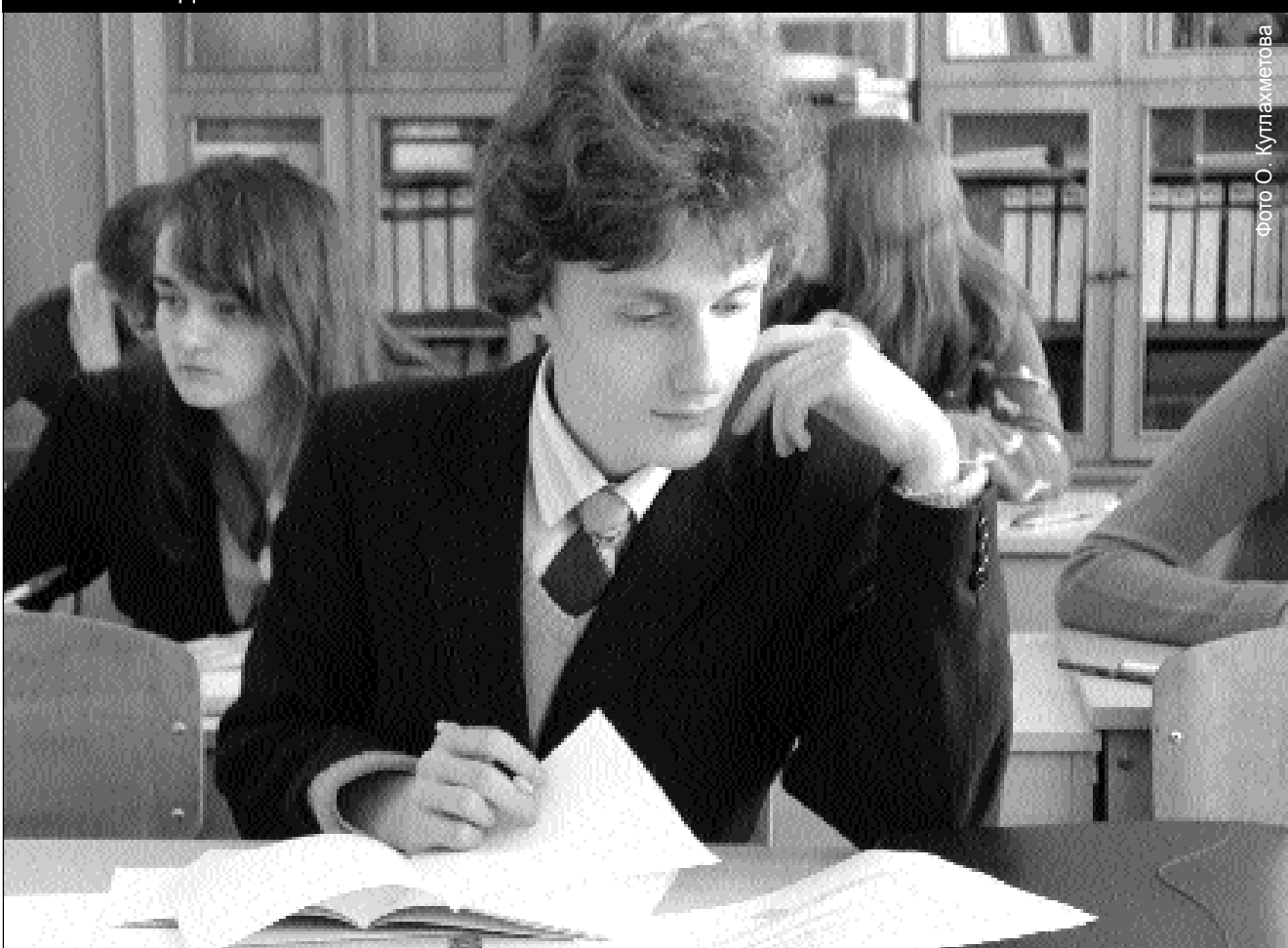
Крім усталених стереотипів, у незалежній Україні виникають нові, не менш шкідливі. Один із них такий: Україна — держава небаченої в світі демократії. Тут можна безборонно зневажати Конституцію, виходити (депутатам парламенту!) із зали засідань або сидіти, коли лунає державний гімн. Виступати недержавною мовою з трибуни законодавчого органу та з інших трибун. Під час перепису населення вести агітацію проти української мови. Можна бути міністром і навіть претендувати на крісло прем'єр-міністра, демонстративно ігноруючи українську мову. Можна висувати теорію «патріотизму європейського зразка» про вільний вибір рідної мови (хоч у цивілізованих країнах таке собі дозволяють лише ті, хто вільно обирає рідну матір). І ще багато чого можна за такої квази-демократії.

Напередодні Дня української писемності та мови хочеться звернутися до всіх громадян України. Дорогі земляки! Зрозуміймо, нарешті, що до нас ставляться і ставитимуться так, як ми себе зарекомендуємо. Не дозволяймо нікому зневажати нашу мову, нашу історію, ідеали всіх «і мертвих, і живих, і ненароджених» носіїв української духовності. Обстоюймо всіма засобами законне право бути українцями на українській землі. Даваймо відсіч усім, хто втручається в наші справи, хто хоче розколотися нас за мовною чи будь-якою іншою ознакою.

Тільки соборна Україна з єдиною державною мовою може стати справді демократичною країною. Тільки народ з відродженою національною свідомістю може посісти гідне місце серед вільних народів світу.

Олександр ПОНОМАРІВ

ФОТОПОГЛЯД: ЮНІЙ НЕСТОР НАШОГО ЧАСУ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ СИМПОЗІУМ: ОСВІТА — НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ — НАЦІЯ

Уперше в Україні з 29 жовтня по 1 листопада 2002 року елітні гуманітарії різних поколінь — вчителі, викладачі та учні, що працюють і навчаються в елітних українських ліцеях, гімназіях, школах, а також ті, що відзначилися на освітніх конкурсах та олімпіадах різного рівня у гуманітарній сфері, — брали участь у Всеукраїнському гуманітарному симпозіумі «Україністика на початку тисячоліття: філософія, історія, мовознавство». 276 учасників симпозіуму загалом (33% учнів — автори публікацій та збірок, 8 учнів — переможці всеукраїнських олімпіад, 6 — всеукраїнських конкурсів, 12 учнів є переможцями обласних олімпіад, 15 — обласних конкурсів, серед учителів — троє заслужених учителів, 28 вчителів-методистів вищої категорії, 4 директори навчальних закладів, сім старших вчителів...) мали змогу ознайомитися зі столицєю в екскурсіях «Київ історичний», «Київ літературний», «Київ мистецький» та обговорити всі навчально-методичні проблеми і досягнення у «педагогічній лабораторії». Остання, зокрема, передбачала для педагогів історичну, філологічну та філософську секції, де теми для обговорення подекуди виходили з освітніх рамок, торкаючись загальнодержавної політики. Серед найважливіших навчально-методичних питань конструктивної дискусії вчителів були «Інтеграція навчального курсу «Історія України» у загальноосвітній гуманітарний контекст», «Технологічні підходи до викладання «Історії України», «Реконструкція українського правопису: за і проти», «Перспективи освітніх технологій», «Основи філософії» у змісті гуманітарної освіти», «Інноваційні педагогічні технології».

Український гуманітарний ліцей Київського національного університету імені Тараса Шевченка став організаційно-кадровою базою (поряд з іншими організаціями — Міністерством освіти та науки України, тим же КНУ імені Тараса Шевченка, Печерською райдержадміністрацією Києва) симпозіуму, оскільки саме цей ліцей, створений 11 років тому, є епіцентром розвитку гуманітарної освіти в Україні. Будучи партнером Інституту українознавства НАН Ук-

раїни (директор Петро Петрович Кононенко є заступником голови Піклувальної ради ліцею), Український гуманітарний ліцей, до того ж, став центром поширення україністики у столиці та нових освітніх технологій (входить до асоційованих шкіл ЮНЕСКО).

Найбільш критичною сферою гуманітарної освіти, як не дивно, виявилось мовознавство. Саме педагоги-мовознавці особливо гостро критикували нинішню владу за освітянську політику, не залишаючи осторонь і організатора — Міністерство освіти й науки. Де поділися 25 мільйонів гривень, виділених нам минулого року? — запитував академік АНВШ України Петро Кононенко. Чому Міністерство освіти в національній доктрині розвитку освіти не конкретизує мету і зміст гуманітарної освіти, не наголошує на національній ідеї, на вихованні свідомого громадянина України? Чому немає конкурсного відбору навчальних програм дисциплін гуманітарного циклу, не затверджене альтернативне функціонування кількох найдосконаліших проектів? Чому матеріально не забезпечені існуючі навчальні програми: де підручники, навчально-методичні посібники, хрестоматії?.. Чому скорочується кількість годин на викладання української мови і літератури, чому знято з навчальної програми курс українознавства? Чому припинили опрацювання нового українського правопису, введення якого є абсолютно необхідним сьогодні?.. Усі ці питання, зрештою, втілюються в Резолюцію філологічної секції з вимогами вирішити проблеми гуманітарної освіти.

Учні, звичайно, теж мали достатньо завдань протягом 4 днів симпозіуму. Найголовніше — участь в олімпіадах з історії, української мови і літератури, філософії. Стимул до перемоги, до того ж, був надзвичайним: ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка Віктор Васильович Скопенко при відкритті обіцяв переможцям олімпіад без іспитів зарахувати до історичного, філософського факультетів та до Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка. Результат — 9 щасливців. Так, в дисципліні «українська

мова та література» і місце посіла Старова Олена (спеціалізована школа № 16, Харків), друге — Прядко Інна (Український гуманітарний ліцей, Київ), третє — Яцків Марія (Буська гімназія імені Є. Петрушевича, Львівська область). В «історії» перемогли святкували, відповідно, Бабакова Олена (Український гуманітарний ліцей, Київ), Малік Віктор (ЗСШ № 48, Донецьк) та Краснов Олексій (Міський ліцей, Полтава). Найкращими філософами, у свою чергу, стали Котович Ірина (Гуманітарно-правовий ліцей, Черкаси), Білецька Ірина (Голосівський ліцей № 24.1, Київ) та Жамкова Світлана (Юридичний ліцей, Одеса).

Ще юні гуманітарії мали змогу захищати свої наукові ідеї перед професорами, кандидатами і докторами наук КНУ імені Тараса Шевченка та ЛНУ імені Івана Франка (Львів), брати участь у науково-дискусійній грі «Дебати» за методикою Карла Поппера та у творчих майстернях «Медіатизація минулого», «Світ душі», «Сократівські уроки».

Публічний захист колективних науково-дослідницьких проектів «Українське бароко як складова світової культури» та «Модернізм, фемінізм, націоналізм у творчості О. Ю. Кобилянської», організований і продемонстрований перед учасниками симпозіуму учнями Українського гуманітарного ліцею (31-ша філологічна та 32-га історична і філософська групи), — став зразком найновіших навчальних технологій, виявом модерного гуманітарного світогляду українців, в основі якого — національна ідея. Зрештою всі побачили надзвичайно мистецьку, видовищну і глибинно філософську виставу-містерію.

У підсумковій резолюції Всеукраїнського гуманітарного симпозіуму йшлося про те, що перший симпозіум має стати традиційним, перейти на обласний та регіональний рівні, зрештою, що це — шлях національного відродження, шлях поширення серед молоді українського гуманітарного світогляду.

Олександр СОЛОНЕЦЬ
Р. S. Репортаж про симпозіум читай-

ВІТАЄМО З ДНЕМ УКРАЇНСЬКОЇ ПИСЕМНОСТІ ТА МОВИ!

Немає на світі двох однакових людей, як немає двох однакових листочків. У своїй суті кожна річ неповторна. Тому будь-яке порівняння хибить на неточність. Однак з порівняння хочеться почати свою розповідь.

У природі зустрічаються коштовні камені, що справжню цінність здобувають лише після копіткого шліфування. Нові форми і зміст вражають відтак своєю невідомістю, багатством кольорів і тонів, а іноді, розгортаючи породу людських особистостей, осліплюєшся — перед тобою безцінний скарб чаруючої людської обдарованості і таланту. Цей скарб, на відміну від коштовних каменів, людина шліфує сама, залишаючи лише успадковану від природи основу, як і трапилося з людиною, чиє життя було зіткане з чорних і червоних ниток, назва яким музика, поезія, пісня, любов до людей, до народу свого, до своєї сім'ї. По небутті його спливає час. Зайвою окалиною відпали невизнання, невіра в його непересічний талант і зайві емоції. Незалежно від наших побажань виблискують нині і виблискуюватимуть у майбутті грані його геніальної обдарованості, грані творця, новатора і таланту потужної, як сказав би Іван Франко, сили.

Спадає на пам'ять перша зустріч з автором "Червоної руті" Володимиром Івасюком. Це був молодий, міцно збитий хлопець у синій спортивній куртці, з красивими і по-гуцульськи гордими рисами обличчя. Здоровий рум'янець підкреслював весело-спостережливий блиск його очей, а були вони, наче небо після зливи — голубими, очей, на які спадало каштанове сипке волосся. Різьблене підборіддя свідчило про твердий і рішучий характер. Володя невідвратно дивився на поля зеленої Буковини, впливався спостережливим поглядом у зелені вруна свого краю, що миготіли у вікні автобуса. Поля поволі переходили в мрійливі пагорби, віщуючи наближення справжніх синіх гір. Як писала про нього одна канадська газета, Володимир Івасюк — співак синіх гір. Він нестямно любив свої гори. В його піснях вони ставали одухотвореними героями, мріяли, співпереживали і печалилися разом зі своїм автором. У горах він знайшов червону руту, що полум'янітиме вічно у серцях людських вічним вогнем його щедрої і доброї душі, його зачарованості і любові.

Лише вчора-позавчора я став студентом Чернівецького держуніверситету, а того дня вертав додому, з радістю наспівуючи пісні "Смерічки", де брав участь. На щастя, нагодився знайомий журналіст із місцевого телебачення — Жан Макаренко. На зупинці у Вашківцях він познайомив мене з Володею. То було у серпні 1970 року. На час нашого знайомства Володя уже був автором "Червоної руті", яку запропонував редакції телебачення. Головний режисер В. М. Селезінка, який знав його як здібного скрипаля і співака, був здивований. Хлопець приніс пісню. Селезінка проникся текстом пісні і запропонував "оправити" її у видовий ролик з красвидами Карпат і водограїв. На цей час ми вже в "Смерічці" співали одну з Івасюкових пісень — "Я піду в далекі гори" — надзвичайно імпульсивну й життєрадісну співанку. Виявляється, їхали вони до Косова, де пінуться напрочуд красивий водоспад Гук. Там оператор Дмитро мав зняти той видовий ролик, і Володя із захватом розписував кожен кадр, кожен куплет. Отож знайомство з тим Івасюком закарбувалось у душі і буде зі мною завжди. Зустріч і знайомство, однак, перевершили всі мої сподівання. На все життя вразила його особливість характеру — не викладати себе одразу, не обрушувати на голову співрозмовника масу інформації і лавину інтелектуальних режюмувань. Він вводив мене у свій неповторний людський світ поволі, розкриваючись щоразу несподіваними закрутками залишеної у гори, в людей душі, ще більше несподіваного і жаданого залишав на потім. До кінця не розкриваючись, він не давав найменшого приводу пізнати себе у всій своїй складності. Могу лише з впевненістю судити, що Володимир Івасюк жив у чотирьох вимірах. Це був Поет, Композитор, Художник, Людина. Віддати перевагу якомусь одному важко, як і нелегко знайти кожному точне формулювання. Залишається крок за кроком відтворювати його будні і свята. Цим короточасним святам,

власне, більше передували будні, мозольні і напружені, для яких напружена праця залишала короткі години перепочинку.

Першими виконавцями "Червоної руті" — критики, музикознавці і звичайні шанувальники естрадного мистецтва вважають мене і Василя Зінкевича. Це твердження пішло гуляти між людей з легкої руки самого Володимира Івасюка, який завжди зичив популярності своїм колегам і друзям, але пальма першості належить не нам, а самому автору популярного твору. Композитор і поет Володимир Івасюк сам володів чудового тембру і краси голосом, який і окрилив "Червону руту" зі сцени Чернівецької студії телебачення. Цей варіант і слід вважати оригіналом. Наш — просто відомий ширшому загальному слухачів. Свого часу пісня на фоні падаючої бистрої води з-під Гука, водограю побіля Косова в Карпатах, обійшла екрани України і надовго заповонила серця людей.

Непомітно ніби, але впевнено і дуже сходилла його зоря. Шкода лише, що була вона серпневою, короточасною на життєдайне світло. Однак на небі творчості залишила вона незгасний світ. Зоря ця горіла тільки для людей.

Екран багато сприяв його популярності. Добре пригадую жовтневий день 1970 року, після третьої пари відкликають мене на Театральну площу, де готувалася передача "Камертон доброго настрою". На вулиці стояв погожий осінній день, день, ко-

— поезія найвищої проби.

Не знаю я, коли сюди
прийду,
Та залишаю замість
себе квіти,
Ті квіти, що знайшов
у саду
Для тебе, для тебе
я...

Не зітреться ніколи у пам'яті найбільш творчий і тому напружений до неможливого період перед зйомками фільму, коли безсонними ночами сиділи ми на телестудії. Запис фонограми робив знайомий вже Василь Стріхович. Репетиції. Оркестри. Апаратура. Сотні дублів. Переспівано стільки ж пісень. Не знали спочинку не тільки режисери фільму, але й Володя, Софія, Левко, Василь і Марійка Ісак. Над ранок буквально валилися з ніг, але, ледь вийшовши на вулицю, почувши щебет негмамовного птаства, ми ніби відроджувалися. Володя наспівував фінальну пісню про поїзд.

На швидких поїздах

НАЗАРІЙ ЯРЕМЧУК: СПОГАДИ ПРО ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА

ли люди вперше почули у Володиному виконанні "Червону руту" і "Водограй". До самої площі було не пройти. Її обступили сотні людей. З вікон медінституту, де на той час навчався Володя, визирали студенти, сонце сяяло у променях бабиного літа, а над Чернівцями лунали пісні Володимира Івасюка, що сидів на лаві під деревами — смерічками, ялинками (їх недавно викопали і пересадили на інше місце) та розмовляв із дівчиною. Для камери він був недовсяжним. Увага операторів зосереджувалась на безпосередніх учасниках передачі, на Софії Ротару, скажімо. Вона співала пісню "Валентина". Співала натхненно, вражаючи. Подальший злет її тісно пов'язаний з іменем Володимира Івасюка.

Зі сходинки на площі я співав, пригадую, "Юність смerek, мов незрівнянний світ краси...". Оддалік стояли добре знайомі мені Валерій Громцев, Левко Дутківський, Марія Ісак, Софія Ротару, Василь Зінкевич, Василь Селезінка, Василь Стріхович. Останній, тон-режисер місцевої студії телебачення, першим записував на плівку пісні композитора Володимира Івасюка і всіх тих, хто був на площі. Через камеру ми несли глядачам світ не лише краси, але й своїх почувань і мрій. Багато хто з імпровізованої сцени передачі "Камертон доброго настрою" виглядав своє майбутнє. Не один пов'язував його з людиною, що все ще сиділа на лаві під ялинами. Отже, 13 жовтня 1970 року — це день народження "Червоної руті" і "Водограю", що дивно, пісні прозвучали одночасно, а визнання їх людьми було різне. "Червона рута" одразу зацьмурила не лише "Водограй", але й інші пісні.

Після "Камертону доброго настрою" друге життя "Червоної руті" дав однійменний фільм режисера Романа Олексіва. Це своєрідна стрічка з участю цілого сузір'я талантів нашого краю. На чільному місці стояв, звичайно ж, Володя, чимі піснями — "Я піду в далекі гори", "Водограй", "На швидких поїздах" — стали справжньою окрасою стрічки. А чого тільки варта його поезія до пісні Валерія Громцева "Залишені квіти"! Я ніскільки не обмовився

Подолаю свій шлях.
Хай летить до мети,
І легка моя путь —
Здогадались, мабуть, —
Нових друзів я хочу знайти...

Нарешті, у сінокошому серпні, учасники зйомок зібралися в Яремчі. Володя приїхав з нерозлучною гітарою, разом з якою він перейшов на одну мою фотографію. На композиторові джинси, синій спортивного крою светр. Володя стоїть у колі друзів, перед якими стелиться чарівний світ Карпат. Погляд його ледь замріяний. Голова горділиво відкинута назад...

У Яремчі він часто наспівував одну мінорну французьку пісню. Інтерпретував її напрочуд вдало. Цю пісню співав він в автобусі, коли ми верталися зі зйомок. Співав, задумливо вдивляючись через заплакані від дощу вікна на присмирнілі гори.

Якщо дотримуватися строгої хронології подій, згаданим зйомкам передували наші зустрічі у Вишніці. До гірського райцентру він приїжджав ранковим поїздом, проводив з нами не одну годину. В результаті народилося чимало оркестрових пісень, цікавих задумів. Наприклад, пісня "Відлуння твоїх кроків", котру згадую я у хвилини душевного сум'яття. Заспівати її Володя запропонував Василеві і мені. Після прослуховування зійшлися на думці віддати твір моєму напарникові по сцені. Вона й прижилася в репертуарі Зінкевича.

З вишницьких зустрічей Володю пам'ятаю завжди веселим і переповненим задумами. Він носив при собі нерозлучний кавового кольору портфель, у якому, крім книг, зошитів, білого халата і стетоскопа, завжди лежав чистий нотний папір. Любив Володя свій портфель по-особливому. Завжди з якимось побожним трепетом клацав замком, витягаючи нові твори. Згодом придбав польський чемоданчик, але запам'ятався він чомусь менше, хоч теж вигойдував його задуми, супроводжував у дорозі. Не менше од валіз дорозі мені спогади про його появу в Будинку культури, ручкався і сідав за стареньке фортепіано. Починав наспівувати...

Одного разу Володя приїхав до Вишніці як ніколи веселий, викликав нас з Василем з Будинку культури і дорогою мовив: "Ану, хлопці, послухаєте зараз..."

Володя сів на найближчу лавку і заспівав:

Ой зробив хлопчина та й дві красні
скрипки,
Розділив надвоє снів своїх красу...

Я не відривав погляду від обличчя композитора. Воно було одухотвореним і непроникним. За його настроїв більше промовляв голос — напрочуд міцний, сталевий і водночас ніжний та розлогий. Цей голос проникав у всі закопелки серця, оживляв легенду і віддалявся-віддалявся, залишаючи по собі біль і терпкий щем.

Ділося нам зустрічатися, але жодного разу не бачив його за робочим столом у чернівецькій квартирі. Складалося враження, що Володя, вічно рухливий, палкий любитель мандрівок, ніколи не замикає себе у чотирьох стінах. Побувавши перший раз у помешканні, я щиро поспівчував йому. Жила сім'я Івасюків по вулиці Маяковського. У Львові йому теж випала вулиця з такою назвою. Телефонний апарат не переставав дзвонити. Добрі знайомі і люди, яких він часто і в очі не бачив, не давали йому спокою. Де тут було до праці!..

Цього разу Володя запросив мене і Василя Зінкевича. Сім'я Івасюків отримала нову квартиру, приводила її до ладу. Донедавна композитор негмамовно бігав по ґаздівству, шукаючи то замки, то шпаклівку, то фарбу, а тепер чекав нас із таємничою посмішкою.

— Так що, діду, треба їхати до Москви. Викликають на "Пісню-71", всесоюзний фінал. Під оркестр Силантєва ти, Василь і я повинні заспівати "Червону руту". Аранжувати пісню доведеться мені особисто. Для великого складу не пробував ніколи, але треба...

Побачивши в наших очах радість і схвалення, Володя сів за свій рояль. Взяв ля-мінорний акорд.

— Отут, я думаю, — сказав він, — краще буде, якщо замість жіночого голосу

прозвучить гобой...

До Володі на квартиру ми приходили кілька днів поспіль. На телефонні дзвінки просто не зважали, поринувши з головою у роботу. На своєрідних репетиціях Зінкевич і я наспівували пісню, а він зв'язав оркестровку.

Майже усі оркестровки, до речі, Володя завжди писав сам. Кожну він сприймав, наче "уберю" людини. Часто любив повторювати: "Від того, як одягнеш пісню, значною мірою залежатиме її звучання". Йому як авторові легко було знаходити найпотрібніші шати. Особливо він полюбляв писати партії "для дерева", тобто для дерев'яних духових інструментів — гобоя, флейти, фагота. Під час наших репетицій на його роялі лежали також томи для оркестрування великих симфонічних творів. Вони ніби виявляли його давні наміри підкріпити свої знання консерваторською освітою.

До Москви вилітали ми грудневим холодним ранком. У літаку, тримаючи ноти на портфелі, Володя дописував оркестровку. До надсадного реву двигунів його пам'ять долучала голос флейти, гобоя, скрипок і... хвилювання, хвилювання...

На Буковині ми залишили справжню золоту осінь. Москва зустрічала снігом. Він збивав нас із ніг на аеродромі в Биково. Ледь дотягнулися до електрички. Впавши у крісла, полегшено зітхнули.

Фінал конкурсу "Пісня-71" зібрав чимало зірок тодішньої естради: Магомаєв, Хіль, Кобзон, Зікіна, початкуючий Лещенко... Десятки відомих імен. До участі у конкурсі допускалися навіть композитори без консерваторських дипломів. Тепер їм чомусь закрито дорогу. Через необдумане, як на мене, обмеження, скільки чудових пісень ми не почули взагалі або ж почули з непростимим запізненням.

Наш вихід на сцену. Ми з Василем з'явилися у білих, стилізованих гуцульських костюмах. Сліпуче сяяли прожектори. Телевізійні камери, наближення хвилюючої хвилини відчутно зв'язували поведінку. Та ще великий симфонічний оркестр. Після заключного голосу гобоя ми взяли перші ноти. Після конкурсу критика назвала наш виступ визначним. Володимир Івасюк було вручено диплом лауреата фестивалю і мініатюрний рояль з написом "Пісня-71". Усім нам ще подарували метрові макети Останкінської вежі, де ми залишили один одному автографи. Це немеркнуча пам'ять про наше перше перебування у столиці.

Не минуло й року після виступу на "Пісні-71", як "Смерічка" на крилах "Водограю" і "Горянки" Левка Дутківського стала лауреатом Всесоюзного телеконкурсу "Алло, ми шукаємо таланти!". Йому передувала, до речі, не менш хвилююча для нас подія — півфінал у Чернівцях. Він проходив у Мармуровій залі університету. З мікрофоном у руках до Володі підійшов ведучий програми Саша Масляков. Композитор від хвилювання почав було червоніти, але швидко опанував себе:

— Вчуся в медінституті. Пишу пісні. Мій улюблений ансамбль "Смерічка"...

Володя говорив повільно, виважуючи кожне слово. Дехто пам'ятає, напевне, його інтерв'ю в телепередачі. Немає сенсу його повторювати. Залишається лише додати, що говорив він чистісіньку правду. Не загравав із глядачем. Дивуватися не доводиться, бо акторства він не терпів, хоч популярність серед шанувальників естрадного мистецтва, специфіка творчості композитора створюють відповідно сприятливий ґрунт.

Виступали ми також на заключному концерті "Пісня-72". Наш "Водограй" здобув популярність. Володі, з-поміж інших маститих композиторів, було вручено знайомий мініатюрний рояль — другу нагороду за участь у фестивалі всесоюзного рангу.

"Смерічка" на якийсь час згорнула свою діяльність. Здавалося б, мало запанувати затишшя, але то тільки здавалося. За ансамблем закріпилася слава першого ВІА України. Пісня і фільм "Червона рута" дали назву колективі Чернівецької філармонії на чолі з Софією Ротару. Через рік у Дніпропетровську виник ансамбль "Водограй", а про любов глядачів вже годі й говорити. "Смерічка" пустила в нашу землю, людські серця глибоке коріння.

З якогось часу обласна філармонія почала вести переговори з окремими учас-

никами ансамблю. Левко, Василь та я приватно з Вишницею не заохотили. На професійну сцену подалася лише Софія Ротару, яка включила до свого репертуару чимало наших пісень. Це, крім "Червоної руті", "Водограю", "Відлуння твоїх кроків", "Залишені квіти", "У Карпатах ходить осінь" Левка Дутківського, згодом надійшла черга і до "Двох перстенів", "Пісні...", "Двох скрипок".

Але спокуса "великої сцени" взяла всім гору. З першого квітня, після довгих "торгів" і обіцянок з боку тодішнього заступника директора філармонії Фаліка, "Смерічка" офіційно почала вважатися колективом філармонії. День сміху обернувся для нас майже плачевно. Жодна з умов не була виконана. Попри все, любов до мистецтва та можливість нести зі сцени кращі твори естради примусили забути про тимчасові труднощі. Ми спалили мости до повернення у Вишницю на самодіяльну сцену. Попереду були нові зустрічі із самотнім і талановитим композитором Володимиром Івасюком.

По довгій перерві Володя зустрівся зі "Смерічкою" у Києві, де ми готувалися до відповідальних концертів. Натхненний, як завжди з гумором, він любив смачно посміятись і своєю веселістю заряджав інших; споряджений ластами і підводною рушницею, затримався з нами, щоб показати кілька нових пісень, хоча його чекали у Бердянську, на батьківщині матері, батьки.

У Київській філармонії є дуже гарний старовинний зал і чудовий рояль, не знаю, який вигляд має той зал після реконструкції зараз, але коли Володя загравав нову пісню "Два перстені", він став у стократ краший. Ця пісня і понині у моєму репертуарі у віночку по-пурі на теми пісень "Смерічки". Там є і "Червона рута", "Водограй", "Золотоволоска", яку він чомусь не любив і завжди просив зняти її, не записувати на платівку, не співати на телебаченні, але на диво, ця пісня завжди подобалася людям, і понині приходять на сцену записки, листи, щоб виконати цю пісню або прислати ноти і слова.

Того ж літа в Криму проводив перший всесоюзний фестиваль "Кримські зорі", який пізніше перетворено у міжнародний, і на закінчення його до Сімферополя засмаглий, чорний як негр, приїхав Володя. Колектив поїхав додому поїздом, а я і Володя летіли літаком. Ми поспішали вулицями полуденного, спекотливого міста до філармонії, у прохолодний затишок залу, де було комфортно. На той час у мене було кілька задумів по вокалу, по манері виконання голосового діапазону, і я вдячний йому, що у скрутний момент одержав потрібну пораду і допомогу.

Раптом він своїми немусичними пальцями зробив стрімкий пасаж на фортепіано і заспівав нову пісню, яку я, на жаль, не заспівав:

Коли між нами не було нічого...

То був уже новий Володя. Відчувалася філософія як у віршах, так і у музиці, тонке відображення високих нюансів любові, переживань пронизувало твір невидимими променями справжньої поезії, поезії-музики.

Володя з сестрою Галиною перевелися на навчання до Львова. Наші зустрічі стали нечастими. Доля залишилася до нас прихильною. І він попросив нас допомогти в організації концерту для студентів Львівського медінституту.

Число 13 мала квартира у Львові, куди Володя невдовзі переїхав, вступивши до тамтешньої консерваторії і заодно закінчуючи медінститут. Незважаючи на свою так звану "нещасливість", воно не принесло студентові-композитору несподіваних прикрас. Навпаки, зі Львовом пов'язаний більш плідний період його творчості. Що могло дати навчання у Чернівцях? Одні неприємності. Його натура не вклада-

ся у звичні рамки вузу, надто вже "випирала" пристрасть до творчості. Нікому не секрет, що навіть до медінституту, крім людей, покликаних до медицини, приймають спортсменів і артистів, на різні необхідні випадки. Володя був приємним винятком, по-справжньому творчою людиною, якій наука давалася також легко. Це зможе підтвердити кожен з викладачів інституту, що зараз живі-здорові. Однак вчитися йому було важко. Вислів "у своєму краї пророків нема" спрацював безвідмовно. Популярність композитора і клопоти звичайного студента зжитися не могли, були добрим підґрунтям для заздрісників. Дехто аж надто ревниво дбав за честь вузу, замість любові і доброзичливості створював йому байдужість, а почасти і відверте глузування з покликання. А у Львові Володя чекали умови, сприятливі для закінчення інституту і вступу до консерваторії. Табличка з цифрою 13 на дверях його квартири вигідно підкреслювала "справжню турботу" про талант.

І ось під вечір ми виїхали у напрямку Галичини. Першою перешкодою на шляху був міст через бурхливий Черемош. Ни-

Володимир Івасюк та Софія Ротару під час концерту. Фото з музею Володимира Івасюка, м. Чернівці

нішнього мосту з Вишниці на Кути ще не було, транспорт, навіть пасажирський, йшов убрід. Ніколи не забути відчуття, коли переповнений автобус натужно долав дикий опір води, перевалювався з каменя на камінь і досить прозоро обіцяв перекинутися. Ще скоріше мав заглухнути двигун. Не одному з нас, як ми згодом дізнавалися, думалося: "Зупинись техніка посеред течії — прощай, щасливе майбутнє ансамблю". На щастя, все обійшлося гаразд, але шлях "Смерічки" потім був не з легких, схожим на дорогу через оспіваний Черемош.

Древній Львів зустрів ніби трохи похмуро. Згодом ми переконалися, що за його похмурістю, як у людей, ховається не підробна краса і велика щирість. Люди міста Лева зустріли наш виступ, ба ще раніше прибуття, несподівано приязно. Концерт проходив в академічному театрі імені М. Заньковецької. Ставлення львів'ян до ансамблю ми зауважили вже з того, що до зали було ніяк пройти. Перед дверима юрилися сотні людей. На сторожі нашої безпеки стояв наряд міліції. Вдавалися до службових заходів. Любов до улюблених артистів прокладала дорогу ще не через такі "пробки". Ця любов часто супроводжувалася дружніми оплесками. Концерт, що називається, пройшов "на ура". Наприкінці спалахнули справжні овації, особливо після того, коли на сцену вийшов Володя. Вдячність публіки невдовзі змусила взагалі забути про тимчасові наші труднощі. Це

найвища оцінка, яку тільки може бажати собі служитель сцени. Вона не зрівняється навіть з найвищими відзнаками і захвалюваннями преси.

Не можу не пригадати виступ "Смерічки" після присвоєння їй обласної комсомольської премії ім. Героя Радянського Союзу Кузьми Галкіна. 1972 рік. Звітний концерт з нагоди знаменної події. Проведення його пропонувалося в актовому залі університету. Ще задовго до концерту п'ятачок по сусідству був заповнений ущент. Найбільш енергійні шанувальники "Смерічки" рвуться у двері. Чергові з обкому комсомолу розгублені. Зал не може вмістити навіть п'ятої частини бажаючих. Якись спритники почали дертися на другий поверх, аби проникнути всередину через розбите вікно по водостічній ринві. Досі не пам'ятаю яким чином, все-таки мені вдалося пройти крізь двері. Найкраще було, звичайно, сховатися у тиші роздягальні. Відносний, звичайно, бо зовсім поруч інструктор обкому комсомолу викликав наряд міліції, а наша чергова адміністратор ще не приїхала, та чи допомогла б і вона навести порядок. Відсутність квитків і малі розміри залу — навряд чи такі аргументи подіяли б на бажаючих потрапити на концерт.

Невдовзі у засклені двері службового входу постукав розпашілий Володя Івасюк. Не знаючи його в обличчя, чергова навідріз відмовилася його впускати. Довелося все пояснити. Композитор зайшов до середини без жодного гудзика на пласці. Сестра Галя стукала йому крок у крок. "Що ж то діється, діду — запитав він зі своїм традиційним зверненням, — так, чого доброго, солістів навіть не пропустять. Ви всі у зборі?".

Невдоволення у голосі не було. Володя радів прихильності глядачів, але не тією радістю, яка заважає людині бачити різницю між прихильником "за переконаннями" і "за модою".

Володимир Івасюк був переконаний, що справжня цінність ансамблю перебуває у прямій залежності від тривалості глядацької любові. Ділив публіку на секундних і справжніх, котрі не відкидаються від улюбленого колективу навіть тоді, коли загаль скидає його з п'єдесталу, на який сам же і зніс. До творців сценічного дива прихильники часто ставляться сліпо. Ці прихильники приходять і пропадають, до зали веде кожного менше потяг, більше — мода, тотальне визнання або ж випадковість. Вмостившись зручніше у кріслі, вони хочуть — і край тут! — чути лише те, що їм до вподоби, не роблячи

знижок, але Володя ніколи не йшов і не радив нам іти на компроміс із глядачем. Передусім — мистецтво. А воно — річ примхлива, виключає з себе "золоту серединку", названу кимось рятівною.

Володимира Івасюка визнавали як талановитого композитора і водночас любими. Не кожному дано поєднувати в собі часто діаметральні поняття. Йому вдавалося. Його оголошували "улюбленим", але він особисто такого підходу не сприймав. Шануючи любов і похвалу людей, яких цінував, автор "Червоної руті" досить поблажливо ставився до ажіотажу збоку. Володя добре знав про жорстокість глядача. Застілля, зустрічі, компліменти і часте зловживання спиртними напоями позначаються неодмінно на вимогливості до себе, призводять до переоцінки власних можливостей. Поволі ідея втрачає непересічні якості і прописується в межах досяжності. Непростимо боляче, коли поблажливості і вино взаємозв'язані.

...Що ж то робиться, діду? — промовив Володя, потираючи синець під лівим оком. Обернувшись до сестри, він додав, — ось тобі, Галя, і "Смерічка"! Ти коли-небудь сподівалася на подібне?!...". Це був не тільки успіх "Смерічки". Можливо, лише на третину. Дві частини його Володя міг приписати собі, своїм пісням, за які часом одержуєш синці і втрачаєш гудзики...

— **Пані Посол, Ви перша жінка-посол Єгипту в Україні. До Вас Єгипет представляли чоловіки — Омар Ель-Фарук Хассан і Хусейн Камаль-ед-Дін аш-Шалаш. Ваше призначення — це данина моді чи визнання все зростаючої ролі жінки в єгипетському суспільстві?**

— Я не люблю, коли роблять поділ між чоловіком і жінкою. По-перше, я пишаюся тим, що я — жінка, і не бачу різниці між роботою чоловіка чи роботою жінки. А кінцевий результат залежить не від чоловіка чи жінки, а від самої людини — наскільки професійно може працювати.

Зараз близько 50 наших послів акредитовані за кордоном, а в Міністерстві закордонних справ Єгипту працюють приблизно 125 жінок. За своєю природою жінка є більш дипломатичною. Тому вона на своєму рівні може вирішити більшу кількість питань. Принцип роботи полягає в чому? Важливо не те, протягом якого часу виконувалася робота, важливий кінцевий результат. Хто виконував роботу — теж не важливо. Людина поставила перед собою мету, і їй необхідно досягти її. Отут головне — домогтися запланованого чи навіть досягти кращого результату. Тобто справа не в моді, а в професійності.

— **Яке Ви окреслили б місце Єгипту у міжнародному співтоваристві?**

— По-перше, я хочу трохи торкнутися закордонної політики Єгипту. Вона має свої пріоритети, поділяється на різні сфери. Зараз наш головний пріоритет — це економіка країни і її взаємозв'язки з усіма країнами світу. В Єгипту налагоджені гарні і стабільні політичні відносини з усіма провідними країнами, і між нами немає розбіжностей.

Геополітичне розташування Єгипту спонукає нашу країну одночасно перебувати в різних сферах інтересів. Це арабська країна. По-друге — це ісламська держава. Нарешті, Єгипет — африканська держава. По-четверте, частина її — на території азіатського континенту.

І тому в кожному регіоні, в якому б не перебував Єгипет, він розділяє і його недоліки, і його переваги чи проблеми... У частині арабського світу головна проблема — це ізраїльсько-палестинський конфлікт. У частині африканського континенту — це бідність, те саме в азіатському континенті. І одночасно Єгипет бере участь у процесах, котрі відбуваються у всіх цих різних регіонах. Все це відбувається не з ініціативи самого Єгипту, а визначено його місцем розташування на політичній мапі світу.

Крім різнобічних зв'язків Єгипту з іншими країнами світу, він відіграє значну роль у всіх арабських чи ісламських організаціях. А ще це політичні ініціативи Єгипту, що стосуються демократії і прав людини.

— **Яким чином регулюються єгипетською владою фактори соціальної стабільності?**

— Почнемо з того, що Єгипет — це країна, котра прогресує. Вона небагата, але й не найменш розвинена, як це визначається у рейтингу ООН щодо деяких країн. Прогрес цей у Єгипті був досягнутий шляхом того, що наш уряд почав приділяти велику увагу соціальної стабільності. А особливо тому прошарку населення, що має дуже обмежені прибутки.

Тому, що стосується будь-якого страхування: пріоритетною є турбота про цей прошарок населення. Це також стосується і реалізації будь-яких проектів, від приватизації до прийняття законів у соціальній сфері. Оскільки інші прошарки суспільства є економічно незалежними. Вони можуть самі про себе подбати.

— **У вашій країні є прис-**

лів'я — “Єгипет — це матір світів”. Які, на вашу думку, риси сучасного єгипетського світу?

— Не тому, що я єгиптянка, я вам скажу, що “Єгипет — це матір усіх світів”. Я усе своє життя провела за кордоном. Мій батько був послом, мій чоловік посол і тепер я посол. Якщо ви мене запитаете — в якій країні я б хотіла жити, однозначно відповім — у Єгипті. Сучасний Єгипет — це дуже багато нових об'єктів. Нові аеропорти, нові готелі, нові туристичні комплекси, нові місця відпочинку, нові курорти. Все зроблено на найвищому рівні. Всього цього вдалося досягти упродовж останніх років.

Будь-який турист, який хоче щось там подивитися і його цікавить певна цивілізація, там знайде своє. У Єгипті зосереджено близько 70% усіх світових пам'яток архітектури.

Коли я приїхала в Україну, була просто вражена знаннями українців про Єгипет. Люди, що постійно бувають там, їздять на єгипетські курорти чартерними рейсами, із замилюванням говорять, що, “от у вас там з'явився такий новий цікавий об'єкт”, про який я це й сама не чула. Я була враже-

лику роль у житті єгипетського суспільства відіграє вільна преса.

— **З якими країнами Єгипет має пріоритетні відносини, і чим це пояснюється?**

— На мою думку, пріоритетними для Єгипту є такі самі країни, як і він сам. Тобто країни, що тільки починають прогресувати. Візьмо, наприклад, Єгипет і Україну, потенціали в них однакові. Співробітничати вони можуть у дуже різних сферах. Найголовніше — стати в цьому напрямку на правильний шлях. Навіть стосовно історії є дуже велика подібність між Єгиптом і Україною. Тому пріоритетними для Єгипту є ті держави, що схожі на нього.

— **Як підкреслив Міністр зовнішньої торгівлі Єгипту Юссеф Бутрос-Галі, сьогодні єгипетська економіка перебуває в стані уповільнення, а не кризи. Якими причинами це викликано?**

— Наш міністр сказав так, тому що ви самі знаєте, якою була економіка Єгипту декілька років тому. Тоді це була дійсно криза. А зараз міняється і економіка, і сама економічна політика Єгипту. В торгівлі також відбуваються великі зміни. Країна переходить на міжнародні стандарти. Це обу-

експортувати в Україну овочі і фрукти, яких у вас не може бути взимку, а в Єгипті вони цілий рік за дуже низькими цінами. Щоправда, я зараз помічаю, що на ринках в Україні з'явилася велика кількість єгипетських фруктів (переважно цитрусові) і єгипетський рис.

— **Коли ми потрапляємо до вашої країни, то із замилюванням говоримо, що в світі немає нічого подібного до Єгипту. Як зараз розвивається туристична індустрія Єгипту? Чи вплинула на неї палестинська інтифада, що триває з вересня 2000 року?**

— Як я розумію, це питання складається з двох частин. Що стосується першої частини, то інфраструктуру туристичного бізнесу в Єгипті перетрясли з голови до ніг. Її всю витрусили і ніби через решето просіяли. Зараз у нас нові готелі, нові аеропорти, яхт-клуби, такий вид розваг, як підводне плавання, дуже багато всього нового.

Що стосується палестинської інтифади, я не думаю, що вона дуже вплинула. Не можна, звичайно, заперечувати, що якийсь вплив на туристичний бізнес у нашій країні вона зробила, але не

будь-який інший народ на землі. Ті самі права, що і громадяни інших країн. Що потрібно громадянину? Йому потрібні земля, будинок, дах над головою. Це його право. Я думаю, що ці права потрібно захистити.

І чим швидше це питання зможе вирішитися, тим буде краще. Тому що фактор часу все-таки спрацьовує. Чим довше це протистояння буде тривати, тим більше неприємного осадку на душі в тієї й іншої сторін буде накопичуватись. А це лише розпалює ворожість між ними. Тому я вважаю, що миру можна досягти тільки шляхом мирних переговорів і через досягнення взаємопорозуміння, а не руйнуючи будинки.

— **Хто хоч раз побував у Єгипті, не забуде його ніколи. Хто побував у Каїрі — збереже назавжди своє захоплення цим одним із найкрасивіших, найзеленіших і найспокійніших міст світу. Одночасно Каїр — це величезний і різнохарактерний мегаполіс. Нині в столиці Єгипту проживає 16 мільйонів чоловік. А чи існує програма генеральної забудови Каїру, яка б враховувала особливості красення-міста на берегах Нілу?**

— Я розкрию маленьку таємницю — удень в Каїрі більше ніж 16 мільйонів чоловік. У годину пік, уранці, ця цифра сягає 20 мільйонів. Я вважаю, що Каїр — це дуже велике скупчення населення. Уряд зараз розпочав такі заходи, котрі повинні вирішити проблему перенаселення столиці. Він засновує нові міста в околицях Каїру, такі як місто 6 Жовтня, місто ель-Садад, місто 10 Рамадана. 10 Рамадана стало великим індустріальним містом. І в усі ці міста переноситься багато урядових і неурядових, індустріальних, економічних структур.

— **В Україні вже багато років успішно функціонує Міністерство з надзвичайних ситуацій. А чи є подібні структури в Єгипті, і які їхні функції?**

— В Єгипті не існує одного міністерства, якому були б доручені подібні функції. В нас при кожному міністерстві створено певне управління з надзвичайних ситуацій. Кожне управління займається тим, що входить у сферу діяльності цього міністерства. Якщо, припустимо, трапилася якась надзвичайна ситуація, що стосується лише аграрного сектора, то цим займається Міністерство аграрної політики Єгипту. Якщо відбувся якийсь вибух, то задіяно вже кілька міністерств, що мають стосунок до цього об'єкту, і цим займаються комісії їхнього управління з надзвичайних ситуацій. В Єгипті функціонують різні управління при міністерствах замість одного Міністерства з надзвичайних ситуацій.

— **А хто координує їхню діяльність?**

— Кабінет міністрів Єгипту. — **Не так давно в Єгипті побудовано нову Олександрійську бібліотеку. Чи має вона зв'язки з провідними українськими книгосховищами?**

— Олександрійська бібліотека відкривається незабаром. Бібліотека побудована за новітніми нормами. Я там була і бачила ці системи і технології. В Олександрійській бібліотеці є контакти з усіма, підкреслюю, із усіма бібліотеками світу і я впевнена, що в неї є контакти і з Україною, тому що Україна запрошена на церемонію відкриття цієї бібліотеки. Цей напрямок у Єгипті існує вже більш як 10—15 років. Із самого початку це починалося, як відкриття нових маленьких бібліотек у Каїрі. Там була мережа бібліотек, які всі взаємопов'язані між собою для надання книжок дітям. Це книги суспільного доступу. А дітям, тому що діти є майбутнім нашої країни. Зараз цю акцію очо-

«ЄГИПЕТ І УКРАЇНА — ДУЖЕ СХОЖІ»

на великою кількістю туристичних мовлено участю Єгипту у

Інтерв'ю з Надзвичайним і Повноважним Послом Арабської республіки Єгипет в Україні пані Моною Алі Хашабою політолога Віктора Каспрука.

віз, котрі ми видаємо за рік громадянам України. Зараз єгипетський уряд видав закон, що дає можливість українським туристам одержати єгипетську візу не в нас у посольстві, а безпосередньо в єгипетському аеропорту. Тепер багато ваших туристів користуються з цієї можливості і оформляють та оплачують візи в єгипетських аеропортах, де вони, до речі, коштують удвічі дешевше.

Цікаво, що раніше на всіх єгипетських курортах, чи в Шарм-ель-Шейху, чи Хургаді, клерки в готелях завжди запитували українських туристів — ви з Росії? На що українці ображались. “Ні, ви не знаєте, є така держава Україна”. Єгиптяни відповідали, що вперше чують про таку країну. А зараз навпаки — в росіян запитують — ви звідки? З України?

— **Президент Єгипту Хосні Мубарак є визнаним лідером арабського світу. Яку роль у житті вашої країни відіграє конкретна особистість?**

— Хосні Мубарак — президент Арабської республіки Єгипет. Він дуже багато зробив для Єгипту і для всього арабського світу, але першим пріоритетом для нього є його країна.

— **Як у вашій країні налагоджене співробітництво між органами державної влади і громадськими організаціями?**

— Наша генеральна рада (Ель-Шура) складається з депутатів, яких обирає народ. Будь-який громадянин Єгипту має право прийти до цієї ради і сказати все, що він хоче довести до відома уряду. Будь-яке громадське питання може вирішуватися таким шляхом. Тому співпраця між самою громадськістю і державними установами організовується за допомогою прямих контактів між двома цими сторонами. Також ве-

Всесвітній організації торгівлі і багатьох регіональних організаціях подібного профілю.

— **Сучасний Єгипет може експортувати до 400 найменувань експортних ресурсів. Починаючи від електроніки, сталі, машин і до текстилю й одягу. А це — це продукція сільськогосподарського сектора: фрукти, овочі, лікувальні трави, квіти, рис, фініки... Як ви можете визначити потенціал єгипетського експорту? І чи не здається вам дивним, що лише 1 відсоток цього експорту припадає на долю України?**

— Товарообіг між Україною і Єгиптом іде тільки на користь України. Єгипет не знає всіх особливостей українського ринку, а Україна експортує в Єгипет більшість своїх експортних ресурсів. Український експорт у Єгипет за рік складає десь 200 мільйонів доларів. А Україна одержує від Єгипту товарів тільки, приблизно, на 21 мільйон доларів. Тобто різниця дуже істотна — у 10 разів. Над питанням торгового дисбалансу і буде працювати комісія, що приїжджає з Єгипту, і делегація, що приїде в Єгипет з України для знайомства і вивчення єгипетського ринку. Після експертних оцінок фахівців можна буде визначити шлях, яким чином здійснювати цю торгівлю більш раціонально, пропорційно, з огляду на можливості і потреби обох сторін.

Як ви правильно помітили, в Україні дуже великі потреби в єгипетській продукції. Що ж стосується сільгосппродукції, то тут справді відкриваються великі перспективи. Адже Єгипет може

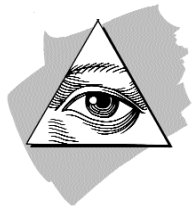

так уже сильно, як ми цього побоювались. Як я вже говорила, Єгипет і впливає, і сам перебуває під впливом цього регіону. Тому побоювання, що ескалация насильства може перекинутися і в інші області регіону, звичайно, є в усіх. Але в Єгипті набагато стабільніше, ніж в Ізраїлі і Палестині, де люди просто бояться вийти з дому. В Єгипті ж вплив інтифади відчутний, але не можна сказати, що він є дуже великим.

— **Яким бачиться з Єгипту вихід сторін, що конфліктують уже довгі десятиліття, з цієї затяжної кризи?**

— Насамперед Єгипет хоче припинити це насильство. Всі говорять про палестинський опір, але опір повинен бути, тому що палестинці піддаються насильству. Тому насильство повинне бути припинене. По-друге, Єгипет вірить у те, що ці дві держави, зрештою, будуть існувати як дві держави, а не як держава й автономія. Дві держави, між якими буде дуже стабільний і безпечний кордон. Дві держави, в яких люди живуть без побоювання, що інша сторона може щось улаштувати.

Я вважаю, що палестинський народ має ті самі права, що і

Продовження. Початок у ч. 39 (2001 р.), ч. 2, 7—9, 11, 13—18, 20, 21, 23, 25—27, 29, 30, 35, 36, 39, 44 (2002 р.)

Чому ж ми не спроможні відновити свій власний історичний національний час, адже загальновідомо, що існувало первісне і надприродне одкровення, яке було дане і нашим пращурам у вигляді давньої віри, що цілком логічно еволюціонувала від пантеїзму до монотеїзму. Первісне одкровення мало місце колись, але воно і нині відоме нашим подвижникам, що наділені провіденційними, тобто передбачальними властивостями... Коли різники піддають сумнівам існування наших праісторичних манускриптів, то я згадую про те, що буддистський Канон колись нарахував аж 84 000 трактатів, з яких уціліло лише 6 000. 325 томів Канджура і Танджура північних буддистів, — кожен з томів важив від чотирьох до п'яти фунтів, — зникли, кажуть, безслідно. Проте ми знаємо, що час від часу знаходяться окремі томи в безводних пустелях та глибоких печерах, — до речі, давні письмена наносилися на пальмові листки, які оброблялися таким чином, що їх не брали ані вогонь, ані волога... А ще до рук археологів потрапляють манускрипти, написані таємною сензарською мовою, якої вже ніхто із сухих прочитати не годен. Тому питання, чи були Велесові книги чи не були, є недоречним. Були. Є. І будуть. Минуле нам допомагає усвідомити сьогодення. А сьогодення нам допомагає краще сприймати минуле. Свідчення віків доступне далеко не всім, і лише люди, наділені особливою інтуїцією, можуть відновити нам ці містки між часами. І я глибоко переконаний, що існує природний зв'язок між мовою і давньою релігією, так само як існувала спільна арійська релігія до розподілу арійської раси. Макс Мюллер стверджує, що існувало лише три центри релігії і три вогнища мови. І ми можемо з певністю стверджувати, що одним з таких центрів і мови і релігії випадає на теперішню Україну...

Другою — за класифікацією Макса Мюллера — спільною була семітична релігія і мова до розділення семітичної раси, а третьою — туранська релігія і мова до розділення китайців та інших племен, що належали до туранського кола. Отже, не випадково російський філолог Роман Подольний називає українську мову ключем до всього погіздов'я слов'янських мов, а російський археолог, дослідник Кам'яної могили, що на Мелітопольщині, В. Кіфішин іде ще далі, прив'язуючи її до протошумерської мови, що відбилася в письменах на камені задвог до Різдва Христового, письменах, які російський учений досить вдало розшифровує. Опоненти археолога В. Кіфішина називають це міфологією. У зв'язку з чим я не можу не послатися на думку ще одного російсько-вченого Олексія Лосева, який назвав міф "самим буттям, самою реальністю, самою достеменністю буття". "Міф, — стверджує видатний філософ О. Лосев, — беззаперечно і цілком реально і сутнісними явищами" (Лосев А. Ф. Самое само. — М., 1999. — С. 225).

Тому розповідь про Микулу Селяниновича, що, перемігши Змія, запряг і тягнув плугом землі довкола Києва, зберігає в собі зерно реальності, або, за термінологією О. Лосева, "факти різної напруги буття, факти різних ступенів реальності"... І пригадуються записи в щоденнику мандрівника М. Пржевальського, який несподівано в своїй експедиції натрапив біля оазису Черчен на руїни двох величезних міст, одне з яких було зруйноване 3 000 років тому героєм-велетнем, а інше місто зруйноване було тисячу років тому монголами. "Місцезнаходження цих двох міст, — зазначає М. Пржевальський, — нині приховане завдячуючи рухомим піскам і вітрові пустелі й цікаве воно різноманітними залишками: розбитими черепками фарфору, кухонним начинням і людськими кістками... Тубільці часто знаходять тут мідні й золоті монети, відливи срібла, алмази, бірюзу, що найцікавіше, уламки скла... Труни з

якогось нетлінного дерева чи матеріалу, в яких покійся добре збережені бальзамовані тіла... Чоловічі мумії належить надзвичайно високим і могутнім розвинутим людям з довгим хвилястим волоссям... Знайдено також було склепіння, під яким сиділо дванадцять померлих чоловіків... Ще в одному гробівнику нами знайдено було молододівчину. Очі її були закриті золотими дисками, а щелепи туго обтягнуті золотим обручем, що йшов від тімені до підборіддя. Вона була загорнута у вовняне покривало, а груди покриті золотими зірками... Той, хто цікавився скіфськими похованнями, може знайти дуже багато аналогій. Виникає море асоціацій, пов'язаних із вітчизняною історією, з версією розселення аріїв з басейну Дніпра на Схід. Три тисячі людських черепів — це багатий матеріал не лише для антропологів, але й етнологів. Тамтешні мешканці у відповідь на запитання М. Пржевальського, хто тут жив, скрушно похитували головами, що не знають нічого про ці руїни і про їхніх колишніх мешканців... Чи не те саме кажемо ми, коли нас запитують про наші степові кургани?! Пригадую свою власну експедицію біля Геок-Тепе в передгір'ї Ала-Тау, де мене вразило місто циклопів, що було обнесене височезними мурами з каменів, яких на-

Ми дошукуємось не прихованих окултних знань, а історичних знань про себе, про свій родовід, і тому змушені звертатися до слова, таїна якого, за висновками згаданого вже нами О. Лосева, і полягає в тому, що воно, слово, є не лише знаряддям спілкування людини з людиною, а й знаряддям спілкування з предметами і є "ареною інтимної і свідомої зустрічі з їх внутрішнім життям". "Таємниця слова полягає саме в спілкуванні з предметом і в спілкуванні з іншими людьми". Слово наше є виходом з вузьких рамок замкнутої індивідуальності, тому ми звертаємося до рідного слова, що є містком між сьогоденням і далекими віками...

Вслухаючись в слова пісні "Ой снодо, снодо тонкая", записаної відомим українським мовознавцем Олександром Потебнею:

"Та гатила гати із м'яти,
Становила стовпи золоті,
Вішала шнурки шовкові
Та чіпляла дзвони сплижові,
Слала китайку по морю."

Яка вражаюче-багата лексика, яка вишукана образність, яка цнотливість і лункість! Нам необхідно навчитися чути ці "дзвони сплижові", побачити ті "золоті стовпи", що підпирають небо, і спробувати переїхати море забуття по простеленій по ньому китайці, аби

кілька сіл... Обезголовлені Ячки, і Красне, і Барахти, і Копачів... Заховалася під ярками в селі Тростинці та високо піднеслася на високій Маловільшанській горі давня церква, що, як з'ясувалося згодом, коли руйнували її атеїсти 60-х років, була зроблена без жодного цвяшка, а дубові колоди були зшиті дерев'яними тиблями. Бані цієї церкви нагадували здалеку макові голівки, які виповнювалися мачинами людської віри і надії...

Макові голівки в руках ніби переградувалися з церковними банями... І не випадково в більшовиків була асоціація церков з маком: опіум для народу...

Про "опіум" маковий ми дізналися десь наприкінці ХХ сторіччя, коли міліція робила рейди по присадибних ділянках, аби витолочити ту культуру, що в Україні вирощується віками...

Мак і віра... Пригадується, у філософа Лева Шестова є таке євангельське поняття: "макове зерня віри"... Так, макове зерня віри пересуває гори, промандить мури, висипає Змієві вали і творить всі можливі і неможливі дива. Тільки наділена вірою людина, як, наприклад, пророк Іллія, може своїм плащем розітнути річку Йордан і вознести у вогняній хмарі в небо... Макове зерно споживалося для зміцнення

лання, і він повернувся... Вона вірила у світлу годину, у рясні дощі, у Господне милосердя, у його ласку, у його прихильність до її дітей, до її родини, до самої України, яка закінчувалася на півдні Степком і Кагарликом, на сході — Донбасом, де відробляли примусовку родичів, на півночі — Конотопом, де вона обміняла свої сережки та обручки на вузлик пашниці, а на заході — Західною, куди в 47-му році їздили на зебри та заробітки... Її Україна була її Україною... Зі своєю мовою, зі своїми людьми, зі своїми звичаями, зі своїми строями... Вона так і казала: "Наші люди..." І питала про чужі краї: "А які там люди?" А вже потім "що там росте", "який там клімат?" Та взагалі цього слова не існувало: "А як там, холодно чи тепло?" І т. п.

Мати вірила, що янголи схилиються над немовлятком в колісці, але ж була певна, що баба Костиха — відьма і, прикидаючись кішкою, приходять доїти під ранок корову. Мати вірила, що найздоровіша вода — непочата, і квапилися до сходу сонця набрати у відра води, що мороз приходить кутю їсти, що душі померлих навідується до своїх домів, що дідько в бовдурі сидить, що домок заплітає коням гриви і куйовдить візям вовну. Вона вірила, що на тому світі зустрінеться зі своїми батьками і що в киплячих казанах зі смолою мучаться конкретні грішники: це ті, хто руйнував батьківські столи, конюшні, хто забирав реманент, худобу до колгоспу, хто відбирав останнє прося з золотників, хто за ікон виймав вузлики з пашницею, хто вивозив домашній посуд, що спустошував скрині, забираючи яблукові хустки, пояси, кожухи, корсетки і юпки, хто трощив божниці, хто заливав водою розтоплені печі, виганяючи на роботу в поле, хто за несплату податку витягував із хліва останню корівчину, хто за потайки заколотого до Великодня кабанця з-під бантини на горіщі знімав останній здір... Та не перелічити тих кривдників, що були "своїми", вільшанськими "льопляшками", "юшками", "калями". Гай-гай... Де вони? Об'їждчики од-

Павло МОВЧАН ВИТОКИ

віль сотня-друга людей не змогла підняти, аби змурувати той мур. Я бачив малюнки-ієрогліфи, які були викарбувані на височезній стрімкій скелі, що починали рухатися з появою перших ранкових сонячних променів, а на зворотній стороні, що ніби була віддзеркаленням Західної скелі, при заході сонця починали рухатися у зворотному напрямку: бізони, коні, олені, лосі, вівці і люди зі списками в руках... Враження незабутньо-захоплююче. Цей кінематограф виник за тисячі тисяч років до братів Льюм'єрів, що зафіксували прибуття потяга до вокзалу на відеоплівку... Я запитував себе: а як майстри давнього "кінема" вибиралися на ті скелі і, відповідно, карбували персонажів тих давніх фільмів на надтвердому граніті? Люди-велетні? Можливо. Де нині переходять тисячі найдревніших папірусів з Олександрійської бібліотеки, а де тисячі санскритських праць, що зникли з Індії під час царювання Акбара, куди зникли священні сувої окултної літератури часів Вавилону, де бібліотека Ярослава Мудрого? Запитань багато. Піски забуття приховали не одну важливу для нас інформацію. Піски забуття затають щодень тоненьким шаром наші власні події... Але, як кажуть, на все свій час. Закриті, тобто езотеричні знання про світ не випадково приховуються від тих, хто міг би їх використати проти людства, хто міг би їх монополізувати і впливати на долі людства. Як зазначає в "Космогенезіс" відомий теософ Олена Блаватська: "Передача невідповідним масам тайн величезного значення була б рівнозначна врученню дитині свічки в пороховому погребі" (Блаватская Е. Космогенезис. — М., — 1993. — С. 21).

припасти до джерельних витоків нашого національного духу...

Маковія... Яке ми маємо відношення до якихось там біблійних Маккавеїв та до кривдника давніх юдеїв Антіоха Егіфана, що в 168 р. до Р. Х. спустошив Єрусалим, осквернивши Храм Соломона, поклавши на його вівтар свиню і збудували вівтар для свого бога Юпітера, карою смерті заборонивши обрізання юдеїв та їхню віру... П'ять героїчних синів священика Мататія підняли повстання супроти римлян і вже в 165 році відвоювали Єрусалим і очистили храм. І було започатковано нове свято.

Що про них знали мої батьки? Мати збирала букет із гвоздик, чорнобривців, колосків жита, васильків, крокусів, синюваті Миколаєвої колючки, медуниці... Букет, що увінчувався кількома добірними голівками маку. На освячення... Цей букет буде насичувати хатнє повітря особливими пахощами майже цілісянський рік... Букетик перев'язується вовняною червоною ниткою: вже з церкви він повернеться разом із застороною посередині свічкою...

Свічка — це вже пізніше надбання. А мак — це уособлення водночас і сили, і духу... Сила не лише в множинності, а й у кожній окремій зернинці, в сімені, в мачинці, що, вислизнувши поміж пучками, виросте наступного літа, збагативши літню палітру рожевим кольором, а згодом явивши свою різьблену корону... Це — цар-рослина... Мак... І носили його на освячення не один рік до різних церковниць і храмів... Ось і мати разом із сусідками несе до Маловільшанської церкви, що одна уціліла на

віри... Воно ставало маковим зерном віри, що давало можливість пророкові Іллі ударом плаща свого розділити води річки Йордан і вознести у хмарі в небо у вогняній колісниці, в яку було запряжено вогняних коней... У Біблії зафіксовано дивовижний діалог поміж пророком Іллею та його учнем Єлісеєм. Після розділення вод і переходу річки Йордан Ілля сказав до Єлісея: "Проси, що маю зробити тобі, поки я буду взятий від тебе". І сказав Єлісей: "Нехай же буде на мені подвійний твій дух!" А той відказав: "Тяжкого ти зажадав! Якщо ти побачиш мене, що буду взятий від тебе, — буде тобі так, а якщо ні — не буде" (стор. 463).

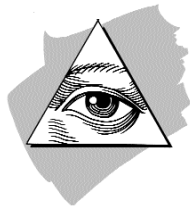
Пророк вознісся, залишивши учневі той самий плащ, яким скористався він, аби розділити води Йордану для переходу назад... Але не це є кульмінаційним у цьому фантастичному, з буденної точки зору, сюжеті, а слова: "Якщо ти побачиш мене, що буду взятий від тебе..." Тобто, якщо ти віриш в це диво. Тут сталося подвійне підсилення віри у вознесіння, адже Єлісей хотів цього "подвійного духу". І сталося так... Бо, дійсно, віра єдина творить дива: "Батьку мій, батьку мій, возе Ізраїлів на верхов'ї його", — закличав Єлісей...

Кожен із нас на побутовому рівні може пригадати, як віра додавала йому сили або як віра рятувала його чи відвертала лихо...

Наша мати вірила, що дочка її жива, і вона жила... Мати вірила, що руйначі Вільшанських церков будуть рано чи пізно покарані, і вони — кожен із них — конав у тяжких муках, мати вірила, що брат її, дядько Іван, повернеться із зас-

решкими картками, город... Виродився ясно і багато в 33-му році... А рибу, виловлену у мілководді, приносив до хати навіть кіт, а грушідки дарували повні кошики гниличок, а рій-зблук зачепився за кущ верболозу, — то ці всі ознаки Господньої прихильності зміцнювали її у вірі... І мати несла до Храму той запахуючий пов'язанець, як це робили віками до неї всі мої пра-пра-прабабусі... Додому вона поверталася якась особливо урочиста і лагідна...

Хто сказав, що пахощі не запам'ятовуються? Я пам'ятаю цей особливий серпневий запах, яким було наповне все повітря, і не лише букет... Запах крокусів переплітався із запахом солом, з духом дроздиної бузи, з духмяністю соняшників і гарбузового гудиння і гостротою тютюнового духу... А медовий запах доцвітаючої гречки... Боже, а як пахне звичайна подорожна курава, яка розмелювалася лискущими ободами возових коліс, босими людськими ногами, кінськими копитами і роздвоєними ратцями... Цю пилілку можна було загорнути в лопушний листок і, пожбуривши в небо, робити куравні завіси... Ця дорога з Кіпачева до Яцок ніколи не заростала, в неї була своя історична глибина. Дорога покоїнь, дорога віків, дорога життя... Від Вільшанки до Вільшанки... Від Трипілля до Скифії, від Скифії до Анті, до Київської Русі, від Київської Русі до Козаччини, від Козаччини до Шевченка, від Шевченка до Революції, від Революції до Голодомору, від Голодомору до Світової війни... І в кожного села своя дорога, як і в кожного суцього на рідній землі.

Готуючи матеріал чергового випуску радіо-журналу "Криниця" з циклу передач, що присвячені 120-й річниці заснування українського професійного театру, театру корифеїв, гортаючи поживклі папери власного архіву, натрапив на матеріал, який впа мені в око ще майже 15 років тому, коли працював науковцем музею І. Тобілевича Хутір "Надія". Це виписка з газети "Червоний шлях" від 10 червня 1928 року (КОДА 1575—1576), органу Зінов'євського окружного компартії (більшовиків) України, окружкомкому ради селянських і робітничих депутатів та округового бюро профспілок головного, на той час, друкованого видання на території нашого краю. Публікація, що мене зацікавила, має назву "На батьківщині Карпенка-Карого". Вона, як на мою думку, варта того, аби сьогодні її видрукувати повністю, а згодом я постараюся пояснити, чому.

Отже:

"НА БАТЬКІВЩИНІ КАРПЕНКА-КАРОГО"

Зінов'євщина наша має немало цікавих історичних місць. Зінов'євщина — батьківщина людей, які уклали своє ім'я (Дем'ян Бедний, Зінов'єв, Винниченко і т. д.), наші Зінов'євщина — батьківщина українського театру.

Щоб повільно ознайомитися зі своєю округою та відвідати історичні місця, група юнаків спілок: друкарів, наріз'язку, транспортників обміркувавши цю справу, одного разу у неділю вирішили відвідати могилу й хату одного з фундаторів українського театру відомого українського драматурга Івана Карповича Карпенка-Карого (Тобілевича).

Шість годин ранку. Степ під сонцем як вишпаний — блищить. По ньому нитки — дороги з могилами, з могилами-одмитинами.

Ось і нам аж ген-ген... на ту могилу. За нею у балці і Надєждівка. Кажуть, що до неї версти 3-4, а як насправді, то й менше.

Звісно, ми пішли навпростець, і звісно, що йшли не 3 й не 4 версти, а якнайменше 8.

Але байдуже!.. Такий же прегарний степ стоїть, такий багатий. Він добрий нині — веселить серце хлібороба.

Проїшли Олександрівку, край Миколаївки зачепили... На дубках сиділи, з дядьками балакали.

— Атож ми й думаємо, чого це суне така отара. А то ви у Тобілевичево.

— Душа чоловік був Іван Карпович, — розказують старші. — Бувало й чарку з ним на хуторі вип'ємо, й співаємо, любив, щоб до нього люди з деревні на "бесіду" ходили. Багато й помагав.

— Ну, а чули ж ви, що Іван Карпович книжки писав про життя ваше селянське.

Отут трішечки й не тес. І знають, і не знають. І як завше у таких випадках, наш дядько на когось пишеться: он Орест Соломаха з Миколаївки той же знає за Івана Карповича.

Ще пам'ятають і старі

й молоді, що як ховали Івана Карповича у 1907 році, то: "панів, — панів було... Казали люди, що з самого Києва пани приїжджали..."

Хутор, як хутор, край балки широченної. Великий сад. Ставок. Старенький старосвітський домок з великим дахом череп'яним, що немов вдає стіни в землю.

Хутор передано Наркомпросом родині Тобілевичів. Нині живе й господарює на одведених до садиби 28 десятинах Андрій Юр'євич Тобілевич, онук Івана Карповича.

Кілька днів тому приїхала й дружина Івана Карповича Софія Віталіївна.

Подивившись на неї, та й думаєш: вже й годя не малі, шість десятків, певно, не малим гаком перекрито, а Софії Віталіївні хоч би що... І на мову, і на прудку ходу, і на слово смішне та веселе здатніша за молоду, ще й досі в театрі грає.

нашому музеєві разом з окрполітосвітою якось відкупити їх чи що й обставити такі кабінет покійного письменника хоч приблизно так, яким він був. Принаймні Софія Віталіївна має такий намір і у ньому їй слід допомогти.

Це таке ми чули. Бачили теж децо. Єсть рідкі фотографічні картки Івана Карповича, єсть портрет його, намальований художником Красицьким, є децо з старовинної меблі, килимів...

Головне, є той домок і та обстановка зовнішня, в якій творив великий письменник. Все це лишає по собі кріпкий слід, задержується в пам'яті, бо зв'язується з почуттями пошани й того незвичайного настрою, який охоплює тебе серед речей і людей, що носять на собі печать особливої близькості до великого чоловіка.

Поховано Івана Карповича на невеличкому цвин-

«ТОЙ ДОМОК», або РОЗДУМИ ПІСЛЯ ПРОЧИТАННЯ ДАВНЬОЇ ПУБЛІКАЦІЇ ТА НЕДАВНЬОГО ТУРИСТИЧНОГО ПОХОДУ...

Багацько Софія Віталіївна нам розказала цікавого.

Після смерті Івана Карповича Юрко (син І. К.) зберігав кабінет небіжчика з усім тим, що в ньому було. За революції ніхто з селян і не подумав чогось лихого чинити. Та наскочили махновці й од хутора нічого не лишилися. Ледве встигли люди живими утікати (між іншим тікав тоді й народний артист Лесь Курбас, що саме гостював на хуторі).

Хутор спустів. Все, що не потрощили махновці, розібрало околицьне селянство, бо речі валялись без догляду — на хуторі й

тарі, що на горі поодаль села стоїть. Над могилою великий білий хрест.

— Треба було б — казали нам селяни — поставити погруддя, бо могила це ж не звичайна і її треба якось відзначити.

"В. і М."

Не буду зараз давати оцінки авторській манері, щодо викладу матеріалу. Як на мою думку, вони це роблять досить вдало, і деяким нашим сучасним авторам-журналістам не завадило почитати у наших попередників, як кількома штрихами вправно передають тогочасну суспільну атмосферу, по-

єднуючи при цьому поезію степового роздолля, ставлення селян до Івана Карповича Тобілевича та його родини. Скажу про інше, про те, що зачепило, що тривожить і непокоїть зараз. Як на мене, нарис із наукової точки зору великої ваги не має. Такі собі, емоційні враження від побаченого молодими людьми, своєрідний щоденниковий запис, зроблений ініціаторами туристичного походу — авторами публікації, що заховались під псевдонімом "В. і М.", зробленої багато років тому. То що ж все-таки так зачепило за живе?

Зверніть увагу на рік написання. 1928. Майже 11 років минуло від жовтневого перевороту. Одинадцять! 2002 рік. 11 років, як проголошено незалежність Української держави. Дивна паралель, чи не так? До чого тут незалежність до якоїсь там публікації 75-річної давності про хутір Тобілевича, — запитасте мене. Нагадую, публікація починається так: "Зінов'євщина — батьківщина людей, які уклали своє ім'я (Дем'ян Бедний, Зінов'єв, Винниченко і т. д.) Нарешті Зінов'євщина — батьківщина укра-

їнського театру". Бачите, як послідовно й наполегливо більшовики на чолі зі Сталіним впроваджують свою ідеологію в тогочасне суспільне життя. Застосовують всі методи, що працюють на її утвердження: Єлисаветград в Зінов'євск перейменовано, на першому місці пролетарський поет Д. Бедний, а вже потім В. Винниченко та український театр.

То вже опісля будуть процеси над СВУ, покінчать самогубством життя Микола Хвильовий та Микола Скрипник, Україна переживатиме голодомор 33-го та жахіття 37-го. У 1928 ще можна говорити, писати й вшановувати українське та видатних українців. Дозволялось. Сьогодні ж ніхто не забороняє, але... Щось усе-таки заважає. Що саме? Ось про це й мова. Не хотілося б акцентувати на вже досить-таки заявленому диспуті про перейменування нашого обласного центру, котрий, судячи з усього, має перспективу стати райцентром. Не можемо ніяк дійти згоди. Але це по нашому, по-українському. Уміємо, і навіть дуже добре, не поступатися там, де робити цього не треба. Так-так. Правда, це вже відболіло, принаймні у мене особисто. Непокоїть інше. Нещодавно група кіровоградських ветеранів спільно з групою студентської молоді побувала в урочищі Холодний Яр, одному зі святих місць для кожного українця. Це було на другий день, коли Україна відзначала свято Незалежності, тобто 25 серпня. У селі Мельниках, на сільському цвинтарі відбувалось освячення кам'яних козацьких хрестів на могилах головного отамана холодноярських повстанців Василя Чучупака та героїв-холодноярців, які полягли

за волю України в 20-і роки минулого століття.

Вражає те, що заходи, які провадилися з ініціативи Історичного клубу "Холодний Яр" та Всеукраїнського товариства імені С. Бандери з Києва, за підтримки й спонсорського сприяння Тернопільської міської ради (!), не зацікавили представників офіційної державної влади, ані з Чигирини, ані з Черкаса, окрім депутата обласної ради Олександра Самойленка, директора приватного підприємства "Смілянське". Але ні, перепрошую, я все-таки помиляюсь, бо такі представляли владу хлопці в одностроях спецназу та "Беркута". Бо перед цим ходили чутки, що прибули "західняки" з Тернопільщини провокуватимуть сутички та безладдя. Зрозуміло, нічого такого і не планувалося, і не сталося.

"Головне, що зберігся той домок", — писали автори публікації вже далекого 1928. Так, він зберігся і стоїть сьогодні. І завдячувати цьому маємо онукові великого драматурга Андрієві Юрійовичу Тобілевичу, котрий, повернувшись з війни в 1945, до кінця свого був його хранителем. І будівничим. По крихті збирав матеріали про славне минуле своїх попередників, вів наукову й дослідницьку роботу, разом зі своїм братом Назаром крок за кроком відвойовував у бюрократів від влади право на створення в колишній садибі Карпенка-Карого музею-заповідника Хутір Надія. І створив його. Та чи достатньо бережемо це святе місце ми сьогодні? Відповісти на це запитання ствердно — важко. Пісне фінансування, яким послуговується на даному етапі музей, не дозволяє на повну силу розгорнути і вести роботу, яка необхідна, аби цей заклад культури, і не тільки він, — успішно працювали та відповідали своєму призначенню й вимогам часу.

Розмови з учасниками урочистостей та міркування з приводу публікації, котру я наслідуючи запропонував вам, дорогі читачі, примушують автора відповісти на запитання: кого й чого ми, українці, боїмося, коли мова заходить про таку просту річ, як свідоме засвоєння, впровадження й утвердження в наше життя національної ідеї та всього того, що за цим стоїть? Сусідів чи самих себе? Про це вже дуже й дуже багато говорено й переговорено, та й події останніх днів є яскравим свідченням. Ми все-таки намагаємося залишатися гуманістами. Але кажуть же в народі, що скупий платить двічі, а невпевнений у собі, нерішучий — втрачає все, що йому належить по праву. То чи варто втрачати те право, за котре так дорого заплатили наші попередники? Подумаймо!

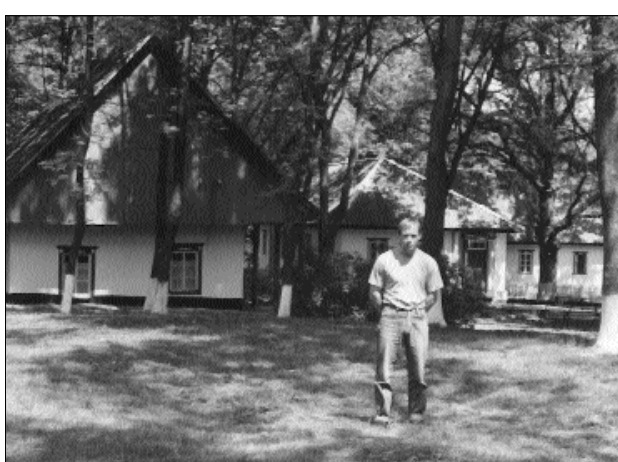
Микола ХОМАНДЮК,
заступник голови
Кіровоградського обласного
об'єднання "Просвіта"
ім. Т. Шевченка

живої душі не було.

Трохи згодом осіпось на хуторі кілька переселенців, які з тої половини дому, де був кабінет Івана Карповича, зробили стайню до коней.

Так було кілька років, аж поки уряд не передав хутір родині письменника. Тоді заходилися його відбудовувати. Знесли децо з забраного селяни, більшість з речей Івана Карповича — книжки, альбоми й переписки, письменний стіл, шафа бібліотечна, крісло й т. д. Деякі речі єсть у окремих селян і треба було б

ПИСЕМНІСТЬ ХЛІБОРОБІВ ТРИПІЛЛЯ

Безперечно, що основна мова прадавніх хліборобів-оріїв, яка дійшла до нас, — це образотворча. То не просто орнаментальні ідеограми, а їхня жива думка, яка промовляла малюнками до сучасників і, сповідуючи віру та формуючи світогляд, тримала їх купно на землі. Та образна інформація на керамічних виробих дійшла й до нас, і їй належить правильно прочитати і зрозуміти.[1]

Існуванням писемності в Трипільлі цікавилися із самого початку відкриття цієї прадавньої хліборобської культури. Її першовідкривач Вікентій Хвойка у співавторстві з істориком І. Лінниченком ще 1901 року докторнували до цієї проблеми. [2] Обидва вчені твердили, що прадавні хлібороби з берегів Дніпра вміли передавати усну мову писемними знаками. Вчені зафіксували посуд із літерами, але це про систему письма не говорило.

Про мову трипільських племен у своїй праці “Хозари” писав академік Агатангел Кримський. Виходячи з даних перших десятиріч дослідження і порівнюючи трипільську культуру з передньоазійськими, вчений писав: “У трипільців не було ані писаних законів, ані книжної науки і ніякого письменства”. [3]

Давня писемність була в колі інтересів провідного археолога сучасності Валентина Даниленка. Оскільки знахідок бракувало, він ставився до даної проблеми обачно і не висував з цього приводу ніяких припущень. Навіть неолітично-енеолітичний напис із Кам’яної Могили, найдавнішого унікального пам’ятника на Україні, він опублікував без будь-яких пояснень.[4] На Волині свого часу знайдено глиняну табличку із прокресленими знаками на сирій глині. Довгі роки її дбайливо зберігав і намагався розшифрувати доктор В. Даниленко. Археолог Ю. Шилов вважає її дошумерською. Напис, як прочитав В. Даниленко, був господарського характеру: “Присилайте (на допомогу) на поселення (...) 5 упряжок волів з ралами до...” Ю. Шилов ідентифікує його з одним із написів культури Кукутені (те, що й трипільська на Україні, але в Румунії): “На 5 полів 2 мотиги (ритуальні) встановлено”. [5]

Лінгвіст Г. Гриневич (Москва) давні писемні знаки в нашому краї розглядає на основі їхньої подібності із праслов’янськими “чертами і різми”. Щодо трипільських написів він пише: “Докладних текстів чи принаймні окремих трипільських написів поки що не знайдено, але окремі знаки, котрі мають абсолютну подібність до знаків писемності типу “чертів і різів”, є на уламках трипільської культури. Це вагома підстава для того, щоб вважати, що слов’янська писемність започаткувалася в Трипільлі, на берегах Дніпра чи Дунаю принаймні не менше 5 тисяч років тому”. [6]

Вагому спробу розшифрувати написи на трипільській кераміці зробив київський учений Микола Суслопаров. Він визначив, що носії трипільської культури належали до пеласгських племен, і на основі їхнього алфавіту — алфавіту етрусків, лелегів (карійців) у Малій Азії й стародавнього грецького письма намагався прочитати написи на трипільському посуді. Знаки на горщику, опубліковані В. Хвойкою, він розшифрував як “дріжджі”. Інший — п’ятнадцятизнаковий — напис М. Суслопаров прочитав, як “янтирики червонуваті”. Третій напис був на керамічному кружечку, знайденому в селі Райки біля Бердичева і опублікований Тетяною Пассек у книзі “Периодизація трипольських поселень”. Це — піктограма із пташки, змії та людини, власне є образом древа життя. М. Суслопаров припустив, що це може бути ознака власності. Сміслові значення в нього вийшло таким — “Лілія життя”. На сучасне висловлювання, як припустив дослідник, власницю трипільського кружечка звали “Зоя”. Інше ім’я — “Ела” — він вивів із напису на трипільському прясельці з Києва. Орна-

Перед ученими завжди поставало питання: чи в такій високорозвиненій цивілізації, як трипільська, існувала писемність? Тим паче, що в одночасних і рівновартісних культурах — шумерській та єгипетській — писемність була розвинена і вченими розшифрована. Трипільська цивілізація, як цілість духовної і матеріальної культури, не могла б безперервно життєдіяти 1500 років (аналогів цьому у світовій історії немає), не маючи виробленої системи письма і лічби. При дослідженні цієї цивілізації на території України видатними археологами В. Хвойкою, Д. Яворницьким, Т. Пассек, В. Даниленком, істориком І. Лінниченком зібрано посуд, його фрагменти з написами окремих літер та знаків. Вони і ввели їх у науковий обіг. Важливо те, що матеріали зі знаками писемності були з різних територій України, бо це вже свідчить про поширення письма.

мент кубку з розкопок трипільського поселення в Незвиську (басейн Дністра і Пруту) був подібний до напису. Почавши його розшифровувати на основі литовської, грецької, латинської мов та знаків зі зрубної культури, М. Суслопаров вивів, що написи з обох боків кубку означають “рідина лілейна” або “олія з лілії”.

У статті “Розшифрування найдавнішої писемності з берегів Дніпра” М. Суслопаров не тільки описує, яким шляхом він ішов до прочитання, а й подає таблицю зі знаками алфавіту носіїв трипільської культури. Дешифрування, за словами дослідника, переконало його, що “трипільці користувалися буквенно-звуковим алфавітом”. [7]

Дослідник давньої української історії та культури Олександр Знойко вважає писемність трипільців-оріїв доконаним фактом. Однак для цього ще замало виявлено і розшифровано тодішніх написів. Пишучи про дослідницьку працю М. Суслопарова, він зазначає, що той, розшифровуючи давні письмена на Україні, “користувався алфавітом племені фалісків (пеласгів), поки не прочитав написів трипільців за допомогою старогрецького, етрусського, протолатинського алфавітів”. Ідучи таким шляхом, йому вдалося “прочитати і лемносський напис, і пеласгські тексти трипільців”. [8]

За розшифрування написів часів Трипільської культури взявся перекладач і дослідник “Велесової книги” Борис Яценко з Ужгорода. У найдовшому написі, наведеному В. Хвойкою та І. Лінниченком, він визначив дванадцять букв та одну лігатуру.

Стіль написання і поєднання графем засвідчили розвиток даного письма. Із цих букв М. Суслопаров, як стверджує Б. Яценко, розшифрував тільки чотири і читав текст зліва направо. Насправді архаїчне написання читається справа наліво. Там, де М. Суслопаров першу літеру праворуч визначає як “а”, то Б. Яценко, зіставивши букви тексту, визначає її як “іd”. Після букв “v” та “с” графема позначена, як “l”. Тож перше слово ним прочитується — “devici”. В латині воно означає “переміг”. Відразу за словом літеру “i” написано трохи інакше, а коло неї — викривлена графема, яка скидається на зворотне “п”. Потім зворотне “е”

джує, що це не “янтирики червонуваті”, як розшифрував М. Суслопаров, а кубок переможця у змаганнях. Незважаючи на походження знахідки, його висновок щодо напису категоричний: “Датування трипільським часом виявилось помилковим”.

Другий напис, як стверджує Б. Яценко, нанесений на горщику у два рядки. Внизу введена лігатура “id”, але зображена зліва направо. Дослідник вважає, що так і треба читати текст. Буква “s” зображена зворотно. Графему, що коло неї, можна вважати за латинську “и” або “y”. Так писався й “іпсилон”, який пізніше читався як “i”. За визначенням Б. Яценка, слово прочитується як “deis” або “des”. Читаючи знизу вгору увесь напис, матимемо: “id deis”, що в перекладі з латини означає — “те богам”. Тобто, посудина могла мати жертвоне призначення: для запалювання вогню під час молитви.

М. Суслопаров дане слово розшифрував як “дріжджі”. Однак він, як пише Б. Яценко, вгадав тільки три літери з шести, а лігатуру “id” подав як букву “а”. Далі він відзначає багато спільного між обома написами, котрі, на його думку, належать до однієї писемності. І як висновок: “У латині найдавнішого періоду існували різні напрямки письма: і справа наліво, і зліва направо, а також вертикальне письмо. Розглянуті написи виникли не пізніше IV ст. до н. д. Саме з цього часу латинь поширюється в інтернаціональному спілкуванні і на грецькій землі, так що навіть олімпійська нагорода була написана латиною. Окрім того, з IV ст. до н. д. остаточно утверджується написання зліва направо. Написи могли бути зроблені у перехідний період, коли ще співіснували обидва напрямки письма”.

Інакше, ніж М. Суслопаров, розшифровує Б. Яценко і два написи з кубку з Незвиська, читаючи їх справа наліво. Перший напис має два слова — “адліг”. Літери архаїчні грецькі, а написання латинське. Тут “ad” є прийменником “для”, а “lig” може бути скорочення від слів “Ligatura” — зв’язка, пучок; “Lignum” — дерево, “Ligo” — “я в’яжу”. Тобто, тут могли бути скіпки для вогню. Отже, напис може означати “для скіпок”. Другий напис починається праворуч із літери “y” чи “v”, а за нею — архаїчні грецькі “r” та “n”, повернуті ліворуч. Далі літера “i” з’єднана з ханаанським “t”. Такою ж або фінійською є буква “a” (середина I тис. до н. д.). Отже, слово звучить як праслов’янське: “Угніта” або “Вгніта”.

Напис на прясельці, який М. Суслопаров визначив як “Зоя”, Б. Яценко розшифровує інакше. Першу літеру він трактує як лідійську “с” або ханаанську чи крітську “з”. В архаїчному грецькому алфавіті вона вимовляється “дз”. За нею йде хвиляста лінія — “i”, що звучить як “діс” — з грецького “двічі”. Решту прокреслень вчений прочитує як “кліс” — “повістка в суд”. Отже, маємо напис про повторний виклик до суду. [9]

Кожний дослідник має свій підхід до розшифрування, і тому таке різночитання. М. Суслопаров вирішує це завдання за до-

помогою алфавіту пеласгів. Г. Гриневич — через праслов’янські “черти і різми”, а Б. Яценко — через латинь. Хочеться тут наголосити на іншому. У Б. Яценка наявне часове зміщення. Автор чомусь не враховує, що латина, про це і сам пише, формувалася, як писемна система, за 600 років до нашої доби. Знахідки, на яких нанесені писемні знаки, належать до середнього та пізнього етапів трипільської культури. Сумнівам щодо приналежності вони не підлягають, бо їх наводять такі великі знавці і дослідники культури давніх хліборобів-оріїв, як Вікентій Хвойка і Тетяна Пассек. Поселення, де вони були знайдені, мають вік до 5000 років від наших днів. Якщо візьмемо за точку відліку час заснування Майда-нецького протоміста, то за одним датуванням воно має 4890 років плюс-мінус 50 р., а за іншим — 4600 плюс — мінус 80 років від наших днів, і зробимо нескладну арифметичну дію, то побачимо, що написи на трипільському посуді існували за 2291 або 2009 років (плюс — мінус наведені поправки) до початку формування та розповсюдження латини. Правомірніше було б говорити про вплив Трипільля на наступні культури. Тому ні про латину, ні тим паче про Олімпійські ігри в Пелопонесі (Греція, 776 р.) аж ніяк не можна вести мову. Зважаючи на ці дати, ближче до істини, використовуючи пеласгський алфавіт, стоїть

Напис із брили № 51, Кам’яна Могила

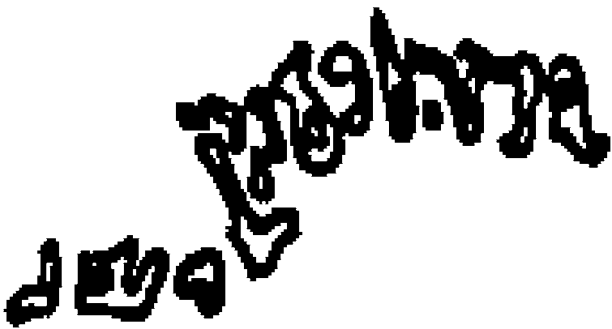
М. Суслопаров.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мищик В. Міста Сонця. — Тальне, 1993. — С. 31.
2. Линниченко И., Хвойка В. Сосуды со знаками из находок на площадках трипольской культуры. — Записки Одесского общества истории и древностей. — Одесса, 1901. — Т. XXIII. — С. 191–202.
3. Кримський А. Хозари. — Вісник Академії наук, 1993. — Ч. 2. — С. 58.
4. Даниленко В. Кам’яна Могила. — К.: Наукова думка, 1986. — С. 75.
5. Даниленко В., Шилов Ю. Начала цивилизации. — Екатеринбург, Деловая книга; Москва, Раритет, 1999. — С. 93, 240.
6. Гриневич Г. Праславянская письменность. Результаты дешифровки. — М.: Общественная польза, 1993. — Т. 1. — С. 102.
7. Суслопаров М. Розшифрування найдавнішої писемності з берегів Дніпра // К. — 1986. — Ч. 9.
8. Знойко О. Міфи Київської землі та події стародавні. — К.: Молодь, 1989. — С. 139.
9. Яценко Б. Письмена у знахідках археологів // Українське слово. — 6 січня 1999 р.

Далі буде.

Вадим МИЩИК,
директор Тальнівського музею історії хліборобства

Літери подані І. Лінниченком та В. Хвойкою

і дві латинські “L”, які повернуті праворуч і перекинуті. Потім накреслена лігатура “id” та буква “i”. Отже, весь напис Б. Яценко прочитує: “devici in Ellidi”, що з латинської перекладається як: “переміг в Еліді”.

Б. Яценко зазначає, що це область у західній частині Пелопонесу з м. Олімпією, яка була центром Олімпійських ігор (з 776 р. до н. д.). На такій підставі він ствер-

Свого часу письменник, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка Роман Лубківський керував обласним управлінням культури, організовував амбасаду України в Чехо-Словаччині. Нині ділиться власними набутками з майбутніми дипломатами, котрих виховує Національний університет імені Івана Франка. У попередній розмові ми намагалися зачепити загальні проблеми духовної спадщини — на чім має базуватися наша нинішня духовна школа? Ще одне зауваження. Назва попередньої публікації у “Слові Просвіти” — “Соняхи Романа Лубківського” — не просто поетична алегорія, що стосується нинішнього його стану. Так, за ними він себе почуває затишно, сонячно. А обіч хатини ростуть два правічні дуби, ніби слугуючи об'ємом своєрідної основи, — на чому повинна триматися наша духовність...

“СТВОРЮВАТИ СЕРЕДОВИЩА”

— **Пане Романе, у попередній розмові ви з якимось особливим сумом говорили про так звану київську золоту вісь і про столицю...**

— Радше про те, що, на жаль, Київ ще не став столицею Української держави. Кермують там славновісні “крановишки” чи кранівники, сказати б.

— **А ми?**

— А що ми? Я вже згадував про знахідку руської вежі у Львові на вулиці Руській. Це ж копальна археологічна знахідка! А ті фрагменти замурували до “ліпших часів”. Коли вони настануть? І коли навчимося гідно показувати світові свою спадщину! А наш пам'ятник Данилу Галицькому? Переконали, йому б пасувало зовсім інше місце, а не той пляч, де кишить “напівцивілізований” базар. Так само варто би було поставити йому пам'ятник і в Холмі, де знайшли його палаци. Інтелігенція Польщі пропонує відкрити ці палаци й увіковічнити пам'ять нашого короля. До слова, ініціатором такого вшанування був Дмитро Павличко. Гадаю, після того, як полишив дипломатичну місію в Польщі, однак не відмовиться од подібної ідеї. У таких, власне, місцях потрібно створювати своєрідні середовища.

Не просто, щоб там камінь якийсь стояв чи стела. Це стосується й наших теренів. Бо чим таких середовищ буде більше, тим сильніший вплив матимемо на формування культури наших людей. Тому що в такому плані людина не просто глядить на образ, вона бачить простір, потрапляє у певне середовище, досі незнане, а отже, інакше починає сприймати світ. Тому, переконаний, ми не все ще зробили для прийдешніх поколінь у сенсі формування духовності через сприйняття Франка, Шашкевича, Устияновича... Навіть на тому місці, де спалили хату, а інакше я це не сприймаю, маємо відновити її. І людина, котра має певну уяву,

фантазію, одразу собі відтворить атмосферу, перекине той умовний місток між минулим і сьогоденням.

— **Але ж ті мости палилися вже не раз — навмисно...**

— Прикро, бо справді для України більшовицькі часи були страшними. Нищили церкви без аналізу мистецької чи художньої вартості, палили замки. Галичину певною мірою не так пошматовали, бо вдалося зберегти тисячі експонатів. Скажімо, в тій же галереї мистецтв Сталінові не вдалося все знищити. Інша проблема — самі не шаємо те, що маємо. Багато пам'яток занепадає в наші часи. Їх засипають, бетонують, вивозять за кордон.

— **Ви очолювали обласне управління культури. Чи все вдалося зробити з того, про що мріялося? Це до того, що багато нарікаємо на сучасників.**

— На жаль, далеко не все. Шкодує, що не вдалося зреалізувати, перш за все, задум вшанування Іва-

КІЛЬКА ЗАСТЕРЕЖЕНЬ РОМАНА ЛУБКІВСЬКОГО

на Виговського в тих місцях, які з ним пов'язані. Донині ми ще гідно не пошанували Богдана Хмельницького. Це не локальний патріотизм. Бо, попри те, що Галичина мала постійно свої прикмети прикордонного краю, вона ніколи не була окраїною ні культури, ні духовності. Вона історично-традиційно слугувала своєрідним дозором української ідеї. Так, ми мали завше особливо загострене почуття патріотизму, але ж до цього краю причетні були провідні носії ідеї державності. Хмельницький, Сагайдачний, Виговський, Франко, Шашкевич... То все постаті, котрі, повторюю, ще належним чином не пошановані.

“МИ ЖИВЕМО МИНУЛИМ”

— **Чи не здається Вам, що ми, маю на увазі певні прошарки суспільства, починаємо надто заглиблюватися на миналині?**

— То ще одна проблема. Ми живемо відсотків на сімдесят-вісімдесят минулим. Ми співаємо прекрасних пісень Івасюка та Білозорова, а хто творить нині? Те, що діється навколо, інакше як звуковим насильством не назвеш. Це абсолютно антинаціонально.

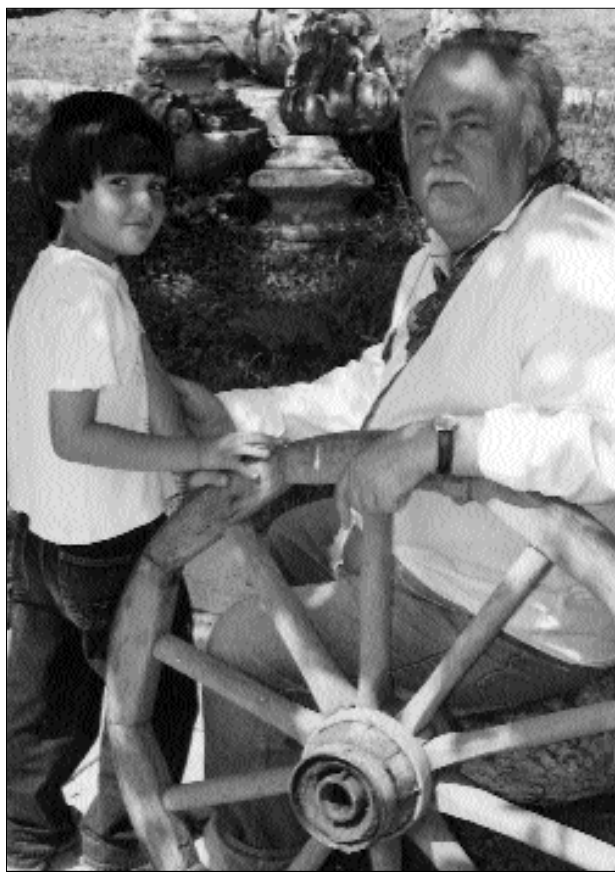
— **І як з тим боротися?**

— Боротьба тут зайва. Просто людям нашого покоління, молодшим, випала робота. Вона не патетична, а рутинна, буденна. І одночасно варто пам'ятати про ідеологію. Бо без національної ідеї жодна справа не має сенсу.

Я не уявляю, як можна святкувати річницю Перемиславської Ради, так званої “молодої гвардії” і ювілей Володимира Щербинського.

Так, кожна з тих подій десь відбулася, кожна людина пройшла свій шлях. Але як вони мають значення для нинішньої України? Давай-те гуртувати людей довкола тих правдивих цінностей, що мали чи мають вплив саме на утвердження незалежної України. Щодо Щербинського, то взагалі це викликає великий протест і обурення, тому що це людина, котра, свідомо чи несвідомо, дуже багато робила проти України. Саме слово українське йому було чуже. Пригадую вже часи Горбачова. Як Щербинський — уже на схилі кар'єри — з особливим якимось обуренням сприймав нові віяння, пробудження української демократії. І як же цинічно, без коментарів, нам нині нав'язують відзначення його річниці “на загальнодержавному рівні”!

А відновлення “радянської” символіки в Харкові? Хіба депутати тамтешньої міської ради не читали Конституції?! А де Кабінет міністрів, де Президент, як гарант Основного закону?!

СПІЛКУВАННЯ

— **Свого часу Львів теж мав схожі традиції. Були славні місця, де митці могли посидіти за кавукою чи чарчиною, поспілкуватися. Як Ви сприймаєте нинішні кав'ярні тенденції?**

— Та ж були і в Галичині такі традиції. Відомо, що Франко полюбляв пити знамениту віденську каву, мав свій столик, до якого підсиділи постійно чи однодумці, а чи поціновувачі, і ніколи не відмовлявся од бесіди. Або ж Олександр Олесь, який по двадцять годин просиджував у знаменитому “Ведмедині”. І не забував про пиво.

Прикро, що ті традиції були перервані війною і подальшою відбудовою. Атмосфера була такою, що про подібне творче вільне спілкування не можна було й мріяти. Лише десь у шістдесяті роки минулого століття поновилася і так звана традиція “водити козу”. Особливо полюбляли болгарське біле вино. Потім повернулася кавка. Спочатку “банякова”, у склянках, потім краца. Далі запанувала вона у тих химерних закладах, якщо пригадуєте: “Бурчак”, “Телевізор”, “Під Дашаком”, “Сільрада”, “Жіночі сльози”... Спілкування набувало певної клубної форми. Але ж була ще й кавка, так би мовити, суспільна. Наприклад, молоді митці дуже полюбляли потрапити на каву до Ірини Вільде, бо там було справжнє спілкування. А хіба інакше було в майстерні Якова Чайки? По-різному можна зараз його трактувати, але це була дуже непростя і своєрідна людина. З одного боку, творив “вождів” — з кепками і без кепок, з іншого — підтримував молодих малярів, був своєрідним пробивним

інструментом Спілки художників. А кавування в Емануїла Миська!

Або візьмемо унікальну творчу родину Безнісків. Вічно гнана, вічно потерпала, вічно без грошей. Але вони (Євген разом із, на жаль, уже покійною дружиною Теодозією Бриж) творили. І постійно прагнули творчого спілкування, завжди віддавали закуток у своїй малесенькій майстерні, аби пригостити того, хто завітав у гості.

Звичайно ж, під час таких кавувань піднімалися й найсерйозніші політичні питання. Якщо відверто не критичувалися, бодай починали розумітися по-інакшому.

Окремо — поговоримо коліс по письменницький клуб, який проіснував щось зо п'ять років, але залишив слід в історії. Прикро бувати на “фуршеттах”, де все зводиться до поїдання та випивання.

Після “третьої” взагалі ні з ким словом перемовитися.

— **Бідує митець...**

— На жаль, так. І все-таки творчий люд не обминає затишних куточків.

КАВА ДЛЯ ВАЦЛАВА ГАВЕЛА

— **Чи є у Львові улюблені вами місця, куди б із задоволенням повели своїх друзів з дальшого чи ближчого зарубіжжя?**

— Звичайно. Спершу я б повів гостей у “Світ кави”, хоча там є одна вада. Він переважаний великою кількістю людей, та й сноби вже його облюбували. Є ще мила серця “Галка”. Порівнюючи з серединою 90-х, відзначаю значні зрушення. Єдине, що дратує, це відсутність належної атмосфери. От збоку вулиці Стефаніка є цікавий підвальчик “Під куполом”, де відтворена своєрідна атмосфера

помешкання 30-х рр. XX ст. Звичайно, є свої акценти, бо то було помешкання польської письменниці. А чи не можемо відтворити щось подібне в помешканні українського митця? Тим часом стилістика більшості наших “кнайп” витримана у псевдостаровині, і ніхто не може затримати мене більше години. Починається галас, звучить “зековська” або “распутінська” попса.

Кілька років тому прибув уперше до Львова Вацлав Гавел. Забавалося попиту кави. Зупинилися в літньому ресторанчику на проспекті Свободи, що під міськими мурами. І уявіть собі: йому приносять каву в одноразовому пластиковому “стакані”. Ще один казус, пов'язаний з чеським Президентом. У Львові супроводжувати Гавела голова тодішньої облдержадміністрації Михайло Гладій доручив мені. На дипломатичній службі в Празі неодноразово ми зустрічалися з паном Президентом, багато говорили про долю України та про перспективи розвитку. Зокрема, я постійно зауважував, що Україна — то своєрідний європейський фонтан, який ще не затих. Він серйозно переймався нашими проблемами. Взагалі, вважаю, чи не єдиний політик у світі, який є правдивим нашим симпатиком. Отож, переходимо проспект Свободи. Зупинилися біля пам'ятника Шевченкові. Вацлав Гавел висловив бажання покласти квіти до підніжжя Кобзаря. Але цього протоколом чомусь не передбачили. Виручив радіожурналіст Казимир Плаксюк. За якихось дві хвилини він, на моє прохання, достав-таки букет. І Гавел залишився задоволеним.

Тому, вважаю, що саме через аромат львівської кави, львівського пива, мандрівки нашим містом (автомобілем він відмовився скористатися) ота симпатія до України ще глибше закорінилася.

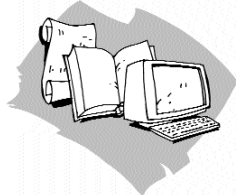
Ми якось з вами перейшли з однієї теми до іншої...

— **Чому ж? За великим рахунком, кожним словом намагаємося сягнути людської сутності, пізнати характер, що формує митця.**

— Тоді варто додати таке. Якщо ми говоримо про діалог митця з суспільством, то повинні будувати його не банально, а творчо. І обов'язково керуватися — любов'ю до людини, прихильністю. За що й вип'ємо по гальбі пива!

Тим часом за іншим кінцем столу під яблуном вже попоралася пані Наталя — дружина Романа Лубківського. Нас чекали якісь особливі домашні делікатеси. Правда, спочатку господиня бідалася, що не все вдалося. Але реальність перевершила сподівання. Обід видався славним.

А під хатою присів на колоду внук Северин. Він уже набавився з чотирилами “співмешканцями” — песиком Арчібальдом і котиком Стефіком. Сперся в задумі на старе колесо від веза. Крутиться колесо життя. І на згадку про цю не повторну мить ми вирішили сфотографувати двох Лубківських...

ПРОТЕСТУЄМО!

ІЩЕ РАЗ ПРО РОЗВИТОК ТРАДИЦІЙ...

Всеукраїнське товариство "Просвіта" ім. Тараса Шевченка і Національна спілка письменників України знову звертаються до ЗМІ та громадськості. Чергова Заява (від 30 жовтня) цих двох громадських організацій стосується проблем, що порушуються у державі. І проблеми ці, перш за все, мовні, тобто ініційовані тими, хто, на думку учасників Заяви, хочуть відвернути увагу од питань важливіших. Хронологія "російськомовного терору", якщо замислитись і прослідкувати її детально, дуже проста, бо активно нав'язується населенню України у той час, коли світ дізнається про злочини на рівні державних. Хочете дізнатися правду про "кольчугу", байдуже якою мовою, переключіться, патріоти, на виключно свої патріотичні проблеми, бо ось вам на часі і мовна проблема. Крим, Дніпропетровськ, Харків, Миколаїв — проти української, тобто за офіційну російську. Обиватель скаже: "Ну і що?" Фахівці пояснюють, що це все... Все на користь російської мови в українській державі, бо світ і Європа зокрема не вживає поняття державна мова і не розуміє нашої лінгвістичної казуїстики. Для них офіційна — це і є державна мова. І тоді станеться так, як висловився один із "шанувальників" програми Анатолія Погрібного: "Когда мы добьемся официального статуса русского языка, то на украин-

Учасники конференції: Анатолій Погрібний, Павло Мовчан, Олександр

ський будем плевать официально..." Краще не скажеш про те, чого прагнуть ініціатори "двуязычія".

Тут можна лише додати, що за одинадцять років української державності в державі так і не створено ситуації, за якої українська мова стала б престижною. Все навпаки, і на запитання: "Куди поділись 25 млн. на розвиток української мови, на чий виборчу кампанію вони пішли?" відповідні органи шукають відповіді вже давно. Та чи й знайдуть адресата? Здається, що ні. Мовні питання на сьогодні є вогнегасником інших проблем та подразником для суспільства. А тих, хто намагається захищати конституційні права і прагне жити за законами, а не за поняттями, "рускоязычний кулак" іменує "раздражителями". Дивно, чому тоді Десяту статтю Конституції не виявити як ту, що просто дратує, бо не дає права зневажати мову та ідентифікувати державну націю. У контексті останніх подій, що відбулися в Москві, прочитується і здається

вічним запитанням: "Камо грядеши, Україно?" Чи кому належатиме... все, що український народ має по праву, адже політична карта майбутнього керівництва державою завойовується шляхом шантажу, політичних інтриг і економічного диктату. Страждатиме український народ, на який пловатимуть офіційно ті, хто його зневажав і продовжує зневажати, але останнім часом, за всіма ознаками процесу, — на державному рівні. Не відповісти на образи і втручання у внутрішнє життя держави може лише той, хто не має власного обличчя, яке прикривається двоязыччям.

На мажорних нотах можна припинити роздуми про мовну проблему такими словами одного з учасників прес-конференції, що днями відбулася в УНІАН: "Ну що ж, чого вони добиваються, мабуть, продовження кращих традицій Тарасівки і Штепселя..." — сумно і водночас оптимістично закінчив свій виступ Павло Мовчан.

●

КРИМ: Національно-демократичні сили півострова вимагають надання українській мові статусу другої державної на території РФ

Обурення з приводу втручання голови комітету з питань законодавства Павла Крашеннікова (фракція СПС) Державної Думи Російської Федерації у внутрішні справи України з приводу державності російської мови висловили в заяві національно-демократичні партії та громадські організації Криму.

"Ми щиро радимо пану Павлу Крашеннікову перед тим як роздавати поради Верховній Раді України щодо необхідності запровадження в Україні російської мови як другої державної, посприяти ратифікації Думою РФ Міжнародної Хартії мов національних мен-

шин та надати українській мові статусу другої державної на території Російської Федерації", — говориться в заяві. Як один з аргументів для такої вимоги в документі названо той факт, що "тільки в Москві мешкає мільйон українців, які не мають жодної державної школи з українською мовою викладання, жодної газети, жодного театру та бібліотеки, які б фінансувалися з федерального, або місцевого бюджету".

За словами голови Кримської організації Українського народного Руху Олега Фомушкіна, автори заяви також вимагають від Президента України, прем'єр-міністра, спікера

Верховної Ради України та Міністра закордонних справ України надіслати міністерству закордонних справ РФ відповідну ноту.

Заяву підписали представники всіх національно-демократичних партій та громадських організацій Криму — Українського народного Руху, НРУ, "Солідарності", КУНУ, "Просвіти", Всеукраїнського товариства вчених, Спілки офіцерів, Кримської організації Всеукраїнського об'єднання ветеранів, Української студентської спілки та ін.

Кримська організація РУХу

●

МОКРА ТЕМА

Рукописи і книжки в бібліотеках України періодично горять. Або їх періодично заливає вода. Причому переважно гаряча. Заливає вода переважно гаряча, переважно старовинні українські рукописи і старовинні книжки. Або важливу періодику сьогодення.

Цікаво, що такі випадковості чомусь відбуваються саме у моменти активізації національно-демократичного руху на захист інтересів і гідності Нації.

Ми всі добре пам'ятаємо, як "вимочували" старовинні рукописи і книжки у приміщенні Видубецького монастиря на початку 60-х років. А потім нібито якийсь збоченець кинув фосфорну шашку (!) у сховище Центральної публічної бібліотеки наприкінці 60-х і тоді пожежники геть позаливали водою все, що було у відділі стародруків.

Обурення української інтелігенції з цього приводу відбувалося тоді лише у вузькому колі дисидентів, яким це обурення потім врахували на судових процесах, інспірованих КДБ наприкінці 60-х і на початку 70-х років, коли "хрущовська відліга" змінилася зимою брежнєвського розвинутого соціалізму.

Тому цілком логічно, що й нині, на черговому етапі кучмономії або ліквідації української України, щось повинно бути знову як не спалено, то вимочено.

22 жовтня 2002 р. у філії № 1 Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (вул. Володимирська, 62) сталася аварія

ЯК НЕ СПАЛЕНЕ,

— у магістральному трубопроводі системи опалення на сьомому поверсі книгоховища утворився отвір, який спричинив швидке протікання води. Від води й пари постраждали частини фондів відділів бібліотечних збірань та історичних колекцій, образотворчих мистецтв, обмінно-резервних і газетних фондів. Загальна кількість документів, що дістали різного ступеню зволоження, становить понад 200 тисяч.

Далі — все "нормально": створено комісію від Президії НАНУ, прийнято Постанову Президії НАНУ "Про першочергові заходи...", підключено фахівців академічних інститутів, розробляються пропозиції, надано матеріали та транспорт для перевезення книжок, подано оголошення про розрахункові рахунки для бажаючих стати фінансовими спонсорами...

Як стверджує О. Онищенко, генеральний директор Національної бібліотеки ім. В. Вернадського (інформація на сайті nbuv.gov.ua), причиною аварії були старі труби та незадовільний технічний контроль за станом опалювальної мережі після включення опалення.

До речі, інформацію про це поширено лише 4.10.2002, тобто через два тижні після аварії.

Станом на 4.10.2002 майже

Фото О. Кутлахметова

12 тисяч одиниць бібліотечного збереження (книжок, журналів, брошур, газет) перевезено до холодохімбінату № 3, де їх заморожено в очікуванні майбутньої реставрації.

Тим часом у стінах бібліотеки просушено і упорядковано майже 30 тисяч (15% від ушкоджених) документів, розпочато ремонтно-відновлювальні роботи у книгоховищі. Але існує реальна загроза виникнення та розвитку

ЗАЯВА
Всеукраїнського товариства "Просвіта" ім. Т. Шевченка і Національної спілки письменників України

30 жовтня 2002 р. м. Київ

Конституція України, Закон про державність української мови, ухвала Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р. чітко визначають, що українська мова, як єдина державна мова, має застосовуватися в усіх галузях життя на всій території України. Представники інших національностей, що мешкають в Україні, використовуючи рідні мови в міжособистісному спілкуванні, зобов'язані володіти й мовою держави, громадянами якої вони є.

Але в нашій країні є сили, які не хочуть бачити Україну могутньою соборною державою. Ці сили проводять різні референдуми та опитування щодо надання російській мові статусу другої державної в якійсь частині України.

Нещодавно з пропозицією про надання російській мові статусу державної до українського парламенту звернулася Верховна Рада Криму. Це звернення (як і всі подібні попередні) є антидержавним і антиконституційним. Воно спрямоване на те, щоб розколоти українське суспільство за мовною ознакою і відвернути увагу од розв'язання важливих питань економіки, освіти, культури, міжнародних стосунків тощо.

Верховна Рада Криму з часу надання автономії Криму постійно нагнітає напруженість і дестабілізує ситуацію в Україні. Виходячи з цього, звертаємося до Верховної Ради України з пропозицією скасувати статус автономії Криму.

Всеукраїнське товариство "Просвіта" ім. Т. Шевченка і Національна спілка письменників України висловлюють рішучий протест і закликають Верховну Раду України скасувати антидержавне рішення кримських керівників.

...І ТИХО

ОНІМІЛА УКРАЇНА, або Всьо харашо, прескрасная маркіза...

Відомий польський письменник Юліан Тувім якось прорік: "Радіо — це чудовий винахід. Один порух руки — і вже нічого не чути".

Навряд чи рівень інтелекту нинішніх проводирів України дав їм можливість цінитися творчістю Юліана Тувіма і зрозуміти його сарказм. А якби й знали його творчість, то навряд чи їх рівень моральності може посприяти практичному застосуванню тез цього філософа.

Так що повне вимкнення державного радіо України, мовчання якого від 17 вересня цього року перетворило ефір на довгих і середніх хвилях у мертву зону,

— це виключно вітчизняний винахід, без жодних впливів іззовні. Деякі радіослухачі України (в тому числі й ті, хто звертався до нашої редакції) спочатку вважали, що це результат якихось ушкоджень у їхніх приймачах. Серед інших версій причин мовчання висувалися припущення про проведення так званих ремонтно-профілактичних робіт на радіостанціях.

До того ж, українське радіо нині не чути не тільки у внутрішньому, а й у світовому радіопросторі на коротких хвилях. Програми державного радіомовлення — Українського радіо і Всесвітньої служби радіомовлення України — не чуємо вже впродовж майже двох місяців!

Читачі пам'ятають, що перші повномасштабні відключення радіо в Україні були проведені керівництвом держави у середині вересня і мали за мету створити інформаційну блокаду щодо акції "По-встань Україно!" Саме тоді припинили поширення передач Українського радіо радіопередавальні центри у Броварах під Києвом і харківський. Щоправда, мовчання цих РПЦ у сфері поширення Українського радіо не завадило їм безперервно транслювати на нашу територію радіостанції Бі-Бі-Сі та "Голос Росии"...

Офіційна версія мовчання української держави в українському ефірі — борги Національної радіокомпанії України за надання радіостанціями послуг у ринкових умовах.

Таке пояснення розраховане хіба що на маленьких дітей, бо всі дорослі дяді і тьоті добре знають, що фінансування державних установ і державних засобів зв'язку у будь-яких умовах (зокрема й у ринкових) гарантує держава. Тим більше, що тут існує таке поняття, як державне замовлення.

Але нинішнє керівництво держави, воєвидь, зацікавлене в тому, щоб у період ускладнення суспільно-політичної ситуації в Україні позбавити масову слухачську аудиторію можливості одержувати офіційну інформацію.

Хто має відповіді за це неподобство (якщо це не звичайна антиукраїнська диверсія)? За поширення програм Українського Радіо відповідає Державний комітет зв'язку. Він і кошти відповідні розподіляє. До того ж, досі є чинним Доручення Президента України Л. Кучми від 07.02.2001 р. за № 1-4/140 на ім'я прем'єр-міністра В. Ющенка, де передбачено "не допускати знеструмлення передавачів" та "забезпечити пропорційне щомісячне фінансування державного замовлення на виробництво та поширення програм Національної радіокомпанії України".

Отже, маємо черговий фокус кучмономії. З одного боку — "не допускати знеструмлення" і "забезпечити щомісячне фінансування", а з другого — скоро два роки, як мовчить радіопередавальний центр під Миколаєвом, мовчать передавальні станції у Львові, Харкові, Одесі.

До речі, зацитованим вище Дорученням Президента доручалося п. Марчуку Є. К. разом з кількома відомими в Україні урядовцями "розробити і подати Президенту України Концепцію поширення інформації про Україну за кордоном, а також підготувати узгоджені пропозиції щодо створення Всесвітньої служби іномовлення України".

Ніякої такої державної служби досі не створено, а, отже, знову маємо з одного боку — правильні державні слова Президента Л. Кучми, а з другого — в інформаційному просторі стало ще гірше, ніж було. "Один порух руки..."

Українське радіо державно мовчить. Натомість ефір України заповнено на FM-діапазоні майже всуціль російськомовним і російською мовою мотлохом та співанками відверто кримінального змісту. Ще й таку веселеньку пісеньку крутять: "Всьо харашо, прескрасная маркіза"... Мовчить Україна. І тихо... А що скажете на це ви, наші читачі?

Стефан КОСТКА

Для кожного, хто не охолов до своєї історії, кому не байдуже “звідки пішла руська земля”, пам’ятні хрестоматійні слова: “Так почнемо ж оповідку цю... І було три брати: один на імення Кий, другий Щек і третій — Хорив, а сестра в них була Либідь. Сидів Кий на горі, де нині увізв Боричів, а Щек сидів на горі, котра нині іменується Щекавицею, а Хорив на третій горі, яку накликали за його ім’ям Хоревцею. І збудували містечко на імення старшого свого брата та освятили його Києвом”. Правда ж, нині важко уявити нашу історію без цієї випадком збереженої духовної пам’ятки?

“Повість временних літ” дійшла до нас у двох літописах — Лаврентіївському та Іпатіївському. Перший, як вважають дослідники, створив (а було б точніше — переписав) 1116 року ігумен Видубицького монастиря Сильвестр; через два роки з’явилася ще одна редакція, ім’я укладача якої залишилося невідомим. Тексти, розміщені в цих літописах, переписані з первісного твору, автором і упорядником якого вважають ченця Києво-Печерського монастиря Нестора. Повість у первісному написанні, на жаль, не збереглася.

Чим же цінна пам’ятка? Насамперед історичним джерелознавством та художньою вивершеністю. На високому мистецькому рівні відтворено оповіді про виникнення східнослов’янських племен і їх писемність, дату заснування Києва та родовід давньоруських князів. Нащадки мають змогу дізнатися про міжусобицькі чвари, нелегку боротьбу, яку вели наші далекі предки з кочівниками. Щоправда, окремі події, пов’язані з історією Київської Русі, висвітлюються в “Повісті...” з деякою тенденційністю. Досить лише одного факту — взаємин великокняжої верхівки із сусідніми землями Древлянщини. Завжди вони були складними й суперечливими. Київські князі повсякчас намагалися упідлеглити древлян, нехтуючи елементарними нормами взаємовідносин.

У літописі в цілому об’єктивно висвітлено постать Ігоря. Його названо вовком, котрий “пішов до древлян по данину і збільшував до попереднього податку новим, і вчиняли насилля над ними вої його”. Однак в складній ситуації жорстокий вчинок Ольги (роком пізніше вона з численним військом оточила Коростень і спопелила його) літописець повністю виправдовує: “Захопила місто і спопелила його, міських старійшин полонила, а інших людей повбивала, ще одних віддала в рабство воям своїм, а решту залишила, щоб сплачували данину”.

Чим же заслужила в Нестора таку симпатію Ольга? Лишень тим, що підступно обдурила довірливих лісовиків, — сповістивши, що йде справляти тризну по чоловікові — і жорстоко розправилася з волюбним народом. Літописець про ці факти, звісна річ, умовчує, оскільки був речником панівної верхівки.

Хоч би як там було, але цікавлять насамперед фактичні матеріали з історії Київської Русі. Звівши їх у цільне художнє обрамлення — своєрідну повість, літописець у такий спосіб залишив своїм нащадкам першознавчі студії про нашу сиву минулину. Це наводить на думку, що народженню такого твору неодмінно передували більш ранні літописи й художні житія, на ґрунті яких власне й міг з’явитися національний шедевр, але які з певних причин не дійшли до нас.

Про його автора знаємо мало. Роки народження, як і смерті, точно невідомі. Незаперечне лише одне: для свого часу це була високоосвічена людина. Щоб прислужитися своїй історії, він 1073 року постригся в ченці Києво-Печерського монастиря. Такий вибір був цілком виправданим, адже культурно-мистецьке і освітянське життя в ті часи зосереджувалося переважно при монастирських резиденціях. Маючи доступ до рукописних джерел, Нестор невспинно вивчав

фото О. Кулажметова

БОГОМ ПОЦІЛОВАНЕ ЧОЛО

їх і, водночас, сам прилучався до створення духовного підмуру вітчизняної культури. Як вважають дослідники, йому належать також “Читання про життя і згублення... Бориса та Гліба”, церковно-історичний твір “Житіє Феодосія, ігумена Печерського”.

Але найвизначнішою пам’яткою, безперечно, залишилася “Повість временних літ”, що датується 1113 роком. Подальші вістки про життя й діяльність літописця губляться. Цю дату прийнято вважати й роком смерті ченця. За тодішніми звичаями Нестора було поховано в Ближніх печерах Києво-Печерського монастиря.

Вітчизняна історіографія робила чимало спроб дослідити пришєрхлі глибиною віків віхи життя видатного діяча і письменника давньоруської культури. Проте в природі, на жаль, існує певна закономірність — втрачені на бурхливих історичних перехрестях “автографи часу” не завжди вдається повернути; особливо це стосується духовних пам’яток як найбільш уразливих.

Дослідників цікавило зокрема, яким був славетний охоронець історії? Ретельно змальовуючи “давно минулі літа” отчої землі, він не залишив по собі жодного документального портрета. Щоправда, грішне було б скаржитися на неувагу до цієї особи.

Починаючи з сімнадцятого століття, над відтворенням образу вітчизняного історика працювала не одна когорта митців. До нас дійшла галерея персоналізованих

зображень Нестора, більшість з яких позначені високим рівнем художнього відображення літописця в графіці, живопису, гравірувальних та скульптурних композиціях. Усі вони, хоча й виконані на належному професійному рівні, не можуть, однак, претендувати на достовірність.

Сподіванки на “живу” зустріч зі славетним літописцем, здається, вже були нереальними. І ось у радянській криміналістиці з’являється новий метод, запропонований відомим антропологом, археологом і скульптором М. Герасимовим. Його практична цінність у тому, що будь-які м’які частини обличчя можна відтворити за допомогою черепа. Така пластична “операція” майже безпомилково “оживляє” первісний типаж людини. Завдяки саме цій методиці були реконструйовані скульптурні портрети Ярослава Мудрого, Андрія Боголюбського, Тимура, Улуг-бека, Івана Грозного, а також жителів трипільських поселень на території України. Відтак з’явилася надія зустрітися “зі справжнім” Нестором-літописцем, оскільки його останки добре збереглися.

Першими за цю нелегку й копітку справу взялися спеціалісти Інституту археології АН УРСР доктор біологічних наук О. Данилова та кандидат історичних наук С. Сеґеда. Вони провели детальне антропологічне обстеження останків літописця і, на основі наукових зіставлень, створили, якщо можна так висловитися, автобіографічний негатив: Нестор був середнього зросту (165 сантиметрів),

худорлявий, із явними ознаками астеничності, спина сутулувата, а вказівний на праворуччій палець од надмірного фізичного навантаження морфологічно найбільш розвинений. Усі ці ознаки добре узгоджувалися з розумовою діяльністю людини. Нестор, як ми знаємо, впродовж багатьох років невтомно працював над рукописами, а отже, вів малорухоме життя. За допомогою антропологічних даних вдалося встановити й середній вік — 65 років, що цілком відповідає історико-літописним свідченням.

Залишилося провести антропологічну реконструкцію. Делікатну роботу доручили одному з учнів Герасимова — судово-медичному експертові при науковій лабораторії пластично-антропологічної реконструкції Інституту етнографії Імені М. М. Миклухо-Маклая АН СРСР С. Нікітіну. Після скрупульозно проведеної роботи невдовзі було виліплено бюст нашого найдавнішого літописця й просвітителя, з ім’ям якого пов’язана ціла епоха вітчизняної культури.

Наближений до реального відтворення бюст Нестора-літописця експонується нині в Києво-Печерському заповіднику. Саме тут дев’ять століть тому в історичному місці давнього Києва, схилившись над письмовим столом, він трудолюбно поскрипував гусячим пером, вимережуючи безсмертні рядки, звернені до сучасників:

“Ось повість временних літ, звідки пішла руська земля”. Не помилимося, коли скажемо: без глибокого коріння родовідної пам’яті — а саме такою є “Повість...” — ми багато чого втратили б, духовно збідніли, недооцінили б. Будь-яка людина, як і народ у цілому, не може існувати без свого генетичного коду. Саме тому до постаті нашого найпершого літописця завжди була прикута

з боку як вітчизняних діячів, так і наших зарубіжних ідейних друзів. Декому хотілося б позбавити нашу історію пам’яті, не тільки кидаючи виклик історії, а й піддаючи сумнівам її літописців чи приписуючи їх собою. Прогресивні діячі науки і культури в 1873 році при Київському університеті створили науковий осередок “Історичне Товариство Нестора-літописця”, яке чимало посприяло і популяризації історичного минулого нашого народу. Протягом 1873 — 1917 років ця наукова установа доклала чимало зусиль, щоб якнайповніше дослідити давні пам’ятки.

Активна діяльність Товариства мала широкий розголос. Це підтверджує й той факт, що до його роботи були залучені відомі вчені не тільки Києва, але й Харкова, Петербурга. За 33 роки вийшло 24 томи “Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца”, в яких з’явилися праці І. Срезневського, М. Комарова, І. Лучицького, П. Єфименка, Д. Багалія, О. Левицького, Л. Падалки, І. Каміна. Праці відомих учених допомогли повернути із забуття чимало фактичного матеріалу, котрим користуються й сучасні дослідники.

Сьогодні, оглядаючи з нових позицій свою історію, інакше оцінюємо деякі критерії, котрі нерідко фальсифікувалися або навмисне замовчувалися. Тому варто з більшою увагою поставитися й до нашого найпершого літописця. Одним з таких виявів могло б бути присвоєння його імені музею “Історії Києва”, при якому б годилося створити гурток палких дослідників нашої історії. Адже саме з містом над Дніпром пов’язана діяльність Нестора.

Через дев’ять століть знову повернувшись до нас літописець. Експонований бюст дає змогу уявно перенестися углиб на кілька епох історичного літописання, уважніше придивитися до мудрого погляду, високого чола як символу пам’яті нашої історії, котра нагадує: діяння людини безсмертні, якщо вони служать народові!

● Василь СКУРАТІВСЬКИЙ

ОСОБИСТІСТЬ

...Емоційно врівноважений, спокійний митець сидить поряд.

— Відомо, що Ви, Микола Костьовичу, як письменник і фольклорист, популяризуєте видатних краян — народну співачку Ядеху Зуїху та збирача усних скарбів і педагога Гната Танцюру. Розкажіть, будь ласка, про свою коліску.

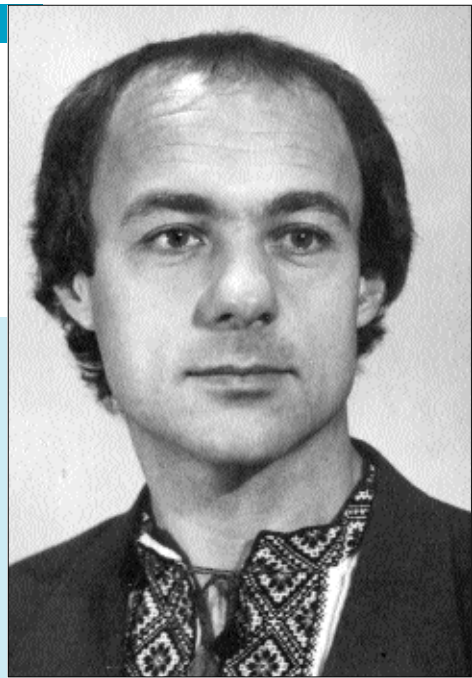
— Я народився у селі Зятківцях Гайсинського району. Саме тут 1901 року народився Гнат Танцюра, який у 20-і роки записав од Ядехи Зуїхи (а ця жінка мала феноменальну пам'ять) тисячу вісім народних пісень, що стали унікальним явищем у світовій фольклористиці. Працю славного етнографа і фольклориста "Весілля в селі Зятківцях" я видав власним коштом. Якось так сталося, що я ніби перейняв естафету у Гната Танцюри у справі записування і збереження фольклорної зятківської традиції, бо моя рідна бабуся Ліза багато розповідала про старовину, знала велику кількість українських пісень, обрядів, звичаїв. Очевидно, вперше я пригорнувся до фольклорного матеріалу, записуючи від неї народні загадки, прислів'я, спогади про минуле.

— Скільки часу Ви витратили на дитячі пустощі?

— Кажуть, що друзі потрібні для того, щоб витратити на них час. Нас було четверо в сім'ї, але бешкетниками ми ніколи не були, хоча ніхто з нами не панькався, ніхто не тримав нас під ковпаком...

— У 1997 році Ви упорядкували антологію "Синівська молитва". Як виникла ідея створити таку книжку?

— Ставлення до батьків, до родини завжди було у мене особливим, шанобливим. І образ матері мене завжди хвилював. Цей тривожний образ у творчості Тараса Шевченка ще зі шкільних років заповнив мені в душу. Взагалі українська традиція подає жінку, як правило,

одружитися, батьки не перечили...

— Розкажіть, будь ласка, про свою сім'ю, про роботу в науковій установі.

— Дружина Галина Кононівна — філолог-викладач гімназії, авторка оригінальних навчальних посібників з української мови для 5-9-х класів,

перший в історії України "Словник символів" з моєю передмовою...

— Ви не назвали книг прози і поезії: "Допит: Повісті, оповідання", "Чорна візця: Роман", "Холод серед багаття"; поезії: "Мандрівник", "Материк і море"...

— Творчість — завжди таємниця. Але кожний автор має свої задуми. Письменники кажуть, що вони не знають, як далі поведуть себе їх-

"Микола Дмитренко — оригінальна постать в українській культурі. Оригінальна не вибуховим виявом, а своєю працьовитістю: прозаїк, учений-мистецтвознавець, фольклорист, популяризатор науки, журналіст", — так оцінює добродія Дмитренка академік Микола Жулинський.

«ДУША МОЯ ІЗ ВІЧНІСТЮ ГОВОРИТЬ...»

позитивною особистістю, на якій тримається світ.

Коли я написав вірш "Синівська молитва", то подумав, що багато є віршів про матір в інших поетів і було б добре зібрати їх та упорядкувати антологію, щоб явити світові в одному збірнику святий образ матері. Так я упорядкував книжку, до якої ввійшли твори ста сорока авторів.

— Якщо Ваша ласка, кілька слів про батька.

— Мій батько — свідомий українець, був учасником Другої світової війни, клятих битв під Сталінградом, Яссами. Тричі поранений. Перемогу зустрів у Клайпеді. Батько заохочував до навчання. Коли, будучи третьокласником, вирішив

сів, ми з нею — співавтори посібників "Уроки з народознавства", "Як писати твори". Син Олесь закінчив факультет іноземних мов Київського університету ім. Михайла Драгоманова, перекладач з англійської, а донька Юлія закінчила Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, аспірант цього ж закладу, авторка двох поетичних збірок "Гіду до зірок", "Небо душі", книги "Студії з філології". Я працюю над проблемами історії та теорії фольклористики, опублікував два десятки збірників усної народної творчості, книги "Українські символи", "Народні повір'я", "Символика сновидінь: Народний сонник", "Українські народні пісні в записах Олександра Потебні" (і в за-

ні герої. А тому можна говорити лише про задуми, яких маю багато. А працюю я над історією української фольклористики у двох томах. Це буде фундаментальна колективна праця. Разом із колегами готую до видання п'ять томів українських народних дум, енциклопедичний словник фольклористичних термінів і понять.

— Розкажіть, будь ласка, про газету "Народознавство", яку Ви плекали упродовж багатьох років. Що характерне для цього видання?

— Це єдина фольклорно-етнографічна газета, яка висвітлює традиційну побутову культуру народу, його мистецтво, постаті, причетні до цієї галузі. Мета ви-

дання — репрезентувати вічне.

— Сьогодні суспільні проблеми, мабуть, не залишають Вас осторонь?

— Найбільшою проблемою в нашому суспільстві є нинішня влада. Я не згоден з Ніцше в тому, що народ має таку владу, на яку заслуговує. Хіба винен чорнозем, що на ньому, крім жита, ще й будяк росте? На жаль, в нашому парламенті деякі депутати навіть не бажать користуватися державною мовою!

Держава злочинно не дбає про душу. Вважаю хибним відводити первинність економіці, а далі ставити культуру, науку, мову. Але й досі в нашій державі панує цей неправильний залишковий принцип, коли з бюджету лише крихти потрапляють на українську книжку, освіту, на-

тету знань, ти. Все це, фактично, чиновника. міст? Не-що україн-не відориться-ом?

дне і не вмирало. мова зараз і звуження, то лише чевладу та ще че-

рез низьку свідомість багатьох громадян. Така влада народова не служить, людину принижує і себе відповідно ганьбить.

— Отже, Ваше кредо?

— Не скиплити, не чекати, а працювати інтенсивно. Сковорода писав: "Бери вершину — матимеш середину". Я ж, беручи вершину, завжди сподівався, що й матиму її.

— Щиро дякую за відвертість. Бажаю натхнення у творчості.

Розпитувала
Валерія ТКАЧУК

ЗВИЧАЙНІ РЕЧІ

Фото О. Куцламетова

Чи може бути краса небезпечною? Виявляється, може. В усякому разі так, мабуть, вважали наші предки. За давніми звичаями, одну з найголовніших ознак своєї краси — волосся, заміжня жінка повинна була ретельно закривати від стороннього ока головні уборами. Ще у східних слов'ян дівчата одразу після весілля накривали голову покривалом. Припускають, що існував ще архаїчний звичай закривання всього обличчя дівчини. Старі повір'я стверджують, що непокрито волосся заміжньої жінки могло спричинити різні нещастя: неврожай, хворо-

«ЯКА ГОЛОВОНЬКА, ТАКА Й РОЗМОВОНЬКА»

би, а "засвітити" волоссям узагалі вважалося великим соромом. (До речі, звідси пішов звичай покривати голову дівчатам, які без шлюбу народили дитину, очіпком або хусткою і називати їх "покритами").

Коли і за яких обставин з'явився звичай покривати волосся — простежити зараз важко, хоча він був характерним для багатьох народів — усіх наших сусідів-слов'ян, західних європейців (як язичників, так і християн). Зокрема, на світланку християнства жінкам заборонялося ходити з непокритими головами на церковну службу, оскільки їхнє волосся вважалося спокусливим і здатним привертати увагу навіть ангелів. Найбільш фанатичні християни радили навіть узагалі обрізати жіноче волосся. (Цікаво, що в деяких місцевостях Полісся і Галичини існував весільний звичай "рубати косу" нареченій). За настановами апостола Павла, жінка повинна носити покривало на голові як символ покорі чоловікові. Можливо, подібне значення мав цей звичай і у слов'ян-язичників. А непокрите волосся, тобто непокоря чоловікові, таким чином порушувало встановлену гармонію світу і тому могло викликати різні негаразди. Покривання голови може мати ще й інше пояснення: волосся надавалося велика магічна сила. Варто згадати, що з розпущеним волоссям слов'янські дівчата танцювали ритуальні русальні танці (ці сцени зафіксовані на срібних браслетах-наручах давньоруських часів); волосся додавали при тканні полотно для поховальної сорочки, щоб воно захищало свого власника на тому світі.

Час доніс до нас велике розмаїття жіночих головних уборів. Їхня форма і оздоблення були не випадковими, оскільки в давнину люди вірили в магичні властивості одягу, вони вважали, що він захищає їх не лише від несприятливих природних умов, але й від злих сил, ба навіть приносить щастя. Тому всі час-

тини традиційного одягу були невід'ємною частиною народних обрядів та ритуалів. Одяг ніс велике символічне навантаження і виконував своєрідну функцію "паспорта" свого носія. Тож одяг, особливо архаїчні його елементи, можуть розповісти багато цікавого про традиції та вірування народу.

Одним із найдавніших жіночих головних уборів на Україні була намітка — рушничко-подібний шматок білої тонкої тканини завдовжки 5 метрів, часто прикрашений червоним вишитим орнаментом. Носіння намітки побутувало не тільки на території всієї України, але й у інших сусідніх народів. У давнину її обов'язково одягали звернувши на очіпок (невелика шапочка здебільшого на твердій основі різної форми). Згодом замість неї почали носити хустки, проте намітка стала святковим, обрядовим елементом одягу — без неї не йшли до церкви або в гості. Намітка часто використовувалася в обрядах замість рушника. Як відомо, вишитий рушник був необхідною складовою весільних, аграрних, поховальних обрядів, він мав культове значення ще за часів Київської Русі. У давнину слов'яни вивішували рушники на дерева або у своїх святилищах і вклонялися їм як ідолам (варто зазначити, що вишитий орнамент виконував важливу сакральну роль, виступав як оберег та носій інформації). Можливо, раніше рушник і намітка були тотожними за своїм призначенням, а з часом їхні функції розділилися.

До того ж усі головні убори, в тому числі й намітка, за переконаннями наших пращурів, повинні були охороняти голову від злих сил та нещастя. Оберегом також вважався дівочий вінок. Він мав форму кола, а, отже, "огороджував" голову від різних лих і нечистої сили (для інших частин тіла такими "захисниками" були пояс, вишитий орнамент навколо горловини, манжетів і подолу, а також прикраси). Таку ж функцію мали і трави, з яких пле-

ли вінок або ж затикали за стрічку на голові. Зокрема, на Поділлі весільний вінок робили з барвінку. Його листочки змащували медом і часником, що повинно було оберігати молодих від усього лихого, а сам барвінок мав сприяти міцності шлюбу.

Крім загальновідомих вінка зі стрічками та очіпка (які мали велику кількість місцевих варіантів і назв), на Україні існувало багато різноманітних, часто дуже давніх головних уборів. Це, зокрема, буковинська кодина — циліндричний убір на твердій основі, обтягнутій тканиною, прикрашений металевими бляшками і ковилою. Кодина використовувалася на весіллі як перехідний убір від дівочого до жіночого. Крім того, вона дуже схожа на ті убори, які носили ще скіф'янки. До архаїчних головних уборів належить і чільце (дротинка або ремінець з нанизаними металевими пластинками), що прикрашало дівочі голівки за часів Київської Русі. Подібний убір існував у Візантії, його знаходили в грецьких гробницях у Криму, він зустрічався у сербів та інших південних слов'ян. У давнину до чільця кріпили скронові прикраси у вигляді кілець, спіралей, "гусячих лапок", зірочок тощо. За формою таких прикрас можна було визначити приналежність їхньої власниці до певного племені. У містах поширеною скроновою прикрасою стали колти. Часто вони складалися з двох половинок (що закривалися, як коробочка), куди клали ароматизовані шматочки тканини.

В усі часи жінка прагнула бути красивою і привабливою — розмаїття жіночого одягу тому свідчення. Але кожен елемент одягу — не просто пам'ятка естетичного смаку, не просто вжиткова річ, це ще й важливий носій народної пам'яті, який може багато розповісти про історію, вірування і традиції нашого народу.

СЛОВО Просвіти

Засновник Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

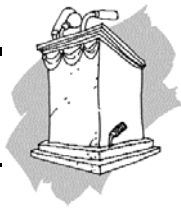
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Головний редактор Любов Голота.
Шеф-редактор Павло Мовчан.
Редактори: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан,
А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ючук.
Комп'ютерна верстка:
Ірина Шевчук, Олег Бесський та Іван Сак.

Адреса редакції: 01001, Київ-1, завулок Музейний, 8.
Тел./факс 228-01-30. Е-mail:
slovoprosvity@ukrpost.net
http://www.prosvita.org.ua
Передплатний індекс 30617.

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлини не повертає. Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

«ОКЕАН МРІЙ» ДЛЯ МОЛОДИХ І КМІТЛИВИХ

На фото — одна з найпопулярніших співачок. Впізнаєте?..

Вихід № 6–7 музичної газети «Океан мрій», присвячений прихильникам української естради, став щасливим для групи «Таліта Кум» та її солістки Юлії Міщенко, яка вважає, що «людина не може жити без мрій...» Саме в цьому номері видання в інтерв'ю із зіркою можна де-

тально дізнатися про всі подробиці життя-буття однієї з, на сьогодні, культових українських груп, яку мали нагоду зустріти і розпитати журналістки Олена Багрянцева, Марта Макушенко та Тетяна Чиж. А в наступних номерах обіцяють надрукувати роздуми Юлії Міщенко про ук-

раїнський і світовий фемінізм та наш національний комплекс меншовартості. Отже, «Океан мрій» інтригує і стимулює до подальшої уваги свого потенційного читача. А стимул уже закладено у попередніх випусках газети, бо такі ж вона є і цікавою, і професійною, думаю, що серед молоді — і популярною.

Звичайно, серед молодих, що люблять українську естраду, знають та цікавляться музичним життям у всіх аспектах і проявах та захоплюються музикою взагалі. Є в номері інформація всіх жанрів — інтерв'ю (як правило, ексклюзивні), аналітичні статті чи розвідки («Готика або темна музика України») на теми ексклюзивні, тобто досі не порушені в українських мас-медіа, інформаційні і навіть філософські повідомлення та роздуми, професійні рекламні-іміджеві статті, що навіюють смак бажання побувати чи не бути у тих чи інших розважальних закладах. «Сторінка фана» сімюмо порадами виховує фанатів, окультує це реально існуюче і, як правило, розхристане середовище. Побувавши у «Куточку розваг» (остання сторінка видання), я трохи засмутилася, бо на добру половину цікавих музичних запитань для кмітливих та ерудованих відповіді, чесно кажучи, не знаю. Але поліпшив мій настрій карикатурний шарж та фото у підрубриці «пофантазуй» із філософським підтекстом, який може зрозуміти лише той, хто професійно працює у нашому шоу-бізнесі: «Який там біс? Давай піар!»

І завершу я свій екскурс у

світ «Океану мрій» словами класика, які стали мені відомими завдяки саме цій молодіжній газеті: в житті, як правило, більше інших досягає успіху той, хто володіє повнішою інформацією, — сказав чи написав Б. Дізраелі.

Думаю, що журналісти та

НОВЕ ВИДАННЯ

видавці газети «Океан мрій» мають усі шанси досягти значних успіхів у своїй справі.

Музичний оглядач
Леся САМІЙЛЕНКО

Куди поділась Катя Чілі?

Він не вважає себе кимось на кшталт дволикого Януса, навпаки — впевнений, що це цілком природно: готуватися прийняти духовне звання і грати рок на бас-гітарі. Перше — вдень, під час занять у Вищому духовно-катехітичному училищі, друге — у вільний від навчання час. Майбутнього дяка і рокера по життю звати Михайло Гур'єв, він живе у провінційному містечку Чортків Тернопільської області.

РОК-ЗІРКА РАЙОННОГО РОЗЛИВУ

Райцентр теж може бути центром рок-культури. Місцева тусовка не розмінюється на різні одноденні течії, як-от джангл чи індастріалз, надаючи перевагу класиці — старий-добрий хард і рок-ен-роп. Плюс певні вкраплення неповторного західноукраїнського фольку. Решта все, як у людей: свого часу рокери билися з «клятими реперами», бритоголовими та іншими невідомими елементами, які гамселять музикантів просто так — щоб довге волосся не носили. Групі з'ясування стосунків, які зазвичай закінчувалися кількома розбитими носами, зубами на асфальті, на щастя, вже кілька років не практикуються. Мабуть, представники молодіжних культур стали цивілізованішими.

А в ті часи, коли Мишко Гур'єв, він же Міхал, він же Дяк, збирав свій гурт «Фата-Моргана» — років п'ять тому — по-іншому було. «Патлатих», себто рокерів, навіть міліціонери вважали за потрібне образити — бо надто вже ці хлопці відрізнялися од традиційно причесаної публіки.

Приблизно у ті самі часи вчорашній петеушник став першокурсником духовно-катехітичного училища. Колеги по «Фата-Моргані» разом із фанатами, що на той час уже з'явилися, нічого не могли второпати — чому це Міхал в дяки подався? І тільки втаємничені знали, що «в Гур'єва це серйозно». Бодай тому, що підлітком був помічником священика в місцевому римо-католицькому костелі, далі — солістом його хору. У храмі свої довгі чорні кучері Міхал зачісував у

скромний хвіст — становище зобов'язувало.

Після репетицій хору починалися рокерські — хлопці старанно молотили по ударних на радість собі і сусідам. Ті не цінували свого щастя і періодично нарікали, що надто голосно, мовляв. Ніби рок тихим буває... На останнє кишенькове «бабло» — гроші (сленг) — **ред.**, — що залишилося від купівлі уживаних інструментів, Міхал з друзями орендували приміщення на околиці міста — спеціально для музикування.

Далі був успіх у межах району — «Фата-Моргана» перемагала на місцевих фестивалях, давала сольники на одному з найгоноровіших майданчиків Чорткова — в клубі залізничників, гастролювала по району. Цілком серйозний гастрольний тур — хлопці клеїли афіші, публіка — від 10 до 50 — платила гро-

ДЯК, ВІН ЖЕ РОКЕР

ші за квитки, дарувала музикантам квіти і кричала «біс!». Особливо вдячним був сільський слухач — після концерту артистам навіть приносили макітри з варениками. Що дало привід одному місцевому виданню написати: «Фаті-Моргані» платять гонорар харчами». Хлопці тоді на пресу образилися: ми ж цілком серйозно працюємо.

ПОШЛИ РОКЕРА БОГУ МОЛИТИСЯ...

Але це ще не привід, аби взагалі відмовлятися од спілкування з журналістом. Доказом чого є ця розмова з рокером-дяком.

— **Мишко, викладачі в училищі знають про твоє захоплення роком?**

— Декотрі знають, декотрі — ні. У будь-якому випадку одне другому не заважає.

— **Нічого собі не заважає — пам'ятаю, хтось з вищого духовенства якось назвав рок «сатанинською музикою».**

— Цікаво, чи чув він про християнський рок? На Заході у цьому жанрі створено цілу індустрію, а в нас про комерційний успіх такого напрямку говорити не доводиться. Та й взагалі про те, що рок дає прибуток. Ми більше для душі граємо.

— **Зараз почнеться лірика.**

— Не почнеться, уся лірика — на сцені, багатьом, до речі, подобається.

— **Надто дівчатам, яким присвячено пісню «Моя ти сіра та мінлива».**

— Не дівчатам, а одній дівчині, Олені, з якою ми вінчалися минулого року і тепер чекаємо першої дитини.

— **Сім'ю на гонорари від концертів утримуєш?**

— З музикою довелося тимчасово «зав'яза-

ти» — сама розумієш, що таке маленька дитина і чекання на неї. А родину прогудувати можу не за рахунок мистецтва, займаюся приватним підприємництвом.

— **Усе ж таки — що приводить релігійну людину у рок-музику?**

— Мабуть, інакше було неможливо — це й привело. Взагалі-то, жадливий стереотип, що рок і віра в Бога — взаємовиключні поняття. Чомусь ні в кого не викликає подив віруючий художник чи скульптор, а рокерам, виходить, не можна? Я виховувався у сім'ї, яка щонеділі відвідувала службу Божу — бо такі традиції і потреба. Музикою захоплювався з дитинства — спочатку до музичної школи ходив, екстерном перестрибнув з першого класу до третього, потім, щоправда, школу покинув. Дуже заповажав групу «Кіно» і Джиммі Хендрікса. Років у 16 мені купили справжню гітару, професійну. Тоді все й почалося — ми з друзями грали по весіллях і ресторанах. Між іншим, непогана професійна

ПЕРСОНАЛІЇ

школа.

— **Як ти потрапив до духовно-катехітичного училища?**

— У середній школі я відверто нудьгував. Як і в ПТУ потім — віддали мене вчитися на кухаря, аби вчився. Професія потрібна, та не моя. Я співати і грати люблю. В училищі це теж люблять, до того ж голос там ставлять — дай Боже. На сцені це теж придалося.

Звісно, можна надутися власним снобізмом і зневажливо говорити — мовляв, який там у вас рок у місті з 40 000 населення — суцільна самодіяльність. То й на здоров'я. Але за «фата-морганістів» можу поручитися — ці люди знають, що таке професійна музика. Ми навіть альбом записали — в домашніх умовах, але ж треба з чогось починати. Так, інструменти у нас не «ямахівські» і навіть не «роландовські», але достатньо якісні. І звук пристойний — струни для моєї бас-гітари мені аж з Нью-Йорка на замовлення привозили.

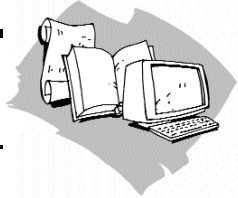
— **Переконав. Що будеш далі робити — все життя розвиватися між рокерською тусовкою і служінням Богу?**

— Що буде далі, тільки Бог і знає. А служити йому можна і на рок-майданчику — чому б і ні? У наших композиціях, хоч і важкуватих, немає нічого, що ображало б християнську мораль.

Утаємничені кажуть, що Міхал має заповітну мрію — зіграти сольний концерт на руїнах середньовічного замку в Чорткові. І щоб навколо було темно, освітлення — тільки факели, а публіки — бодай кілька сотень. Чомусь здається, що ця мрія колись та збудеться — Бог допомагає романтикам.

Людмила ПУСТЕЛЬНИК

● **P.S.** Недавно Михайло Гур'єв став батьком сина Валентина. Вітаємо!

ПИСЬМО НА НАШІЙ ЗЕМЛІ

В історії розвитку людства створення письма має таке саме, якщо не більше значення, як і винайдення двигуна внутрішнього згорання чи освоєння електричної енергії. Двигун, електрика фантастично помножили фізичні сили людини, письмо — її інтелектуальні можливості. Без письма, зрештою, не був би можливий ніякий прогрес — ні технічний, ні розумовий. І винаходи всі стали можливими тільки завдяки тому, що людство мало й має у своєму розпорядженні такий могутній інструмент інтелекту, як письмо.

До письма людство йшло довго й складно. Сотні тисяч років існувала усна мова, доки приблизно 5–6 тисячоліть тому почали з'являтися перші проблиски писемності — піктограми, тобто малюнки для закріплення й передачі потрібної людям інформації. І тільки неповних 3 тисячоліття тому люди здогадалися позначати окремі звуки, з яких складаються слова.

Не стояли осторонь цих зусиль і наші далекі різноплемінні предки, які в давні часи заселяли простори сучасної України й нащадки яких пізніше так чи інакше ввійшли в спільноту, що дістала назву український народ.

Безперечно, у давнину наші предки спочатку використовували малюнки як засіб закріплення потрібної інформації. Саме слово *писати* первісно означало “малювати” — у ньому той самий корінь, що й у латинському слові *pictus* “розмальований” чи англійському *picture* “малювати”. Звідси й назва великодніх *писанок*, штрихи й лінії на яких, без сумніву, колись читалися. Можливо, й переплетені торочки на хустках та скатерках — це залишки якогось прадавнього письма на нашій землі (відомі й такі види “письма”).

Перші писемна на території України збереглися з-перед IV тисячоліття до н.е. — це недавно відкриті написи в печерах Каміної Могили неподалік від Мелітополя. Відомі також написи з часів трипільської культури (IV — II тисячоліття до нашої ери), зроблені на стінках глеків (на іншому матеріалі вони б не збереглися). Абетка, винайдена трипільцями (а вони, зважаючи на їхній високий рівень господарського й культурного розвитку, не могли вже обходитися без письма), як вважають деякі вчені, поширилась на Середземномор'я й дісталася Греції, щоб потім у зміненому вигляді повернутися знову на береги Дніпра вже у вигляді кирилиці, побудованої великою мірою на грецькому письмі.

Проте писемна традиція не могла безслідно зникнути на землі, де вона вже побутувала. І є підстави вважати, що писемність на території України таки існувала ще до прийняття християнства.

Як стверджують історики, “початок стабільного державного життя українців-русів пов'язаний з діяльністю князя Кия” (Іванченко Раїса. Історія без міфів. — К., 1996. — С. 13). А це 60 — 70-і рр. VII ст. Були й інші державні чи напівдержавні утворення на

території України: це і союз слов'янських племен, очолюваний князем Божем (середина IV ст.), і згадувана арабським літописцем X століття Аль-Масуді держава “валінана” (волинян?), яка “за давніх часів” об'єднувала “всі інші слов'янські народи”. А держава, тому що вона охоплює досить велику територію й у ній різко зростає кількість різноманітних стосунків між окремими людьми й групами людей, не може обходитися без такого надійного помічника пам'яті, як письмо.

Болгарських чернець X ст., на ім'я Храбр, у творі “Про письмена” свідчив, що слов'яни до прийняття християнства, “не маючи письма, чертами й різми читали й загадува-

Іван Ющук

ли”, а також користувалися “римськими й грецькими буквами”. “Черти й різми” теж могли бути і були своєрідними писемними знаками, але, очевидно, не дуже схожими на латинські чи грецькі букви, якими були написані тодішні християнські книги, — тому чернець Храбр і говорить про них якось ніби зверхньо.

Можливо, й Кирило та Мефодій, укладаючи 863 року азбуку для Святого Письма, спиралися на попередній писемний досвід наших предків. У “Житті Костянтина” (тобто Кирила) розповідається, що він у грецькому місті Херсонесі (Корсунь біля м. Севастополя, у якому пізніше прийняв хрещення Володимир Великий) знайшов Євангеліє і Псалтир, “руськими письменами писані”. Повинні були бути на той час богослужбові книги, писані мовою, зрозумілою для слов'ян. Адже князь Аскольд (загинув 862 року, тобто ще до створення Кирилом і Мефодієм слов'янської азбуки) прийняв християнську віру, а без ознайомлення з основами християнського віровчення, зокрема з Євангелієм, навряд чи це могло статися. Княгиня Ольга близько 957 р., ще до прийняття християнства Володимиром Великим, хрестилася й у Києві побудувала церкву, у якій читалося слово Боже. Якою мовою? Мабуть, зрозумілою для киян.

Ще за життя Аскольда, як свідчить її зміст, була укладена й записана Велесова книга, мета якої була захистити вірування предків перед

новою, християнською релігією, яка йшла від греків. (Ця пам'ятка нашої давньої культури, безперечно, не підrobка, як декому здається, а далеко пізніша копія з певними мовними відхиленнями від первісного оригіналу — колишні переписувачі нерідко свідомо чи несвідомо вносили мовні зміни в переписуваний текст).

Коли 988 року Володимир Великий прийняв християнську віру, він прийняв і кирилицю, якою були написані болгарські богослужбові книги. Писемність, що існувала до того в Україні-Русі, мусила поступитися перед нововведеною азбукою, як поступилися Дажбог, Перун та інші боги перед християнським Богом.

Будь-яка сучасна розвинена мова функціонує в двох формах: усній (звуків) і писемній (буквеній). Усна мова не зійшла тепер на другорядну роль у публічному житті лише завдяки електронним засобам масової інформації. А проте почуте слово менш тривке і менш впливове, ніж записане. До мовленого тексту не завжди вдається повернутися, щоб удруге почути його й краще зрозуміти чи запам'ятати. Тим часом писемний (надрукований) текст можна по кілька разів читати, аналізувати, вдумуватися в його зміст, повертатися до нього, передавати його іншим людям. “Що записане пером, не витягнеш і волон”.

Саме друковане слово (книги, журнали, газети) в сучасному світі виконує найважливіші пізнавальні й суспільні функції.

Колись знання передавалися переважно від батьків до дітей через усну мову й практику. Такі знання були обмежені. З винайденням письма знання стали накопичуватися в книгах. З часом обсяг та різнобічність тих знань невпинно зростає, відповідно зростає й вага та роль публічних і особистих бібліотек. Що багата бібліотека, тим більші можливості для одержання відомостей про ті чи інші явища, накопичених людством. Це добре розуміли мудрі провідники держав ще в античні часи. Приклад — Александрійська бібліотека, заснована на початку III століття до н.е.

Здобуття знань, підготовка висококваліфікованих спеціалістів відбувається насамперед через підручники, посібники, довідники, фахові періодичні видання. Тому сучасні суспільства, які піклуються своїм процвітанню, дбають про видання якомога більше такої літератури рідною мовою за доступними цінами, пристосовуючи її до різних верств населення і до різних потреб.

Художня й науково-популярна література формує естетичні смаки, моральні засади й творчі нахили дітей. Які книги читають і чи читають їх діти, таким буде й суспільство через чверть століття: черстве, жорстоке чи доброзичливе; недоумкувате чи інтелектуально розвинене. Звичайно в розумних суспільствах книги для дітей не тільки не оподатковуються (наче будь-які вироби ширьжитку), а й мають якнайкраще поліграфічне оформлення.

Друковане слово (газети, журна-

ли) інформує людей про навколишній світ, яким він є сьогодні, про больові точки суспільства, про актуальні проблеми й забезпечує плюралізм поглядів, міркувань на можливі способи розв'язання їх. У будь-якій справді незалежній країні провідну роль у цьому відіграють не зарубіжні, а вітчизняні засоби масової інформації. Бо кому це ближче до серця, бо хто більше зацікавлений у добробуті громадян країни?

Тим часом на нашій (чи своїй?) землі...

На книжкових розкладах, у книгарнях, які ще дивом де-не-де вціпили, ви марно питатимете “Кобзар” Т. Шевченка, твори М. Коцюбинського, В. Симоненка, Г. Тютюнника, Л. Костенко, В. Шевчука, інших колишніх і теперішніх українських письменників; так само Шота Руставелі, Данте, Боккаччо, Сервантеса, Шекспіра, Гюґо, Гете, Міцкевича, Пушкіна, Жюль Верна, Конан Дойля, Чапека, Лема, інших світових письменників у чудових українських перекладах. Колись славне видавництво “Дніпро” під тягарем податків, здається, занепало зовсім, дитяче видавництво “Веселка” ледве животіє.

Шкільні підручники українською мовою є вже начебто з усіх предметів. Але не всім їх вистачає, та й ціни — ніби за бестселери (хоч сумнівні бестселери мовою сусідньої держави можна купити майже за безцінь). Тим часом українських підручників і посібників для вищих навчальних закладів ще з багатьох предметів немає (є написані, але видати немає змоги). Натомість такі підручники (у яких неприховано пропагується російська ідея і Одеса ще вважається російським містом) українські вищі навчальні заклади партіями закуповують у Москві, Петербурзі.

Можете обійти всі кіоски Запоріжжя, чи Дніпропетровська, чи Харкова, чи Донецька і навряд чи знайдете бодай яку-небудь газету українською мовою. Та навіщо далеко їздити? У Києві на Центральному вокзалі — ворота столиці! — ви не купите не те чи “Слово Просвіти”, “Україну молоду”, “Молодь України”, а й “Урядовий кур'єр”, “Голос України” — офіційні газети. Така держава...

Скільки примірників книжок художньої, наукової, суспільно-політичної літератури щорічно виходить в Україні українською мовою з розрахунку на одного українця? Скільки примірників газет українською мовою має щоденно українець в Україні? Як ці показники співвідносяться з відповідними показниками, скажімо (не треба йти далеко, візьємо лише сусідів), у Польщі, в Угорщині, у Румунії, у Словаччині? Чи цікавляться тим наш уряд, Президент, Верховна Рада? А ще 1654 року (350 років тому) син антіохійського патріарха Павло Алепський щиро дивувався: “По всій землі руській, тобто козаків, ми помітили прекрасну рису, що дуже здивувало нас: усі вони, крім небагатьох, навіть більшість їхніх жінок і дочок, уміють читати... Дітей більше, ніж трави, і всі вміють читати, навіть сироти”.

Іван ЮЩУК,

професор Київського міжнародного університету

ПАМ'ЯТАЙМО!

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови)

м. Київ
14 грудня 1999 року
№ 10-рп/99
Справа № 1-6/99

Конституційний Суд України, у складі суддів Конституційного Суду України: Скоморохи Віктора Єгоровича — головуєчий, суддя-доповідач, Вознюк Володимира Денисовича, Євграфова Павла Борисовича, Козюбри Миколи Івановича, Корнієнка Миколи Івановича, Костицького Михайла Васильовича, Малинникової Людмили Федорівни, Мартиненка Олександра Миколайовича, Німченка Василя Івановича, Розенка Віталія Івановича, Савенка Миколи Дмитровича, Селівона Миколи Федосовича, Тимченка Івана Артемовича, Тихого Володимира Павловича, Чубар Людмили Пантеліївни, Шаповала Володимира Миколайовича, Яценка Станіслава Сергійовича, розглянув на пленарному засіданні справу щодо офіційного тлумачення окремих положень статті 10 Конституції України.

На основі викладеного і керуючись Статтею 150 Конституції України, статтями 62, 63, 65, 67, 69 Закону України “Про Конституційний Суд України”, Конституційний Суд України

ВИРІШИВ:

1. Положення частини першої статті 10 Конституції України, за яким “державною мовою в Україні є українська мова”, треба розуміти так, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом (частина п'ята статті 10 Конституції України).

Поряд з державною мовою при здійсненні повноважень місцевими органами виконавчої влади, органами Автономної республіки Крим та органами місцевого самоврядування можуть використовуватися російська та інші мови національних меншин у межах і порядку, що визнаються законами України.

2. Виходячи з положень статті 10 Конституції України та законів України щодо гарантування застосування мов в Україні, в тому числі у навчальному процесі, мовою навчання в дошкільних, загальних середніх, професійно-технічних та вищих державних і комунальних навчальних закладах України є українська мова.

У державних і комунальних навчальних закладах поряд із державною мовою відповідно до положень Конституції України, зокрема частини п'ятої статті 53, та законів України, в навчальному процесі можуть застосовуватися та вивчатися мови національних меншин.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у “Віснику Конституційного Суду України” та в інших офіційних виданнях України.

Конституційний Суд України

ВІТАЄМО ПЕРЕМОЖЦІВ!

Просвітянський всеукраїнський літературно-мистецький конкурс “Я гордий тим, що українець зроду” завершився, як і годиться, підсумковим засіданням журі, яке назвало переможців. Отож, дещо про журі: до його складу ввійшли відомі українські поети Дмитро Білоус (голова), Микола Сом, Анатолій Качан, Василь Василенко та інші. Музичні твори розглядала спеціальна комісія, яку очолював Микола Буравський. Журі розглянуло понад 400 творів, що надійшли з Києва та з 17 областей України — лідували Чернівецька, Львівська, Тернопільська області.

Переможцями конкурсу стали:

Поетична творчість
Молодша вікова категорія — 6–9 років
Перша премія
БЛЕНДЮК Богдан (Івано-Франківська обл.) — 7 років
Друга премія

ЯЦЕНКО Яна (Київська обл.) — 9 років

Середня вікова категорія — 10–13 років
Перша премія
ПРОЦЮК Віталіна (Чернівецька обл.) — 11 років
САХНО Богданка (Київ) — 11 років

Друга премія
ВОЛОЩАК Христина (Львів) — 13 років
ДМИТРИЄВА Анна (Київ) — 12 років

Третя премія
БАЙСАК Ірина (Кіровоградська обл.) — 13 років
БОНДАР Юлія (Чернівецька обл.) — 11 років
ЗАРВА Аліна (Київська обл.) — 13 років

Подяка
БІЛОУСЕНКО Марія (Сумська обл.) — 11 років

ПОЛОСКОВА Ганна (Харківська обл.) — 15 років
РУДА Наталка (Донецька обл.) — 14 років

Старша вікова категорія — 14–17 років
Перша премія
ЛИМАР Ганна (Чернігівська обл.) — 17 років
РОМАНЮК Ганна (Львівська обл.) — 15 років

Друга премія
ДУБІНА Тетяна (Тернопільська обл.) — 15 років
ТУЛЮКА Олена (Чернігівська обл.) — 16 років

Третя премія
ВАНЗУРЯК Євгенія (Київська обл.) — 15 років
ЛЮБЕНКО Тетяна (Чернігівська обл.) — 17 років
ФЕДЬКО Наталія (Дніпропетровська) — 15 років

Подяка
БІЛЕНЧУК Олександр (Київ) — 17 років
ДУКА Роман (Одеська обл., Іллі-

чівський р-н) — 14 років
ПОЛІЩУК Наталія (Волинська обл.) — 17 років

Музично-пісенна творчість:
Перша премія
ЛЕЛИК Наталія (Київ) — 17 років
Друга премія
КАРАПКА Аліна (Чернівецька обл.) — 10 років
Третя премія
ДЕМ'ЯНЕНКО Богдан (Київ) — 12 років
ФЕДИК Христина (Чернівецька обл.) — 12 років

Вручення премій та нагород відбудеться в День української писемності та мови, 9 листопада 2002 року в Київському міському Будинку вчителів о 14 години.

Переможці Всеукраїнського конкурсу юних поетів та композиторів виступлять на літературно-мистецькому святі.

ЗАВЖДИ СТОЯЛИ У ЧЕРЗІ

Дивно, але пам'ятаю, що у Казані жили у якомусь дерев'яному будинку біля самісінської ріки (Волга, а будинок був — Рятувальна служба на воді). Іноді на веранді крутили ручну сирену, вона голосно вила, а якийсь міцний дядько зупиняв її відразу ж і дивно як: засовував свій палець скрізь решітку до лопаток! У мене були тоді великі очі. І я його просив це зробити ще й ще раз і він це робив для мене. Мій батько був тоді начальником Рятувальної служби на воді всієї України. Звичайно, був членом партії більшовиків.

Одного дня я побачив просто над головою як кружляли чотири літаки. Кружляли дуже малим колом. Ми побігли у бомбосховище. Сиділи так: я, притиснувшись лівим вухом до мамки, потім татко і сестра. Раптом так грюкнуло, що я заплющив очі й у мене в очах з'явилася картина: палає чотириповерховий будинок, в будинку — самі лише стіни та отвори вікон (з чого саме це запам'ятав?) і з палаючих вікон виглядають та кричать поросятка (чи то з книжки С. Михалкова про троє поросятко?, чи було воно тоді — не пам'ятаю).

Тільки, коли я вже вчився у школі, десь у 5-му класі, виявилось, що я погано чую на праве вухо і недочуваю на ліве. Не чув свисту, співу птахів, "високих" голосів, шелоту. Я гадав, що так і повинно бути, бо ж права рука сильніша за ліву, наприклад. А лікарі не наважувалися підтвердити мамі, що це справді дійсно могло бути від бомбардування, і навмисно придумували інший діагноз, казали, що це був, наприклад, отит.

Тому вже далі в житті, усі мої знання йшли, в основному, від читання. І знаєте, сьогодні я кажу, що маю від цієї вади слуху досить відчутну "компенсацію". Природа ж часто компенсує людини, якщо та отримує чуттєве каліцтво. Цією компенсацією для мене була можливість здогадуватись про майбутній вчинок, чи про слова, що хотіли мені сказати за секунди до цього, дуже грана пам'ять (і зараз, як потрібно, можу пригадати розмову з кимось у школі з друзями, вчителями). Запам'яталося й як, за яких обставин, у дитячому садку (це ж у 4 роки!) в Сталінграді ж, я звихнув собі праве плече. Я дуже легко вчився, запам'ятовував безліч потрібних і непотрібних формул (алгебра, тригонометрія, фізика, хімія), віршов (ї досі пам'ятаю майже усі вірші, котрі "проходили" у школі), займався винаходами тощо.

А коли мені пропонували відновити слух через операцію (правда, без гарантії, що відновиться), я відмовлявся, бо боявся, що мене виведе з ладу багатоголосся гаму-шуму навколо, на що скаржилися рідні, знайомі. Багато, дуже багато, читав-ковав усе: медицину, філософію, кримінальне право, художнє малярство тощо. І ще — шахи. У мене був І розряд.

Повернулися ми у Київ взимку 1945 року. Нам надали кімнату у комунальній квартирі на Подолі. Йшов сніг. З машини вивантажували скарб. Біля під'їзду стояла дуже симпатична дівчинка у пальто із різноколірним хутряним коміром.

Тато був ширий більшовик-комуніст. Поясно, як я розумію — "ширий". Коли надходила черга на отримання квартири, він казав на зборах, щоб її віддали сім'ї, де було гірше із житлом — називав прізвище. І так було не один раз. Відгукувався сам добровільно на всі призови партії і мама слідувала за ним. Завідував дитячим інтернатом — і все "тягав" туди. Якось йому доручили організувати продаж пива у бочках. Одного разу хлопець-продавець каже татові, що він наторгував на суму, більш аніж вартість пива у бочці — то що, питає, робити із зайвою сумою? Тато розхвилювався, порадився з кимось-там, щоб віддати зайву суму у дитячий інтернат і наказав продавцеві пива, щоб був точним у торгівлі. І тато, і мама самі вирости у дитячому інтернаті, а тому й мене із сестричкою досить своєрідно готували до життя. У дорослому житті нас легко було обманути, ми не могли себе примусити казати людям неправду, і також поступалися чергами на щось, коли стояли у черзі в магазинах. Намагалися допомагати іншим і дуже старалися, щоб не завдавати комусь будь-якого клопоту щодо нас.

“ТИ ЧТО, БОЛЬНОЙ?”

Після школи я хотів вступити до Політехнічного інституту — це тоді було важко, але я

іспитів не боявся, бо “знав усе”. Але через ваду слуху туди документів не прийняли і я вступив до Київського будівельного технікуму (він був розташований на Львівській площі). Осінь попрацювали у колгоспі і ще з місяць — підсобним будівельників у знаного тоді бригадира Петра Рахуби, на вулиці Кік-відзе. Знаного-то знаного, але роботу, яку ми виконували, він забирив собі. І коли його питали: “Петро, ти хоч чимось позолотив би практикантів” — то він, сміючись, відмахувався. Коли повернулося до навчання, відразу ж раптом нам оголосили, що технікум переїздить у Кам'янець-Подільський і що з нами переїдуть усі вчителі. Переїхав тільки один. Я закінчив технікум із відмінним (“червоним”) дипломом, отримав від райкому партії грамоту “За активну участь...” (їй-же бо, не знаю за що! На зборах я був широко здивований, коли мене викликали отримувати грамоту — у залі сміялися від мого виразу обличчя). Стипендію не отримував, бо казали — твої батьки отримують зарплатню, як в середньому “заможні”. А треба казати, що відмінники повинні були отримувати стипендію підвищену.

Я — УКРАЇ-

До війни сім'я жила у Києві по вул. Пушкінській в будинку, котрий був потім розбомблений у 1941 році. Від загрози окупації Києва евакуювалися на Схід. У товарному вагоні з іншими сім'ями, з домашнім скарбом ми переїздили з міста в місто: Куйбишев, Казань, Сталінград.

У Сталінграді війна нас таки наздогнала. Тато з сусідом на вулиці біля паркану будинку, де ми жили, копали бомбосховище.

Після технікуму з “відкритим” дипломом повернувся до Києва. Першою посадою був майстер на будівництві житлового будинку по вул. Повітрофлотській, що біля Повітрофлотського ж мосту. Особливих успіхів не мав. Але дуже пам'ятаю перше запитання до мене хлопців-будівельників з села: “Що відразу будують, коли починають будувати щось”. Я “відмінник”, з “червоним” дипломом і щоби не знав відповіді! — “Дороги!” Сміються, перепитують, познухаються, а потім і кажуть: Нужник!

Мене звільнили з посади майстра “за скороченням штату” (насправді, я не годився командувати, не міг пити горілку з виконробом тощо. І до цього дня не п'ю і не палю. І коли у якійсь компанії знухаються, кажуть, що їх не поважаю, “ти що — хворий?”, — я завжди відповідав: “саме тому, що здоровий”). Пішов працювати техніком на Нормативно-дослідну станцію (завдання Станції — розробляти норми та розцінки на виконання робіт та послуг). Далі була дуже швидко кар'єра. Через п'ять місяців перевели на посаду інженера, скоро ж — на старшого інженера, незабаром — начальника відділу і так далі. Одночасно чився на вечірньому відділенні Київського будівельного інституту. Відпустки на роботі не любив і мене виганяли у відпустку, накопичену за 3—4 роки. Тоді я йшов сам до райкому комсомолу і мене направили вожатим у піонерський табір. І так десь 7—10 сезонів. Діти і я дуже любили одне одного. Я був веселий, знав багато жартів, ігор, фокусів, “пророкував” наперед, хто ким буде через 5—10 років. Дивно, але мене перевіряли: батьки привозили чийсь фотокартку (я не знав, що цій фотокартці понад 10 років), я пророкував і десь на 50—75 відсотків угадував професію, кількість дітей тощо. Пізніше я забоявся такого мого “шарлатанства”, чи як там це назвати, і припинив цю практику, бо не міг пояснити, як це роблю, та й час був такий — “ідеологічний”. Зарплатню вожатого я витрачав на “призи”, щоб робити своєму загонові усілякі атракціони з призами. Нашвидку з табору виїздив на 2—3 дні у Київ на здачу сесії, бо доistroково не дозволяли чомусь здавати усе, а міг би. Правда, оцінки були середні.

У кар'єрі — далі став головним інженером Нормативно-дослідної станції у системі Міненерго СРСР (будування атомних електростанцій), був на усіх АЕС, що тоді будувалися.

Ну, скажу, й грошей тоді йшло на “вітер” через усілякі доводки-доробки. Гей-гей, скільки ж то електроенергії витрачалося, наприклад, коли пропалювали електродами отвори у товстезних бетонних стінах під комунікації! У ті роки, скільки ж то було кумедних випадків, через “пилність” секретчиків, шкода, що розповісти не зможу. Відраджень було по 20 днів на місяць упродовж 20-ти ж років. Був і позаштатним “ревізором” ЦК КПУ і КРУ України. Тоді так ганяли “шабашників” — гуцулів, вірменів, грузинів! Та на моїй совісті все чисто. Роботу робив фахово, швидко, але завжди доводив, що “шабашники” робили дешевше і багато заробляли по-справедливості. На посаду головного інженера Нормативно-дослідної станції довго не затверджували, бо був дуже тендітним хлопцем і не був членом КПРС. А членом КПРС не ставав, бо була черга для інтелігенції. Я особливо й не старався у кар'єрі: просто ро-

бив все залюбки, був “трудоголіком”, фахово, багато знав, гарно і легко писав усілякі матеріали, доклади, проекти постанов, ніким не командував — от мене і пересували на посаду вище. Щодо затримки висування мене на головного інженера, мої співробітники були обурені таким підходом “наверху”, тим більше, що й роботу виконував за в. о. головного інженера і встиг отримати деякі трудові нагороди.

ЩОБ УДОСКОНАЛЮВАТИ СЕБЕ У МОВІ

Потім вступив до аспірантури і пішов працювати старшим науковцем у економічну лабораторію того ж Київського будівельного інституту, котрий колись закінчив. Дисертацію не встиг захистити. “Не встиг”, це — у 1988 році, коли дозволили “кооперативи”. Зорганізував виробничо-будівельний кооператив. Був одночасно пів-бухгалтера і пів-юриста, і плановим, і виробничим відділами. Одним словом, у штаті були тільки пів-бухгалтера (та й то тільки тому, що так вимагало законодавство), секретарка і я. За рік швидко стали на ноги. Ще б пак! Тоді на п'ять років нам надавали пільги — сплачували лише 5 відсотків податків! Вже наступного року ми так багато заробляли, що стало совісно перед іншими. Ми самі, без усякої вказівки взяли шефство над дитячим садком, що був у моєму дворі (туди ходили, тоді ще маленькі, мої онучата Валетка з Вовчиком). У першу чергу фінансували і зробили дитсадочку дах: зі склотканини на гермобутилі — а це на 10 років! Придбали дитсадочку мікроавтобус (РАФ — колишня швидка допомога). Постійно щось та купували їм. А ще, за списком райвиконкому, 11 пенсіонерів від нас отримували ще одну

ДОЛІ ЛЮДСЬКІ

пенсію. А ще, раді самоврядування мого мікрорайону сплачували рахунки за картоплю та яблука для бідних. Так-так, був “диваком” у цій благодійності. Ні про яке “депутатство” й думки не було. Просто, ну, незручно було жити краще, аніж люди навколо та вже так мене виховали своїм прикладом мої батьки.

У 1991 році створив ще два малих підприємства і був їх директором. Але, невдовзі діяльність і кооперативу, і цих МП була “заморожена” за “стандартної” для усіх моїх колег причини — державі на довгий термін ми стали не потрібними.

Пішов на пенсію. 42 роки стажу, ветеран праці. Але голова звикла працювати по 12—14 годин на добу. Двоє онучат (Валетка у 6-му класі, Вовчик — у 8-му) ще до школи були добре підготовлені з математичної логіки. Спілкувався з ними виключно українською мовою (їх батьки — виключно російською; так вже виростили їх). Заради них став навмисно з усіма спілкуватися і самоудосконалювати свою українську. На жаль, школа швидко “підстригла” моїх математиків під один гребінець. Плюс до цього — вони стали жити окремо від батьків. У школі їм дуже пощастило. Першою вчителькою (1—3 класи) у них була Емілія Василівна Мазуркевич — надзвичайно приязна до своїх підопічних, вельми совісна і старанна щодо своїх обов'язків. А я, треба сказати, через велику завантаженість мого сина та невістки (батьків моїх онучат) ходив на усі батьківські збори і у дитячому садочку, і у школі. Отож, виховательки дитячого садочку та Емілія Василівна скаржилися, що, на жаль, цікавої хрестоматії для школярів не видано.

Від себе додаю, що носів української (як і я) у школі — одиниці. З думкою про “хрестоматію” — щоб дітлахи, відкривши будь-яку сторінку збірки, побачили для себе цікаве і захотіли б читати усе — я почався займатися залюбки перекладами. У першу чергу, для моїх онучат (та й для дитячого садочку), щоб якимось захопити їх до читання і став шукати, відбирати з інших хрестоматій, згадувати найбільш цікаву дитячу російську та українську поезію. Так склалася перша моя збірка “Вивчаємо українську”.

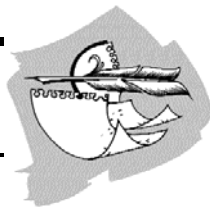
Ця збірка не для вивчення творчості поетів та письменників. Вона — для допомоги в оволодінні культурою усного (публічного) мовлення, вимовними нормами літературної мови, насамперед, правильною вимовою звуків слова, наголосу, інтонавання речення. Для зацікавлених, у збірці наведені витoki та їх автори. Щодо ілюстрацій: ми орієнтуємося на дітей, тому вони мають “багатофункціональне” призначення. Із пізнавальними “секретами”, і виконані так, щоб у дитини виникло бажання ще раз повернутись до малюнків. Роздiляються їх, перемальовувати, вчитися малювати.

Переклав десь 300—400 віршів. Перекладацька робота сподобалася і якимось допомагає мені знайти розвагу у вільний час і поживу голові. Та й дуже хотілося якимось зарадити — зробити й свій посильний, хоч і мале-е-есенький внесок у становлення української, котрій так важко у нашій неукраїнській державі.

Переклав 45 байок І. А. Крилова і, чесно кажу, сам здивований, що немовби вийшло добре. Пізніше сторонні фахівці дали схвальні відгуки. І вже після того знайшов і прочитав переклади цих байок іншими знайомими тридцятьма (рівно!) поетами, видані у 1950 році. І зрадив. Таки у мене більш суворе дотримання сюжету і поетичної мелодії байок.

Багато хто з російськомовних мені кажуть, що “кумедно” читати переклади українською. Наприклад, “В лесу родилась елочка” чи “Не брани меня, родная” тощо. Бо ж так вони, ці витoki, багатом ввійшли в пам'ять, що їх не можуть вже сприймати українською мовою. Мені здається, що наші дітлахи, молодь, з малих років звикнувши тільки до українського тексту цих пісень, коли підростуть і побачать ці пісні російською, сприйматимуть вже їх як “кумедні”. А російськомовним прихильникам української, мабуть, було б цікаво — а як “їх” класиків переклали? Та й легше їм було б удосконалювати свою розмовну українську. У цьому, великою мірою, покладаюся на “Слово Просвіти”

●

Микола КАРПЕНКО

І УСМІХНЕТЬСЯ ЛІТНІЙ ЧОЛОВІК

* * *

Останній місяць теплої зими
в холодну весну звільна переходить...
Та хміль весняний

все ж таки забродить
в березах юних;
і заб'є крильми
весняний птах

у небі понад ними,
і молоком запахе із левад...
Город зітхне,
воскресне раптом сад,
і вишняки озвуться позивними!..

І в тілі теж немов забродить сік —
той хміль беріз, що в небо зашуміли, —
і оживе, і стрепенеться тіло,
і усміхнеться літній чоловік...

* * *

Одним ланцям давно ми скуті —
ланцям, протягнутим з війни...
Вертаєм дати призабуті
з минушини, із давнини.

Нам є з тобою що згадати,
над чим подумать, помовчать,
всміхнутися і заридати,
і, як від болю, закричать.

Отим німим беззвучним криком,
коли й сльоза не помага...
Минув наш вік з двадцятим віком.
Дорогу тінь перебіга...

Де наша стежка до спасіння?
Де слава наших поколінь?..

Взаємного нерозуміння
на душу нам лягає тінь.

Вертаєм дати призабуті
з минушини, із давнини...
Одним ланцем давно ми скуті —
ланцем, протягнутим з війни...

Там жодну ланку не порушить —
ми в тім любов'ю присяглись.
...Колись той ланець нас задушить,
або врятує нас колись...

* * *

Там, де Славути горнеться до кручі,
ряд осокорів стали на горі...
Вже много літ пливе повз них Ревучий —
його вітають велетні старі.

Вони вітри північні переймають,
щоб затишком наповнилась гора,
вони корінням береги тримають,
а руки простягають до Дніпра.

Все тягнуться, кремезні й білокорі,
до славної-преславної води —
поспівчувати й допомогти у горі
та відвернуть хоч крихітку біди
від хворого Чорнобилем Славути...

В них, осокорів, пам'ять ще жива,
як можна було з хвилі зачерпнути —
посмакувати з пригорщі питва...

Вони її, ту пам'ять, зберігають,
бажаючи Ревучому добра, —

і віти, наче руки, простягають,
і горнуть, і линуть до Дніпра.

* * *

Предок наш здавен звивав до лану —
не в сусіда відвойовував харчі:
правітчизну нашу — Оріяну —
населляли орії чи орачі.

Землеробству і дітей навчили —
потяглася борозна за виднокруг!..
Для роботи коней приручили,
а ще винайшли і колесо, і плуг.

То вже згодом, із чужої волі,
як несите налітало вороння,
предок плуга залишав у полі —
і для битви переучував коня.

Знав: наука — і одна, і друга —
хліб дає йому, з неволі вируча...
Так і жив — поміж меча і плуга,
поміж плуга хліборобського й меча.

* * *

Пригадаєм давай та й по многих літах
те найперше побачення наше...
Мене доля носила по далеких світах,
твоя доля складалась інакше.

Чом не стрів я тебе, як додому вернувся
у шинелі солдатського крою?..
Ти дісталась комусь...

Я дістався комусь...
Розділило життя, як горою.

Вже здавалось, навіки покласься межа —
не порушить і не розорати...
Але ж я не чужий,

але ж ти не чужа
тій стежині від клубу до хати!

І спішила вона, і спиналась вона
поміж нас на ту гору високу —
і вступалась стежці земна далина,
і потроху скорялась щороку.

Як зв'язківець отой, що розриву шука
і знаходить на кабельній ниті, —
так шукала вона, та стежина легка,
двох людей на широкому світі.

І знайшла, і звела та й по многих літах,
пригадала побачення наше, —
хоч носило мене по далеких світах,
а тобі повелось інакше.

І зітхнула вона. І лягла нам до ніг.
І прослалась у рідне роздолля...
На стежині отій — наш святий оберіг,
все, чого напропорчила доля.

Хай міняється світ, хай бунтується світ, —
будем вічно її пам'ятати,
Аріаднину нить із клубка наших літ —
ту стежину від клубу до хати...

* * *

Якби не той багрянолиций празник,
якби ти не зустрілася мені, —
і вогнище давно б моє погасло,
і попіл засинів би на вогні.

І не прибігла б стежечка до стежки,
холодним буднем видалось життя,
і дотлівали б, ніби головешки,
в душі моїй пригаслі почуття...

ЕКСПРОМТ

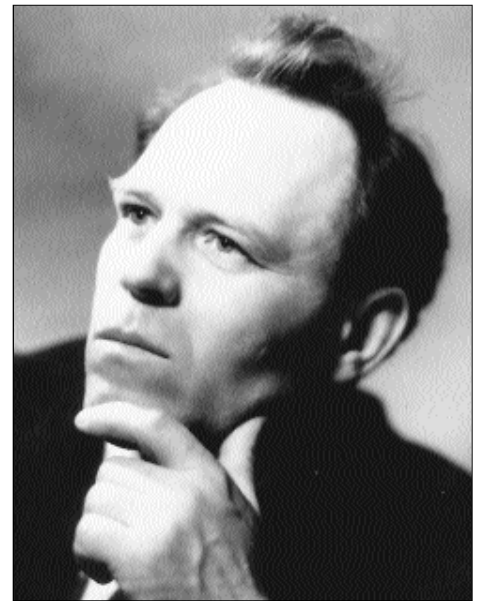
...Я поглядом провів тебе до хати,
я задивився на твою ходу,
на тебе всю, стрімку і молоду,
яку мені, на щастя чи біду,
судилося зустріти і покохати...

Живи, лебідко, радуйся і йди
Назустріч дню, де сонечко не в хмарі,
і хліб любові розділи у парі
і сіль, і кухоль чистої води...

* * *

Колись навколо каменя-чурила
святий вогонь збирав сім'ю-рідню —
і жив там Чур, як добрих духів сила,
як оборонець роду і вогню...

Із віку в вік так проростає правда,
і не лишають батьківських осель

весни й життя богиня — ніжна Лада,
бог місяця й кохання — добрий Лель.

* * *

До дівчини з тієї хати,
що віддалилась у світі,
яким ще словом обізватись,
якою пам'яттю дійти?

З якого кликають сновидіння,
з яких надій навігують
те передим'я-поосіння?
Хіба згадать і заридать...

Одне лиш знаємо: то ми,
то ми були таки насправді —
найпершому ціпунку раді
із повоєнної зими!

Як треба мало на землі:
якоїсь скромної події,
та поцілунку, та надії —
щоб серце квітнуло в теплі!

Як треба мало й для жалю,
коли втрачаємо усе це —
і серця не дозветься серце,
аби сказати йому: люблю!..

Отак від щастя до біди —
як треба дивовижно мало:
учора квітло й раювало,
а нині — жаль і холоди...

А там і літо осені:
а там і знову до зими —
звідкіль і починались ми,
моя любов, моя надіє!

...До дівчини з тієї хати,
що віддалилась у світі,
яким же словом обізватись,
якою пам'яттю дійти?..

* * *

Пізнім віком своїм не хвались:
Добрий сміх — не за вітром полова...
Світло й мудро звучав він колись
на гарячих вустах твого слова!

А пісні, а та ніжна струна,
що в твоєму рядку оживала, —
чи сама обірвалась вона,
чи зажура її обірвала?..

Загойдало буденне й дрібне,
збило з курсу мою бригадину...
Тільки вгледів я зірку єдину —
і вона врятувала мене!

І вона повернула мені
і моєму вже пізньому віршу
почуття, що їх знають пісні,
і в піснях тих струну найніжнішу...

Поклонюсь небесам і зіркам —
вічній схованці блискавки й грому:
я тебе і себе відшукав,
щоб з'єднатись в сузір'ї одному!

там для кожного місця стає,
там часу вистає розмові,
а усмінене слово моє,
якщо й плаче, —
то плаче з любові...

З того далекого 1968 року Микола Олексійович запам'ятовується дуже заклопотаним, — він тривалий час переживав, що тодішнє керівництво Спілки не зважило на його прохання і надало йому лише однокімнатну квартиру, де не було місця для великої книгозбірні, тому й змушений був виділити для неї кухню. Усі ми, найближчі сусіди, співчували йому і намагалися хоча б чимось допомогти, адже він відмовився від плити кухонної і хоча ходив обідати до їдальні, що містилася неподалік у Міністерстві сільського господарства, постійно перебував під загрозою погіршення здоров'я.

А то бачу, сусіда наче просвітлив, запросив мене до себе і каже, що хоче подивувати, але з єдиною умовою, щоб я був уважним слухачем. Микола Олексійович читав:

*Дош, іде в Сант-Яго
Темненької ночі.
Сон-цвіт сріблом волохатим
голий місяць оторочив...*

Я відразу здогадався, що це переклад вірша Федеріко Гарсія Лорки "Мадригаль містив Сант-Яго". Далі звучали "Співанка про Богородичку-мореходочку" та інші вірші галицького циклу. Пригадую, як приємно вразила мелодійність мови, витонченість образів, особливо галицизми: "Ходімо тихонько берегом до броду", "Штири воли, як соколи", "Несут шкляні голубойки", "Ходіте, легіні, із гір і з долин" та інші. Коли Микола Олексійович закінчив читати увесь цикл, я привітав його із творчим успіхом. Потім він запитав: "Як вважаєте, Олесю, ви ж галичанин, чи виправдані тут вживання слів галицької говірки?" Мені було приємно, що такий авторитетний майстер радиться зі мною, молодим письменником, і я, звичайно, висловив своє цілковите схвалення. "От бачите, а дехто із моїх колег цього не розуміє, кажуть, що це може принизити мистецький рівень перекладу, — сказав наостанку Микола Олексійович.

На його робочому столі, на підвіконні, на стільцях, та, власне, скрізь в кімнаті лежали рукописи, верстки. Тоді він жив передчуттям виходу у світ одностопника лірики Лорки у видавництві "Дніпро". Поява цієї книжки, як і одностопника творів Й.-В. Гете в серії "Шкільна бібліотека" у видавництві "Молодь", де було вміщено знаменитого "Фауста" у його перекладі, стали небуденною подією в літературно-мистецькому житті кінця 60-х років. Сотні, тисячі студентів, викладачів, літераторів, журналістів відкривали для себе великих письменників європейської літератури, завдячуючи Миколі Лукашеві. Для нас, тодішньої творчої молоді, це дорівнювало ще одному інституту майстерності поетичного слова.

У ті роки в нашому будинку мешкало близько тридцяти письменників різного віку, різних обдарувань, різних характерів. Одні місяцями не з'являлися на людях, інші щодня в пообідню пору, а ще частіше — надвечір'я збиралися у парку Слави і, рушаючи улюбленим маршрутом — алеями, доріжками, простували до оборонних стін Києво-Печерської лаври, де у затінку дерев гомоніли. Там часто можна було зустріти Миколу Лукаша, Анатолія Костенка, Василя Бережного, Валентина Лагоду, Євгена Гуцала, Михайла Рубашова і багатьох нині сущих. Микола Олек-

сійович умів цікаво розповідати і, як справжній інтелігент, терпеливо, уважно слухати, ніколи не перебиваючи співрозмовника. А вже після виключення зі Спілки його все частіше можна було побачити самотнього біля будинку чи десь на алеях парку, а то й біля Дніпра. Він завжди охоче ділився своїми думками про мої поетичні чи прозові твори, цікавився, як працюється, як дружина, діти.

Написати свої спогади про доброго і завжди привітного сусіда. Та й уся наша родина пишалася знайомством із видатним майстром слова і мужньою людиною, яка подала голос на захист Івана Дзюби та інших правозахисників у страшні часи тоталітаризму.

Як інтелігент, Микола Олексійович умів щиро, по-справжньому радіти творчому успіхові інших письменників, митців. Він, для

перетворювалися на години. Якимсь ми розмовляли з ним на цю тему, відчувалося, що він і не скажиться (молодих можна теж зрозуміти), але завжди якось тяжко зітхав, похитуючи головою: "На жаль, Олесю, я і нині не зробив те, що запланував собі..."

Ще більше часу відбирали приховані недоброчинці, які надсилали свої брудні анонімки. Було немало й таких, з якими Ми-

мав у двері то до "петлюрівця", то до "бандерівця", погрожуючи всім розповісти, хто ми є насправді, і нині він ще має нахабність, зустрівшись на вулиці, вітатися чи починати розмову про те, який у нього геніальний земляк і як він шанував його... Нехай Бог буде йому суддя.

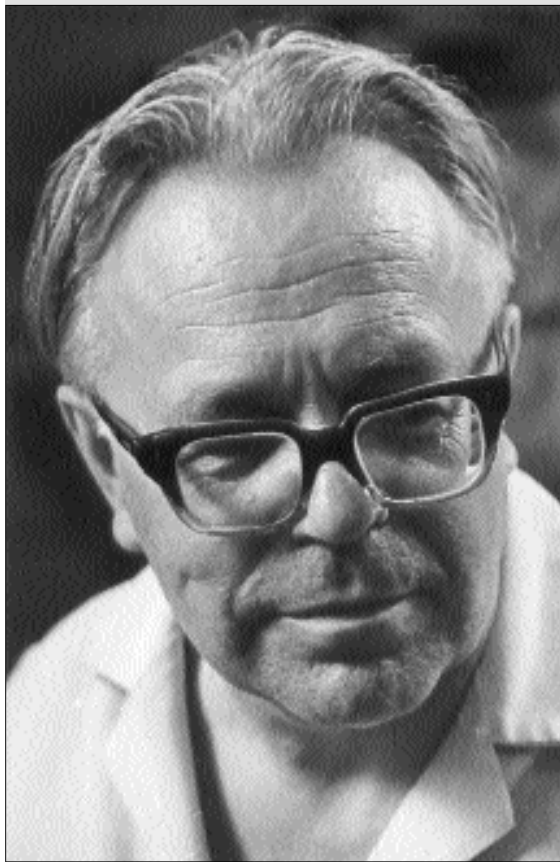
В останній рік життя здоров'я Миколи Олексійовича дуже погіршилося, із виразу обличчя було видно, як йому погано. Стривожилися друзі, колеги, радили чимшвидше лягти на обстеження. У той час і я нездужав, готувався до операції та все ж, домовившись із лікарем, поїхав у інший кінець міста і провідав Миколу Олексійовича в лікарні. Він лежав на крайньому ліжку біля стіни і йому було важко повернутися. Бачачи, як він страждає, я не стомлювався його зайвими запитаннями, але він сам поцікавився моїм здоров'ям, побажав успішної операції, сказав на прощання: "Не падайте духом, Олесю!" І не думалося, що то наша остання зустріч. Наступного разу я вже їхав до Миколи Олексійовича на цвинтар. Там зібралися рідні, друзі, колеги, щоб пом'янути його. Щирі сердечні слова говорили Григорій Кочур, Дмитро Паламарчук, Євген Сверстюк і ще хтось, не пригадую. Я говорив від імені сусідів з нашого будинку. Мабуть, тільки тоді ми всі відчули, якої непоправної втрати зазнала українська література, наша культура, увесь український народ.

Проминуло небагато часу і в квартирі № 31 з'явилася сестра Миколи Олексійовича Парасковія. Вона часто заходила до нас, бідалася за долю квартири, яку тодішній профком вирішив надати іншому письменникові. І тут виникла проблема: куди примістити велику книгозбірню, меблі... Як і друзі, колеги небіжчика, я підтримував ідею створення меморіальної квартири Миколи Лукаша. Однак ніхто з тодішнього керівництва Спілки не пристав на таку думку, мовляв, музей треба буде відкрити в будинку в Кролевеці на Сумщині, де народився письменник.

Переконавшись, що квартира незабаром матиме нового господаря, Парасковія Олексіївна ще більше розхвилювалася, щовечора приходила до нас, запитувала: "Що робити з книгами? Комісія з творчої спадщини радить найкраще передати книгозбірню науковій бібліотеці". Тоді я, працюючи редактором поезії у видавництві, не міг чимось зарадити у такій важливій справі. Свою допомогу виразив в іншому. Побачивши, що майже на всіх книгах немає ні факсиміле, автографа, ні будь-якого знаку, що вже сприяло б їх розпорощенню у майбутньому, порадив замовити у майстерні печатку "Книгозбірня Миколи Лукаша". Невдовзі така печатка була виготовлена і вже наприкінці першого дня сестра прийшла до нас, показуючи сині від пасти руки: "Ой і багато тих книг у Миколі..." Це була нелегка праця, але саме завдячуючи їй, тепер кожна книжка засвідчувала, що то його власність.

Віриться, із часом стане легше жити в незалежній Україні, про яку так мріяв Микола Олексійович, стане заможнішою наша держава і достойно буде вшановано одного з найталановитіших майстрів українського слова, буде опубліковано всю його спадщину, з'являться вулиці, школи та бібліотеки, названі його іменем.

МИКОЛА ЛУКАШ, МІЙ НАЙБЛИЖЧИЙ СУСІДА

Думається, кожен, кому пощастило спілкуватися з Миколою Олексійовичем Лукашем, і досі перебуває під впливом теплового погляду його привітних очей, притишеної, але досить виразної і приємної для слуху його мови. Ще під час навчання в університеті чув немало цікавого про нього від старших колег і викладачів як про унікального, талановитого перекладача, а ближче познайомився тільки влітку 1968 року, коли сама доля зробила нас найближчими сусідами в щойно зведеному будинку Спілки письменників України по вулиці Суворова, 3. Відразу хочу сказати, що ми дуже поважали один одного, але разом з тим не належали до кола найближчих друзів. Знаючи, який дорогий час у Миколи Олексійовича, я намагався зайвий раз не турбувати його, то того ж ми і так часто бачилися. За двадцять років тих зустрічей і розмов у нас було стільки, що можна написати цілу книгу, та, зважаючи на різні причини, розповім наразі тільки про декілька епізодів.

Якимсь до мене загостювали брати Григорій і Ярослав, і трапилося нагода познайомити їх із Миколою Олексійовичем. Довідавшись, що Григорій — інженер-будівельник і очолює реставраційне управління у Львові, він одразу заговорив про унікальність цієї роботи за нинішніх умов, адже треба зберігати хоч те, що доля нам залишила. Микола Олексійович щиро радів і Ярославу-кінорежисеру, з похвалою відгукувався про його фільми "Хліб дитинства мого" і "Данило — князь Галицький", а згодом не раз запитував мене, над яким новим фільмом він працює, навіть підказував цікаві сюжети для сценаріїв, радив екранізувати українську класику.

Як то буває у сусідів, ми часто заходили один до одного, щоб позичити необхідну книжку, довідник, словник чи в господарських справах, не раз дивилися по телевізору передачі про футбольні зустрічі, а Микола Олексійович був щирим, справжнім уболівальником. У перервах розмовляв він із моїми синами, цікавився, як вчаться, підтримував перші успіхи Ярослава у малюванні. Микола Олексійович переживав разом із нами, коли наші хлопці пішли служити до війська і радів їхньому поверненню додому. Завжди він умів знайти потрібні сердечні слова, якими прихилив до себе моїх синів, врешті вони могли б самі

прикладу, одним із перших привітав мене в 1968 році із виходом роману "Грань", який наступного року перевидали в СІІА, також із появою моєї статті "Собори душ людських" про роман Олеса Гончара. Коли мене звільнили з посади відповідального секретаря газети "Літературна Україна" і я розповів йому, як це брутально було зроблено після вказівки із ЦК КПУ на президії правління Спілки письменників України, він поклав мені руку на плече, по-батьківському став заспокоювати: "Олесю, не переживайте, ви вчинили правильно і мужньо. Ви нині серед п'яти критиків, які першими сказали правдиве слово про Гончарів "Собор", це — виклик системі. Проминуть роки і ви будете пишати своєю статтею. А робота знайдеться..." Все так, тільки влаштуватися на роботу було дуже важко і ходив я серед безробітних до 1984 року.

Декілька слів про умови. Нелегко працювалося Миколі Олексійовичу, і не тільки тому, що жив він у постійній матеріальній скруті, мешкав у тісній однокімнатній квартирі, де навіть кухню "окупували" книжки. Часто і знайомі колеги відбирали у нього багато дорожнього часу, я вже не кажу про молодих неофітів, які без попередження просто з'являлися на порозі, вимагаючи виділити для них хвилину-другу, що, зрозуміло,

кола Олексійович не хотів бачитися, а особливо у своїй квартирі. До нашого будинку навідувався часто і так звана кололітературна братія, що звикла до єдиного — добре випити за чийсь рахунок і годинами марнувати час пустими балачками. Внаслідок до мого сусіда один колишній його землячок. Довго терпів його Микола Олексійович і врешті перестав відчиняти для нього двері. Непрошеному гостеві не сподобалася така переміна, — наступного разу приходив на підпиту і після безуспішного гримання у двері, став погрожувати: "Лукаш, відчини по-доброму, а то я всім розкажу, хто ти є. Чуєш? Я знаю, що ти вдома, я бачив світло у вікні..." Двері, звісно, не відчинялися, і тоді на весь поверх лунали непристойні, лайливі слова, погрози: "Ах ти, петлюрівець... я тобі ще устрою". Одного разу я присоромив цього нахабу, вимагаючи, аби він залишив у спокої Миколу Олексійовича. Але той прибрда тільки зрадив моїй появі і став горлати ще голосніше: "А, так ти тут живеш, бандерівець?! Ану впусти, зараз я з тобою поговорю".

Згодом Микола Олексійович сказав, важко зітхаючи: "Дарма ви заговорили з ним, тепер він і вам не дасть спокою". І справді ще не раз появлявся той чоловічок на дев'ятому поверсі, по черзі гри-

В ІМ'Я ІДЕЇ

Наші й чужинські етносоціологи, етнографи, демографи найчастіше описують українців (як цілість, як націю) неквапливими, мрійливими, незлобливими, довірливими, прихильними до чужинців, помірно роботязкими, терплячими, толерантними. Кажуть, що завдяки цим рисам ми вижили після нищівного вторгнення монгольських орд хана Батия у 1240 році на нашу середньовічну Батьківщину — Київську Русь-Україну. Інші кажуть, мовляв, вижили то вижили, але натерли великого мозоля на потилиці від чужинських ярем (монгольських, татарських, литовських, польських, австрійських, угорських, а найбільше — від московитських), тому так повільно оживаємо тепер, коли, на решті, виборили самостійність, державну незалежність. Усі ці описи можна сприймати на віру і навіть під оглядом серйозного наукового обґрунтування, але тільки у вимірі нашої багатомільйонної спільноти, але аж ніяк не у відношенні до численних особистостей, які, хоч і складали меншість нації, але були її “моторами”, її пробивною силою, будителями від колоніальної сплячки.

Тут ми знайдемо гарячі натури, самовідданих подвижників, гнівних звинувачувачів, хоробрих лицарів, полум'яних промовців, глибокодумних філософів — тобто таких, що аж ніяк не вписуються в типовий портрет типового українця. Не знаю, хто більшою мірою допоміг нам вижити за ці 750 років (1240—1990) невинної борні за національне буття, — чи некваплива, неповоротка маса більшості, чи ці полум'яні, несамовиті одиниці-генії. Можливо, одні були базою, а другі надбудовою, що й надало нам феноменальної стійкості на цій відкритій усім вітрам історії благодатній землі.

Яскравою ілюстрацією може бути минуле двадцяте століття. Тепер багато трагедій розкрито, але ще не всі. Нація було поставлено на грань зникнення, але вона вижила! Сталося диво. Після усіх пережитих жажів сьогодні Україна є державою, в якій кількісно питома вага громадян корінної нації (близько 80%) є найбільшою серед інших держав на європейському континенті. Істинно пророчі слова сказав Тарас Шевченко: “Вона знову оживає і сміється знову!”

Хай ми не такі проворні, як наші сусіди в Європі чи деінде, але наші провідники на терені праці й інтелекту значно компенсували цю рису своїм гуманізмом. Часто Господь посилає цим подвижникам праці ще й довгий вік, як-от видатному вченому і духовному пастеру Іванові Огієнку, який аж у 58-му віці прийняв спочатку чернечий постриг під ім'ям Іларіона, потім був хіротонізований на єпископа, підвищений до сану архієпископа, а відтак і до митрополита. Він прожив 90 років (1882—1972). Здавалося б: що можна зробити видатного в сані архієрея після 58-ми років, тобто на порозі старості? Адже

ЕПІСТОЛЯРІЯ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА ОГІЄНКА

(З приводу публікації його листів за 1907—1968 роки)

це час, коли треба більше відпочивати, ніж працювати. Тим часом, у випадку з владикою Іларіоном Огієнком сталося так, що найбільше подвижництво у праці він продемонстрував між 60-ма і 90-ма роками життя. Сталося так тому, що перед посвятою себе Церкві він понад 40 років, з ранньої юності, готувався нести свого важкого хреста в сані архієрея. Він був упродовж кращих літ молодості цілком світською людиною, займався науково-дослідною, педагогічною працею, був членом Уряду УНР. Він здобув належні академічні кваліфікації — доктора філософії та професора, і навіть пізніше на титулах своїх книг з богослов'я, догматики, історії Церкви ставив після свого архієрейського імені “митрополит Іларіон”, в дужках — “проф. д-р Іван Огієнко”. Не часто духовні особи ставлять після своїх освячених імен суто світські регалії. А Огієнко ставив — і в цьому він був оригінальним, як і в багатьох інших речах.

А коло його інтересів було правді гідним енциклопедиста. У передмові до рецензованої книги перелік його професійних і громадських звань займає мало не цілий абзац: “Єрарх Української Православної Церкви, перекладач українською мовою Святого Письма, відомий учений, педагог, публіцист, архівознавець, книгознавець, бібліотекознавець, бібліограф, бібліофіл, визначний державотворець доби Директорії, член Уряду УНР в Україні й на еміграції, громадський діяч, поет, драматург, редактор, меценат, видавець, науковець-філолог і філософ”. Від себе додає: це перелік тільки основних напрямів його діяльності. Коли ж звернути погляд у бік його богословських зацікавлень, то можна перерахувати не менший абзац його духовних професій, хоча б найважливіших: основна богослов'я, гомілетика (мистецтво церковної проповіді), апологетика (корпус доказів про буття Бога й істинності християнського віровчення), біблійна історія, історія Вселенської й Української Церков, патристика (святі отці Ранняї Церкви), літургіка, канонічне право, церковна археологія, катехізис, монахознавство, герменевтика (правила пояснень священних догматів). Хай не в усіх цих богословських предметах митрополит Іларіон зробив якісь великі відкриття (адже богословським наукам близько двох тисяч років, і основні постулати вже досліджені), проте дивом є вже сам факт, що він у своїх письмових працях і усних промовах та проповідях безпосередньо торкався цих предметів. Тобто він був фахівцем у кожній з них і мав судження професіонала, а не аматора.

Україна відкрила Огієнка тільки після проголошення незалежності. До 1990 року його ім'я було під суворою забороною. Лиш у деяких замовлених ЦК КПУ й КДБ книжках його згадували в неймовірно лайливих словах і прокляттях. Воно й не дивно: митрополит Іларіон був не просто емігрантом, а видатним емігрантом, натхненником боротьби всіх порядних українців проти комуно-большевицького режиму. Він подавав свій голос правди спочатку з Польщі, Австрії, Швейцарії, а з 1947 року й до кінця життя — з Канади. Природно, що провідники комуністичної ідеології в Україні не могли інакше, а тільки лайкою, характеризувати Огієнка. Він-бо був ім особливо ненависний, бо знав їхнє нутро, аналізував їхню чорну природу як мудрий учений, досвід-

чений політик і проникливий християнин.

НАСЛІДКИ ПОДВИЖНИЦТВА

На терені ідей в Україні упродовж останніх десяти років сталися справді корінні зміни, якщо після такого несамовитого відкидання Огієнка і його праць ми сьогодні маємо низку вчених, які спеціально досліджують колосальну спадщину цього діяча. Про нього захищено докторські й кандидатські дисертації, написано з десяток грубих книг, сотні статей і есе. Автор цих рядків чи не перший в Україні написав до 110-річчя від дня народження Івана Огієнка велику, на цілу спальт, статтю в газеті “Літературна Україна” (16 січня 1992 року). Мені тоді були погрози; на письмовому столі на місці моєї праці я знаходив анонімні записки з обіцянками помсти за написання статті “про фанатика і мракобіса”. Тепер я можу пишати, що з тієї статті фактично почалося українське огієнкознавство у нас в незалежній Україні. Дякувати Богу, більшість дослідників Огієнка, які за цей час написали грубі книги й дисертації, не обходять увагою цієї статті як першої об'єктивної публікації про нашого подвижника.

І ось напередодні 120-ї річниці від дня народження Огієнка з'явився том його епістолярної спадщини за шість десятиліть — з 1907 до 1968 року. У підготовку кількох сотень опублікованих у книзі листів доклали великої праці вчені кількох академічних інститутів Національної Академії наук України, Державного комітету архівів України, Науково-дослідного інституту архівної справи та джерелознавства. Їхні прізвища зазначені на звороті титульного аркуша цієї великої книги, яка має солідний формат 60х84/8, надрукована на гарному білому папері і добре оформлена з дизайнерського та друкарського погляду. Правду кажучи, для мене сам факт виходу у світ листування Івана Огієнка є великою приємністю і не меншою дивиною. Бо я бачив усі ці стоси листів у Вінніпезі 1989 року, в архіві нашого великого пастиря. З січня до червня 1989 року я викладав історію українського мистецтва в Альбертському університеті в Едмонтоні як запрошений професор. На весняні канікули вилетів з Едмонта у Вінніпег (7—11 квітня 1989 року), щоб вивчити поближче творчість знаменитого скульптора Леоніда Молодожаніна, про якого починав тоді писати монографію. Мешкав я при українській православної консисторії, часто зустрічався зі священиками і його блаженством митрополитом Вінніпезьким і всієї Канади Василієм Федаком. Владика Василій подарував мені канадське факсимільне перевидання Острозької Біблії 1581 р., а коли довідався, що я земляк митрополита Іларіона Огієнка з Житомирщини, сам особисто, в супроводі священиків Степана Ярмуса, Тимофія Міненка і відомої громадської діячки Анни Фігус-Ралько повів мене у своєрідне Огієнкове “святее святе” — у приміщення, де зберігався його архів. З того квітневого дня 1989 року я виніс уявлення, що титанами праці були не тільки блаженний Августин з його колосальним трактатом “Про місто Боже”, Тома Аквінський з його “Сумою теології”, Мікельанджело Буонароті з його розписами Сікстинської капели, Іван Франко з його ста томами творів: титаном праці був і Огієнко!

ДОСЛІДНИКИ

МОЖУТЬ РАДІТИ!

Тоді у Вінніпезі я не міг повірити, що ця його рукописна спадщина, а особливо його епістолярія, колись потрапить в Україну, а тим більше буде в найближче півстоліття видана. Але саме так сталося. І ось перед нами — том його листів. Починається він з листа 25-річного студента Київського університету святого Володимира Івана Огієнка до професора Миколи Сумцова від 2 лютого 1907 року з проханням позичити йому працю Сумцова про видатного релігійного діяча України XVII ст. Йоанікія Галатювського, бо й він, студент Огієнко, пише роботу про Галатювського. А закінчується том листом митрополита Іларіона Огієнка (з приписом: “Кличу Боже благословення на всіх вас і на вашу працю — ваш постійний богомолець”) до Управи вінніпезького товариства “Волинь” з проханням “зайнятися опікою фондів моїх праць (а разом з листом було 13 великих рукописів книг, назви яких митрополит перераховує в цьому листі. — Д. С.), виданих Видавничою комісією, Ініціативним комітетом і Товариством “Волинь”.

І це знамениті, що початок і кінець епістолярії Огієнка — по суті про те саме: про науку, про знання, про Україну. Покликання цієї людини не змінилися за шість десятиліть. Він збирав духовний врожай по зернині, і за довгий свій вік назбирав цілі засіки добірного духовного хліба.

Звичайно, у томі є багато листів іншого змісту, поза наукою, поза богослов'ям. Тут і актуальні політичні питання в роки, коли Огієнко був членом Уряду Симона Петлюри, тут і нагальні, гострі питання влаштування побуту вояків Армії УНР у Польщі в перші роки еміграції і багато-багато іншого. Навіть важко охопити в думці коло тих проблем, які хвилювали Огієнка упродовж його довгого життя. Листи, щоденники, спогади видатних особистостей тим і цінні, що вони дають повноту подій, завершеність процесів — подібно до того, як ма-

ляр картини за допомогою лесировок вимальовує дрібні деталі, що надають творові завершеності і краси.

Українська епістолярія і мемуаристика досить бідні. В умовах тоталітарних режимів люди боялися публікувати свої приватні листи, щоденники і спогади, бо там вони писали ніким не цензуровану правду, а за правду тяжко карали. Тому публікація листування митрополита Іларіона Огієнка — видатна подія в українській науці і культурі. Упорядники тому Володимир Ляхоцький, Наталія Московченко й Ірина Преловська багато потрудилися над списками й написали до них дві вступні статті. Хоч значна частина листів митрополита надійшла з Канади — і в цьому безперечно заслуга вінніпезького священика Тимофія Міненка та його дружини Анастасії, — проте довірне листування проф. Івана Огієнка збереглося в Україні, було розпорошене по різних архівах і приватних особах. Упорядники все зібрали (уявіть собі, читачу, скільки на те пішло часу і праці!), проаналізували, поставили в хронологічний ряд, написали коментарі до імен, назв, подій, склали різні покажчики, словники, скорочення. Поїздки у Вінніпег проф. д-ра Миколи Тимошика, який написав дві монографії про Огієнка, налагодив зв'язки з опікунами спадщини митрополита, переконав у необхідності передавати неопубліковані Огієнкові матеріали в Україну, теж важливі дуже багато в тому, що ці листи тепер доступні дослідникам.

Зрештою, фастівський міський голова Оксана Власенко і фастівський підприємець Сергій Соколов частину коштів для опублікування книги, — це теж добрий вчинок у дусі давньої української меценатської традиції. Адже колись вся українка робилася на приватні пожертви, і золотий фонд нашої культури й духовності складався з особистих внесків. Національне Огієнкознавство з виходом у світ цього тому зробило значний крок уперед.

Дмитро СТЕПОВИК,

доктор богословських і філософських наук,

доктор мистецтвознавства,

професор Київської

Духовної Академії

МАЄМО ДОПОМОГТИ ПРАВДІ!

Коли п. Вітренко, змагаючись за президентське крісло, виступала у нашому місті, вона запевняла, що тільки надання російській мові статусу державної забезпечить мир і злагоду у міжнародних стосунках. Лукавила пані Наталія, ой лукавила. Який мир може бути у ситуації, коли гість зайшов до вашої хати і випхав вас з-за столу? Станете ви “заради миру” скромно біля дверей, опустивши очі долу, чи візьмете до рук дрюка? Не знаю, чим п. Медведчук виправдовує свою надмірну прихильність до російської мови, знаю тільки, що вони обоє використовують мовне питання у політичних цілях. Як показали вибори, національна зрада не принесла їм очікуваних високих політичних дивідендів.

А запорукою миру на нашій землі є не подальша дискримінація титульної нації, не приховування історичної правди та погодження з Москвою того, які сторінки нашої історії можна показати нам, а відкритість і правда. Росія повинна сказати, які злочини вчинили кремлівські правителі проти українського народу, назвати число жертв голодоморів, репресій, переселень і т.ін. І вибачитися!

“Это нужно не мертвым,
Это нужно живым”.

ЛИСТ ЧИТАЧА ДО ДРУКУ

Не тим чемним і порядним етнічним росіянам, які говорять: “Мне бывает стыдно, что я русская”, а тим шовіністичним невігласам, котрі думають, що “Россия сохранила Украину”, за що ми маємо їм дякувати і зберігати їхні привілеї.

Якби вони читали історію, то не приписували б собі усю славу, бо половину України Росія віддала Польщі “на хранение”, ще й Угорщині шматочок дістався.

Пропоную почати збирання підписів під вимогою офіційного вибачення Росії (це буде якраз на часі, враховуючи рік Росії в Україні, що наближається) і відкликання президентського указу про відзначення річниці Переяславської угоди. Союз із Росією був лише меншим із зол. На ті часи, бо коли враховувати наші втрати у XX ст., то хто його знає. Хай про це скажуть вчені, а ми, громадськість, повинні простежити, щоб політики не плуталися у них під ногами і не вигадували, буцімто знання історії призведе до загострення міжнародних стосунків. Саме відкритість і правда сприятиме їх поліпшенню, бо допоможе поховати все негативне, що було в минулому, і почати наші стосунки з Росією з чистого аркуша.

Галина САГАТЮК

Коліс давним-давно (напередодні трагічної колективізації 29-го року) я малим хлопцем разом із бабою Марією ходив на прощу у Києво-Печерську лавру. Окрім храму, побував у підземних галереях, де зберігалися мощі християнських святих від X сторіччя. В одній із могильних ніш, прикритій прозорим склом і ледь освітленій свічкою, побачив загорнуті в траурно-чорні одіяння мощі, які ніби випромінювали енергію, породжували в моїй душі якесь незбагненне сум'яття. Ця згадка ожила під час читання “Руського літопису” (К. — “Дніпро”. — 1989), в якому вміщено Несторів звід “Повісті минулих літ” від 860 до 1111 року.

Із відомих причин в Україні ніколи не було ладу з літописами, тим паче немає його й тепер. Видавалися літописи вряди-годи або й зовсім не видавалися, залежно від кон'юнктури... Пересічний український інтелігент мало що знає про Лаврентіївський, Іпатіївський, Київський чи Галицько-Волинський літописи, і марно зосереджувати його увагу на деталях, якщо неправильні вихідні методологічні засади. А йдеться ж бо насамперед про національну ідею — фундамент українського світогляду. Без історичної самосвідомості не може бути ні розвинутої культури, ні здорової моралі, ні людської гідності.

Історія, як відомо, це процес не ізольований від інших діючих законів у об'єктивному світі. Історичні події — як давні, так і новітні — органічно вписані в контекст планетарного і космічного середовища, котре безпосередньо впливає на життя і вчинки індивідів, народів, груп, суспільних структур тощо. Інакше кажучи, глобальний аналіз історії можливий лише при всеоб'ємному застосуванні теорії біосфери і ноосфери — цього дивовижного, як і Фройдів психоаналіз, епохального відкриття XX сторіччя.

Літописи України цілком надаються до відповідного археографічного і евристичного застосування. Чи то йдеться про всілякі знамення, так звані дива, чи то про незбагненні чудеса природи, ми бачимо, що в літописах вони тісно пов'язані з історичними фактами і подіями. Питається: так що це — космічна закономірність чи звичайна фіксація типових ноосферних знаків?

Термін ноосфера (лат. noos — “розум” + сфера) завдяки авторитету академіка В. І. Вернадського (1863 – 1945) вперше прийшов у 20-х роках із Франції. Під дією космічної і земної енергій формується біосфера — пла-

У ПОЛІ ЗОРУ КОСМОСУ ПРО КОРИСТЬ ВИВЧЕННЯ ЛІТОПИСІВ

нетарна колонія поширення життя, взятого в минулому, теперішньому і майбутньому. Потім під впливом наукової думки і людської праці біосфера переходить у новий стан — ноосферу (сферу розуму). При цьому така перебудова біосфери — натуральний природний процес. Володимир Вернадський вважав, що всяка творчість — реальна енергетична сила, а наукова думка — планетне явище, яке безпосередньо впливає на хід історичного процесу і на ідеологічні домінанти. На думку вченого, наукова праця — геологічний фактор, зумовлений розвитком біосфери.

Сучасна наука продовжує поглиблене дослідження біосфери і ноосфери, згадаймо хоч би так звані торсинові (“скручені”) поля, що сприяють моментальному поширенню будь-якої інформації. Пов'язуючи в одне ціле всі рівні природної ієрархії, вони дають можливість природним чином пояснити багато незрозумілих досі явищ. Окрім того, торсинова теорія світобудови передбачає безперервне накопичення інформації у Всесвіті, її миттєве поширення і можливість зчитування розумною істотою в будь-якій точці Космосу. Ба більше, за законами голографії (винахід недавньої пори), будь-яка матеріальна мікроскопічна структура містить і уможлиблює відтворення інформації про всю світобудову.

Локальні психічні утворення з належними вакуумно-флуктуаційними властивостями, прив'язані до окремого індивіду або групи, не зникають цілковито після смерті і акумулюються в околицях Землі, Сонячної системи і, можливо, далеко за її межами. Щоб переконатися

в цьому, досить поглянути на внутрішній феномен — сновидіння. Наперекір закономірним відчуттям і сприйняттям, ми бачимо себе уві сні мовби зсторонь. Отже, душа — енергетична структура локального порядку — може, саме через те після смерті людини покидає тіло і деякий час (перші 9 днів) перебуває поблизу нього, продовжуючи жити напівсамотнім життям, і тільки через 40 днів зливається із загальним енергоінформаційним простором Всесвіту. Таким чином, як бачимо, у наявності прямий зв'язок із Космосом, який, відповідно до властивих йому об'єктивних закономірностей, програмує, власне, схему взаємодії відсталого, живого і психічного. Інакше кажучи, і в Космосі, і в безмежному його енергоінформаційному полі наявні канали постійного взаємозв'язку з усім живим і розумним. До речі, це явище завжди усвідомлювалося, діставало закодоване вираження у розмаїтих видіннях і знаменнях, поставало у вигляді одкровень, інтуїтивних творчих осянь та екстазу.

Глибинне енергоінформаційне поле Всесвіту кодує і зберігає у вигляді голограм будь-яку інформацію, що надходить від живих і неживих структур. Але інформація не зберігається пасивно, а збирається, перероблюється і передається в потрібних дозах, у потрібний час і в необхідному напрямі. Процеси ці неможливі без неперервного енергетичного мислення й інформаційного коловороту, в русі якого виникають стійкі змістові структури, що зберігаються і передаються від одних носіїв (живих і неживих) до інших. До речі, це стосується і Слова, котре, як ми знаємо, незнищенне.

Всесвіт безперервно породжує і накопичує різної якості інформацію, включаючи і Слово. Літописці України-Руси це прекрасно розуміли. Так, у “Житії Костянтина Філософа” (Кирила) написано: “Заповідь — світільник закону і світло. Скажи мудрості: “Ти сестра моя” і розум назви рідним твоїм. Мудрість сіє сильніше сонця, і якщо ти візьмеш її за дружину — багатьох лих позбудешся при її допомозі”. У наявному сенсі Слово — розкодована інформація на фізичному рівні, включаючи і глибинний. Священні слова літописець поєднує в одному акті, зливаючи думку і слово, безпосередньо виходить в енергоінформаційне поле, звідки дістає необхідне психологічне і моральне живлення. Екстатичні акти (молитовний екстаз, благодать, катарсис, заспокоєння тощо) безпосередньо пов'язують людину з ноосферою. За такою ж приблизно схемою в ноосфері виникає позитивна або негативна спрямованість дії на об'єктивні історичні явища. Фігурально кажучи, у ноосферному плані літописи не просто словесні пам'ятки подій давно минулих літ, вони ще й матеріалізована система ноосферної інформації, яка сприяє вникненню в минуле, поєднуючи його з теперішнім і майбутнім.

Однак з погляду сьогодення в будь-якому літописі легко помітити істотні лакуни. Наприклад, у Несторовому Начальному літописі з 916 до 940 року 21 хронологічна позиція залишається порожньою: цифрами означені лише дати, натомість інформація відсутня. Трапляються різночитання тих самих подій в Лаврентіївському та Радзивілівському літописах. Це сліди безславної діяльності пізніших редакторів — на догоду. Не будемо цим перейматися, адже припасовувати історію до абстрактних схем — явище не нове. До оскотини приїлися банальні терміни “візантизм”, “норманізм”, “монголізм” і подібні. Суб'єктивні інтереси постанали на світланку цивілізації, а може, й раніше, ніде від них не дітися. Тим часом природна реальність покликала до життя ноосферні закономірності. За їхньою допомогою, незалежно від того, чи йдеться про космічне, фізичне, біологічне, інформаційне середовище, а чи про історичні процеси, людство, спрямувавши погляд у майбутнє, так само не зводить очей як зі свого сьогодення, так і з минулих.

Ось чому треба вивчати літописи.

● **Іван ГРИШИН-ГРИЩУК,**
м. Вишніця

МОСКВА НА ВИГАДКИ ШВИДКА!

Зовсім недавно в багатьох газетах друкувалися повідомлення на кшталт: “5 квітня 1242 р., 760 років тому, на льоду Чудського озера військо під проводом Олександра Невського розгромило лицарів Тевтонського ордену”. Здавалось би, ця подія та ця особа настільки відомі, що не викликають ніякого заперечення. Насправді ж Олександр Невський не брав ніякої участі в тій Чудській сутичці. Це давня побрехенька російської історичної науки. Як казав М. М. Карамзін, звичайнісінька “домішка неправди”.

Пропоную читачам разом зазирнути у ту далеку минушину. І щоб історики не звинуватили нас у якомусь наклепі, звернемося виключно до російських джерел.

Отож, перше джерело — книжка під назвою: “Листи та папери імператриці Катерини II”, видана О. Ф. Бичковим у 1873 р. Ця книжка зберігається у Національній бібліотеці імені В. І. Вернадського у Києві. У ній на сторінках 115 – 136 міститься праця Катерини II під назвою: “Размышления о проекте истории России XVIII века, написанная собственноручно и сохранившиеся в черновом подлиннике”. І що цікаво: “Роздуми...” подані французькою мовою — без перекладу російською. Такий собі нонсенс із присмаком таємниці. Отож читаємо: “Коли татари повернулись, то не з боку Дону (я думаю, що вони були зайняті завоюваннями в Сибіру і вздовж Волги у Булгар), і там вони потрапили в землі нащадків Георгія, які не були об'єднані ні між собою, ні з іншими гілками роду. За місяць були підкорені п'ятнадцять міст на Оці і на Волзі. Святий Олександр Невський тоді тільки народився, йому було 5 – 6 років”.

Сподіваюся, що читач розуміє:

йдеться про 1237 рік, коли хан Батий прийшов у Ростово-Суздальські землі, — Катерина II це засвідчує. Отож, у 1237 році Олександрові, т. зв. Невському, було лише 5–6 років, себто народився він десь у 1231 – 1232 роках. А тепер уявіть собі полководця 10 – 12 років, який у 1242 році керував Чудською сутичкою. Нісенітниця! Між іншим, у російських джерелах про рік народження Олександра написано: “около 1220 или 1221 года”.

А ось іще одне. Хан Батий, як відомо, народився у 1208 році. Хто хоче в цьому переконатися, може зазирнути до Великої Радянської Енциклопедії (третє видання, том III, сторінка 46). Отож його син Сартак міг народитись десь близько 1228 – 1232 років (мова про першого сина). Я вдаюся до цього підрахунку тому, що ніде у московсько-російських джерелах ви не знайдете точної дати народження хана Сартака, який володів Ростово-Суздальською землею десь з 1250 до 1257 року. Річ у тім, що син Батия — Сартак та Олександр, себто

Невський, були андами-побратимами, що давали клятву на крові: обидва різали собі руки, цідили кров до келихів, потім, змішуючи її з кумисом, пили по черзі; дивились на сонце, промовляючи слова вічної клятви, як велів звичай. Між іншим, сам Чингісхан давав таку клятву та мав анду Джамуху. Хто хоче про це дізнатися більше, може прочитати цікавий художній роман Ісаї Калашнікова “Жорстоке століття”, видання 1985 року.

Зверніть лише увагу: андами можна було стати тільки в дитячому та юнацькому віці, тобто до 16 років. Бо з 16 років юнак-монгол ставав дорослою людиною. Про це теж повідомляє професор Л. М. Гумільов у своїй книзі “В поісках вимышленного царства”, на сторінці 209.

Зрештою, в 1246 році у хана Батия побував посол Папи Інокентія IV Плато Карпіні, який у своїй книзі “Історія монголів” пише: “І після неодноразової вказівки йому (Чернігівському князю Михайлу — **В. Б.**) поклонитися і його небажання вищезгаданий князь (хан Батий) передав йому через сина Ярослава, що він буде вбитий, якщо не поклониться”. Ця фраза наведена зі стор. 29 книги Джіованні дель Плато Карпіні “Історія монголів”, виданий у Москві в 1957 році. А далі на сторінці 252 дано пояснення, що йдеться про Олександра, так званого Невського. Тобто, у 1246 році Олександр ще не був князем, а перебував у тому віці, коли юнака величали “сином князя Ярослава”.

Ми повинні чітко зрозуміти, що держава Чингісхана мала діючі закони, які називались Яса Чингісхана. І Московія, що була складовою части-

ною імперії, ніколи не становила винятку з тих законів. А діяла Яса Чингісхана в Ростово-Суздальській землі з січня 1238 року, з дня захоплення. Згідно Яси, ні один старший князь не міг отримати “ярлик” на князівство, якщо не передавав в аманати (заручники) свого старшого сина, першого за чергою спадкоємця. Все, що підноситься інакше, — це московські “домішки неправди”. Закон для Москви не робив винятків! Про це чітко писали і Плато Карпіні, і Рубрук, що перебував у Золотій Орді в 1253 – 54 роках. Я вже не кажу про Рашід-ад-Діна та збірники В. Г. Тизенгаузена, де чітко прописані закони, що діяли в імперії Батия.

Так ось: вже на початку 1238 року князь Ярослав Всеволодович надів ярмо на шию та поповз до ніг хана Батия, аби отримати “ярлик” на Володимирське князівство. А перед тим мусив передати ханові в аманати (заручники) свого старшого сина Олександра, т. зв. Невського. Вже в січні 1238 року до Володимира ханом Батием був призначений “великий баскак”, а по удільних князівствах — “малі баскаки”, які правили Ростово-Суздальською землею. Послухаймо нашого великого земляка Миколу Білозерського. У своїх архівах, що зберігаються в Національній бібліотеці України, він залишив такі слова: “Баскаки. В Росії після підкорення її Моголами були баскаки, а у Володимирі-столиці Великого Князя — Великий Баскак. Вони — головні управителі в підкорених державах: мають військо та ін.”.

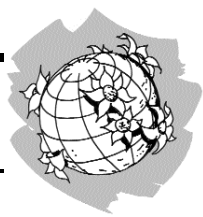
І перебував Олександр при сім'ї

хана аж до 1252 року, коли отримав “ярлик” з рук свого анди Сартака на Володимирське князівство. А було Олександру в 1238 році всього десь близько восьми років. Тому і написав великий свідок Плато Карпіні, що в 1246 році бачив у хана Батия не князя Олександра Невського, а лише — “сина князя Ярослава”.

Сподіваюся, читач розуміє, що, проживаючи з 1238 року при сім'ї хана Батия, Олександр саме в ті роки побратався з Сартаком, вивчив тюркську мову, якою розмовляли в Золотій Орді, та став довіреною людиною хана Батия. Бо хан Батий, приймаючи послів, ні до кого з них не звертався особисто, навіть тоді, коли посли знали тюркську мову, а тільки через довірену, сотні разів перевірену людину. Хан вважався намісником Бога на землі, тож не міг спілкуватися з простим смертним. Про це чітко мовлять всі стародавні джерела.

Такою довіреною та наближеною до хана Батия людиною у 1246 році був побратим його сина Сартака — Олександр, юнак, десь близько 14–15 років за віком. І вигадана Московою брехня про Олександра Невського та його битви — звичайнісінька нісенітниця.

Володимир БЕЛІНСЬКИЙ

ДЖЕРЕЛО ЇЇ ЛЮБОВІ

ВІРА СМЕРЕКА —
НАЙВІДОМІША В СВІТІ
КРОЛЕВЧАНКА

Мені і моїм друзям, учасникам молодіжного просвітянського гурту “Квітуча калина” (ми були тоді 8—10-річні школярі), ім'я Віри Смереки відкрилося 1994 р. Її пам'ять про рідний край, любов до нього перелилася тоді у надіслані нею прекрасні матеріали для українських національних строїв: нитки для вишивання, тканини, стрічки, намисто. Із тих чудових тканин наші мами і бабусі пошили і вишили костюми, в яких ми стали справжніми артистами і виступали на найкращих сценах нашого міста і району.

А книжки свої пані Віра надіслала нам пізніше. Прочитав я їх уже старшокласником, точніше, ліцеїстом Київського військового ліцею ім. Івана Богуна, приїхавши додому в Кролевець на канікули. Книжки ці справили на мене незабутнє враження... Тому я не лише їх перечитав, а й написав по них учнівську наукову роботу про життя і творчість нашої славної крoлевчанки.

Адже в цих книгах багато автобіографічного. А ще вони — справжнє вікно Людяності, Добра і Любові до рідної землі, до України.

КРОЛЕВЕЦЬ, ЛЬВІВ
І ЗНОВУ КРОЛЕВЕЦЬ

В автобіографічних нарисах п. Віра точно називає місто, куди вони, сім'я священика, переїхали з Лушників: Кролевець. Знайшовши для родини убогу квартиру, о. Степан зайнявся пошуками хоч якоїсь праці, щоб утримувати дітей... Тут п. Віра у 1940 р. з атестатом відмінниці закінчила середню школу. Поїхала вступати до Київського університету, але її “зрізали” на екзамени з російської мови, — як дочку священика.

Та пощастило їй того-таки 1940-го вступити до Львівського університету — на українську філологію. Вона була щаслива!

Із приходом німців о. Степана знову покликали селяни на священицьку посаду. Сім років Чеплівка не мала церкви (бо її перетворили на “клуб”). До християнського святого Успіння Пресвятої Богородиці 21 вересня 1941 року селяни реставрували клуб у церкву. І запросили

о. Степана на це свято. Тут він з усім сумлінням виконував свій обов'язок священика аж до своєї кончини в 1972 р. Правда, пізніше більшовики знову обернули церкву на клуб. Довелося Службу Божу правити в Молитовному домі. Дружина його, Євгенія, керувала церковним хором. Поки не надійшов наказ розібрати Молитовний Дім... Через три роки після цього мати письменниці й померла.

Навіть із цього короткого опису видно, що батьки п. Віри були справжніми подвижниками християнської віри і моралі.

НІМЕЦЬКА НЕВОЛЯ

У травні 1942 разом із тисячами наших юнаків і дівчат її було вивезено до Німеччини — Віра Ніпот опинилася в робітничих таборах у Берліні. Виснажлива праця, недоїдання зумовили хворобу, через яку потрапила до невідільничої лікарні... А потім у ще суворіші табори.

У Берліні в серпні 1943-го доля звела її з українцем із Закарпаття Іваном Смерекою. Цей кмітливий юнак за часи неволі добре вивчив Берлін, налагодив контакти з впливовими українцями німецької столиці. Він організував втечу Віри із табору, а через рік, коли Берлін уже нагадував пекло, обоє втекли у гори Гарц, а потім у м. Госляр, де дочекалися кінця війни. У липні 1945 одружилися. Скромно, на чужій землі, але з друзями-земляками відзначили весілля... І віддали себе активній громадській діяльності серед українців на чужині. У таборі “ДіПі” п. Віра працювала в українських школах і гуртках до 1947 року.

Враження про Німеччину — це її книга “В німецькій неволі” (1998). Це книга про те, як “остарбайтерів” виснажували важкою працею, голодом, холодом і жорстокістю. Багато хто втрачав віру, ставав злим, навіть божеволів. Це твір нечуваної викривальної сили. На його основі можна створити фільм — хвилюючий і переконливий.

В АНГЛІЇ

Московські агенти підмовляли “тимчасово переміщених осіб” повертатися в СРСР. Але куди було повертатися? У безбожну імперію?.. У травні 1947 молода сім'я

Смерек виїхала до Англії. Отримали обоє роботу на текстильний фабриці у місті Брадфорд. Тут і осіли. Звідси і плаче-тужить вже понад півстоліття сучасна Ярославна над українською недолею.

Як одні з найперших тут поселенців-українців, Смереки заснували у Брадфордї філію Спілки Українців Британії (СУБ), українську бібліотеку, драмгурток ім. Івана Котляревського, школу українознавства для дітей, курси англійської мови для дорослих.

Стали вони і засновниками українського світського хору, а також парафії українських церков. Стала Віра Смерека й одним з ініціаторів Товариства українських жінок імені Олени Теліги в Англії. Водночас поглиблювала вона свої знання на вечірніх студіях Лідського університету в Брадфордї. Головним її заняттям стала літературна творчість.

БОГ І УКРАЇНА

У 1999 році Віру Степанівну Смереку прийнято до Національної Спілки письменників України. У цій уже офіційній письменницькій ролі вона видала нову — третю свою — книжку під назвою “Вічний вогонь”. Бог, Церква, Святі місця, ікони, молитва, Різдво, Великдень і, звичайно, Воля, Україна — ось тематичне коло цієї книги. Але твердження авторки м'які, ненав'язливі — як у народного оповідача. І особливо привабливі, бо сповнені автобіографічності.

Тим більше, що дорога до сумлінного сповідання християнських засад у неї теж пройшла через сумніви і вагання. Їх настирливо прищеплювала “радянська школа”. Про це довірливо розповідає письменниця у повісті “Христос воскрес”. А також в оповіданні “Вислухана молитва коло Святої Софії в Києві”. А збагатившись досвідом життя батька-матері і свого власного, вона прийшла до твердого переконання, що зло можна перемогти лише неухильним дотриманням християнських чеснот. Пані Віра, як свідчать нариси,

побувала чи не в усіх святих для християн місцях: Вифлеєм, Назарет, Єрусалим, Рим із Ватиканом і т.д. Але як патріотка своєї землі, де б не була, думає про Україну, молиться за неї.

Болить нашої письменниці проблема релігійної роз'єднаності українців. Особливо розважливо і справедливо підходить вона до цієї теми в нарисі “Велич Рима”. Вона пише: “З побожністю вклоняюся

святим місцям і думкою лину в новітні часи... Екуменічний рух — це єдність у Христі... Ворожість (релігійна) Рима і Візантії, ворожість (релігійна) Росії і Польщі. А ми, українці, чому маємо терпіти ми? Ми чужі одним і другим... Невинні спадкоємці чужого і мертвого лихоліття... Навіщо цей штучний поділ має роз'їдати наш народ? Ми є нащадки вірування. Але не чужої нам ворожнечі. Чому чужа історія має нас розділяти?... Абсурд! Усі ми християни! Настала пора відмінити догми старих віків, що поділяють нас на греко-православних і греко-католиків. Вже час знайти верхам одну Церкву, Єдину, щоб народ міг спільно хвалити Бога — в єдиній християнській спільноті”.

Безумовно, за стільки років проживання в Англії засвоїла п. Ві-

ра і англійські традиції, але рідне у неї завжди і скрізь на першому плані. До речі, про життя українців Британії і свої тамтешнє життя готує Віра Смерека свою нову книгу, яка має робочу назву “З берегів Англії”.

НАЙРІДНІШЕ МІСТО

Читаючи книжки нашої землячки, збагачуєшся духовно. Читаються вони легко, швидко, породжують оптимізм, надію і віру. Бо це є священний вогонь Любові до Бога і України. Із цим вогнем у душі не раз приїздило подружжя Смерек в Україну, починаючи з першого року її незалежності. Приїздили на всеукраїнські форуми і конгреси, а також до родичів на Сумщині і на Закарпаття, де Віру з любов'ю називають “закарпатською невісткою”.

Із весни 1997 р. не стало її друга. Відійшов у вічність цей активний громадський діяч і борець за українську ідею, довголітній голова СУБ, правник за фахом. Похований Іван Смерека у Брадфордї, де прожили вони з дружиною 50 років. Але Віра Смерека не пориває зв'язків із Закарпаттям. Саме там, у місті Ужгороді, не тільки шанують, а й перевидають її книжки. Кілька примірників прислали закарпатці крoлевцьким просвітянам — міському об'єднанню ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка. А просвітяни, в свою чергу, прочитавши, подарували кілька книжок централній райбібліотеці, краєзнавчому музею, школам міста. Розповіли про славу землячку в районній та обласній газетах.

У своїх листах крoлевцьким просвітянам п. Віра не раз зізнається: “Кролевець — моє найрідніше місто”. Славить його у нарисах і віршах.

Всі листи Віри Смереки починаються і закінчуються думою про українство і вірою в його цілковиту перемогу на своїй землі.

А книжки її, на моє переконання, ще стануть посібниками для виховання у всіх нас християнської моралі.

Максим ВІТУШКО,
Кролевець — Київ

●

ПАМ'ЯТЬ

ла-таки — переїхала до Нью-Йорка. Часто виступала на різних імпрезах. Створила кілька нових сольних хореографічних творів — “Останній вальс”, “Бублейниця”, “Свято княгині Ольги”, “Подоланка”... Коли їй минуло сорок років, вирішила перестати танцювати. Допомогала молодим балеринам, популяризувала українські танцювальні ансамблі.

...Оксана Вікул фізично відійшла від нас, але духовно — поруч. Її пам'ятатимуть як прекрасного пропагандиста української культури в чужомовному середовищі — хорового мистецтва, писанкарства, художніх творів і просто просвітянина, людину щедрого серця.

Віталій МАЦЬКО,
кандидат філологічних наук,
голова обласного товариства
“Просвіта”,
м. Хмельницький

●

Народилася Оксана Миколаївна Вікул 20 липня 1921 року в м. Кам'янці-Подільському у відомій на всю округу родині священиків Вікулів, що прославили у XIX і на початку XX століття рідний край любов'ю до людей, до України. Батько її також був священиком, а потім, закінчивши Варшавський університет, став доцентом кафедри хімії Кам'янець-Подільського університету. В листопаді 1920-го емігрував, захистив дисертацію і працював професором Українського вільного університету в Празі.

До батька Оксана приїхала разом із матір'ю влітку 1923-го. Спершу жили в Подєбрадах, де батько вчителював у новозаснованій господарській академії, а з 1929-го починається празький період. Прага Оксані подобалася. А головне — більше чути української мови. Та школи української не було. Батько, ніби відчуваючи майбутнє, віддає її до англійської школи, потім — до гімназії.

У Празі Оксана офіційно стала членом Пласту. У цій масово-спортивній освітній організації дівчина зацікавилася танцями. І уже наприкінці 1936 року вона бере участь у виконанні групових народних танців на

Всеслов'янському з'їзді скаутів. Перший сольний номер для Оксани відбувся несподівано на гімназійній вечірці у Ржевниціх 1937 року, коли вона з успіхом імпровізувала “козачка”. Так прилучилася Оксана Вікул до професійної сценічної діяльності. “Танець — це чиста радість, — гово-

школи Єлизавети Нікольської. Після кожної вистави фантазія подолянки починала інтенсивніше працювати. Із власним хореографічним твором уперше виступила 10 січня 1943 року. Це сталося на концерті групи “Українського сокола”, метою якого було показати, як саме можна опрацювати

музику композитора М. Лисенка, — твердо стала на шлях українського професійного артиста балету та хореографа.

Навесні 1947 року в Регенсбурзі розпочалася підготовка до постановки опери М. Аркаса “Катерина”. Оксани запропонували поставити до неї

ТРОЯНДА ЗІ СЛАВНОГО РОДУ

На початку 90-х мені довелося працювати в газеті “Кам'янець-Подільський вісник”, де бухгалтерську справу вела Анжела Кисіль. Згодом дівчина виїхала до США, вийшла заміж... У Сполучених Штатах Америки знайшла свій притулок й Оксана Вікул, з якою ми листувалися. А потім зв'язок перервався. І тоді я попросив Анжелу Кисіль-Райлі передати ві-

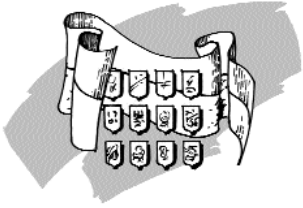
тальну поштівку з нагоди 80-річчя славної діячки української сцени у діаспорі. Завдяки їй вітальна листівка знайшла адресата і, як пише у листі до мене чоловік Оксани Вікул, письменник і богослов Олександр Воронин, “дуже гарно відсвяткували її ювілей”, але 21 вересня Господь покликав її у вічність.

рила не раз. — Як танцювала наші народні танці, то... здавалося, що лечу до України...”

Вирішила паралельно вчитися малювати — записалася до Української студії образотворчого мистецтва під керівництвом графіка Роберта Лісовського. Під осінь 1941 року Оксана стала ученицею балетної

українську тематику в стилі й техніці різних шкіл танку. Вона вирішила танцювати відьму Солоху з “Ночі перед Різдвом” М. Гоголя. Використала музику з “Різдвяної ночі” М. Лисенка. З'явилися схвальні відгуки й у пресі. Потім 1944 року створила ще один хореографічний твір “Невдале побачення”, до якого також використала

танці. Це була добра нагода грати з професіоналами — режисер Юрій Григоренко, декоратор Петро Капшученко, диригент Володимир Гавриленко. Оксаніні задуми щодо хореографії “Катерини” повністю вдалися. Переїхавши до Америки, жила в Мінеаполісі й тужила за театральним життям. І ось 1956 року не витрима-

НАРИСИ З МІСТА ДРІМАЮЧИХ ЛЕВІВ

У ході артилерійського обстрілу вежа запалала, баня з тріском упала, з нею — годинник і ратушеві дзвони. Відбудовано ратушу 1851 року, але вежу полишили без бані, без закінчення, у вигляді величезного комина висотою 65 метрів. На цю висоту нині мають змогу піднятися туристи, аби помилуватися архітектурним ансамблем кам'яниць площі Ринок, цим своєрідним музеєм просто неба.

Знайомство почнемо із наріжного будинку, що виходить на площу на перетині вулиць Ставропільської та Друкарської. Це музей-аптека. Тут, поруч із сучасною фармакологією, сусідує давня. Стеля однієї з кімнат прикрашена поліхромними розписами роботи віденських майстрів першої половини XIX ст. з алегоричними зображеннями чотирьох "праелементів Всесвіту": води, вогню, землі, повітря. Із колишнім власником однієї з найстаріших аптек (зведена 1735 р.) львів'яни пов'язують цікаву легенду. Свого часу належала вона відомому українському меценатові та аматору мистецтва Михайлу Терлецькому. А ще він "хворів" грою в карти. Зазвичай фортуна йому не усміхалася. Одного разу несподівано виграв три злотих. Заможний аптекар вирішив відсвяткувати "перемогу". Дорогою він збирав своїх знайомих і водив кав'ярнями, пригощаючи та проголошуючи своєрідну лекцію про таємниці картярства. Коли оповідь закінчувалася, він видавав радісний звук, що нагадував блявання кози. Так повторювалося кілька разів, аж доки хтось із дотепників не зауважив, що таким чином, переходячи від кав'ярні до кав'ярні, вони водять "козу". Варто додати, що того разу Терлецький стратив на забаву 30 злотих... Так ніби й з'явився цей вислів. А що шанувальників таким чином побавитись у Львові ніколи не бракувало, то це знає навіть найдрібніший...

кам'яних деталей, що складають на кожному поверсі різні узорі. Входові двері в різьблено-му порталі, вікна у різьблених кам'яних рамах з головками ангелів. Цей дім був власністю внука флорентійського різьбляра Бартоломея Бандініеллі — купця Роберта Бандініеллі, котрий 1629 р. заснував першу пошту. Щосуботи 21 поштар вирушав за двома напрямками: на Замостя, Люблін, Варшаву, Торунь, Гданськ і на Ярослав, Ряшів, Тарнів та Краків. З тих часів кам'яницю й звуть "дім Бандініеллі".

Так званий "чорний дім" № 4, побудований 1577 р. "італійцем" Петром Красовським, який мав українське походження. А означення "італієць" дістав від того, що зводив будівлі у формах італійського Відродження. Зі всіх споруд ця найбагатше декорована. Цілий фасад зложений з тесаних частин, портал і вікна багато різьблені, переважно рослинним орнаментом.

Найбільша за розмірами кам'яниця № 6 — так званий дім Костянтина Корнякта. Родом був він із Греції, збагатився на оренді митниць у Галичині. Уславився як меценат Ставропіль, поставив своїм коштом вежу Успенської церкви і каплицю Трьох Святителів. Величава кам'яниця має характер палати, значно більшої за сусідні. Замість трьох звичних вікон має по шість. Збудована з великим смаком, без надміру прикрас, вважається найпривабливішою пам'яткою львівського ренесансу. Фасад будинку прикрашений ренесансною орнаментикою. Вхідний повнолукий портал обрамлюють дві коринфські колони, між якими зависає подвійна квітова гірлянда, що в центрі підтримується маскою лева. Своєрідне обличчя має внутрішній двір. Обрамлений з трьох боків галереями відкритих балконів, нагадує куточок Італії. Не випадково серед львів'ян так званий "італійський дворик" — одне з улюблених місць, де за запашною кавою ведуть неквапні бесіди.

Свого часу будинком володів рід короля Собеського, згодом його викупило місто під музей історії, який нині тут і є.

Дім № 9 від XIV ст. — власність римо-католицьких архієпископів. Мешкав тут великий князь Свидригайло, відомий з пізнішого повстання проти Ягайла. В цій кам'яниці 1673 р. помер король Михайло Вишневецький, останній нащадок українського магнатського роду, що спольщився.

Кам'яниця "Просвіти" (№ 10) займає місце кількох будинків. Від Ринку був тут у XVI ст. дім поета Шимоновича, позаду від Бляхарської — дім Семковичів, потім Торошевичів, між ними ще інші будівлі. Підземелля кам'яниці мають сліди готичної будови, партер — ренесансний, монументальна брама має означений рік будови — 1659. Нинішнього виду надав колишній власник князь Станіслав Любомирський, що близько 1760 р. з'єднав кілька будинків і на них вибудував палату в стилі рококо.

Південний бік Ринку значно перебудований. Зі старих домів найліпше зберігся № 14, в ренесансному стилі, з тесаного каменю, пізніше обтінкований. Над входом — венеціанський лев з відкритою книгою із 1600 р. Жив тут Іван Массарі, венеціанський купець і консул.

Західна частина, на розі Катедральної площі, має дім № 23, побудований 1630 р. для родини Шольців-Вольфовичів. Фасад поділений карнизами на поверхи, має також прямовисний поділ іонійськими й коринфськими пілястрами, в розі другого поверху — кам'яна різьба Богоявлення.

Дім № 29 колись був власністю Камп'янів. Бурмистром Львова спочатку став Павел Камп'ян, який на бідах міста збив собі чималий капітал. Згодом його "перевершив" син

Мартин Камп'ян, який теж став бурмистром і швидко розбагатів. Як і батько, продовжуючи позичати місту гроші, він отримав у заставу частину міської власності. Вінцем фінансового опанування міської економіки стало перекуплення 1627 р. 20-тисячного боргу Львова перед єзуїтами. Він фактично перетворився у диктатора галицької столиці. Але через рік відбувся судовий процес "Місто проти Камп'яна". Закінчився він ганьбливим звільненням з посади бурмистра, а також позбавленням міських прав. Зловживання владою в ті часи не залишалося безкарним. 16 червня 1578 р. із підземелля кам'яниці, де була одна з міських в'язниць, вивели на страту Івана Підкову.

Пізніше будинок цей став власністю львівського поета й історика Зиморовича. Близько 1770 р. перебудований у стилі цесарства. Тодішній власник його, комендант міста Феліці-

Міська ратуша

*Продовження.
Початок у числі 41 за 2002 р.*

У княжому Львові була німецька колонія, що вже за часів Льва мала свого війта (голову). Як польський король Казимир зайняв Львів, він надав німецьким міщанам нові привілеї, а передусім дозволив їм закласти укріплене місто над Полтвою. Осередком нового міста став теперішній Ринок, визначений у вигляді великого квадрата. А завершувалося місто мурами і ровами при вулицях: вали Гетьманські (тепер проспект Свободи), вали Губернаторські (сквер між Підвальною та Винниченка), вулиці Скарбківська (Лесі Українки) та Собеського (братів Рогатинців). Першу Ратушу заклав князь Володислав Опольський у сімдесяті роки чотирнадцятого століття. Кілька разів споруда горіла.

Найвеличнішою у старій ратуші була радна зала, де збиралася міська рада. До ради належали найбагатші міщани, "патриціят" міста, самі католики, німці та поляки. Українці майже двісті років вели судовий процес із містом, аби їх допустили до ради. Лише 1745 року цей процес закінчився щасливо і до міської ради увійшов перший українець Юрій Коцій.

За ратушевим будинком стояла стара вежа заввишки 58 метрів. На верху вежі був польський герб і під ним гербовий лев, який зберігся донині. У 1672 р. під час сильної бурі лев упав із вежі, і це уважали лихим знаком для міста. Справді, того ж року прийшла на місто турецька облога. На ратушевій вежі вже від 1404 року був годинник. Теперішній годинник походить з віденської фабрики і свою службу несе з 1851 року.

У ратуші була також міська в'язниця. Легші винуватці сиділи в кімнатці над так званою скарбівницею. Але були й підземні в'язниці: "Доротка", "Під ангелом", "Татарня". Під сторожею тут перебував серед інших і гетьман Юрій Хмельницький.

По західній стороні ратуші, де нині одна з чотирьох міфологічних скульптур, був так званий прангер, місце, де виконували смертний вирок. Скульптурна фігура складалася з двох постатей. Жінка із зав'язаними очима з мечем в одній руці та терезами в іншій — справедливість, та чоловік із піднесеним мечем — кат. Тут було страчено, зокрема, молдавського князя Томшу. Цікаво, що він попросив ката учинити вирок своїм бойовим мечем. Кат виконав волю. Тут же поклав голову Іван Підкова. А пам'ятник славному козакові зсунуто ближче до пр. Свободи.

Нинішнього вигляду набула ратуша в середині дев'ятнадцятого століття. Під час революції, що охопила Австрійську державу, в 1848 р. поляки намагалися захопити Львів. Ринок зайняла польська національна гвардія.

Успенський собор

З давніх часів нумерація будинків на площі Ринок не велася, тому й визначалися кам'яниці за прізвищами тих людей, котрі ними володіли. Найкраще збережена східна сторона. Кам'яниця № 2 (ріг Ставропільської вул.) — типова пам'ятка стилю пізнього ренесансу. Збудована з каменю, як усі тодішні кам'яниці, поділена на поверхи виступаючими карнизами. Наріжні частини має з

"Нептун" на пл. Ринок

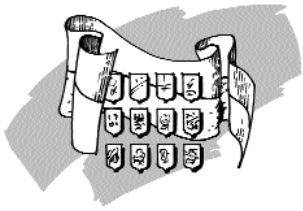
ян Коритовський до будівництва залучив гайдамаків, які відбували покарання у Львові. 1803 р. постала тут перша львівська цукорня швейцарця Домініка Андріолі — звідси й назва перехідного пасажу в цьому будинку.

Найбідніша старими будинками північна сторона Ринку. Дім № 36 побудований близько 1781 р. Належав він "Народній торгівлі". Це перша споживча кооперативна торгівля на західноукраїнських землях. Метою її було постачання оптом закупленого матеріалу з перших рук і навчання українського населення вести власну торгівлю. 1939 р. радянська влада націоналізувала майно "Н. Т." і включила її організацію в систему державної торгівлі.

Окрасою площі Ринок є чотири скульптури, розташовані з чотирьох кутів. Чотири ампірні фонтани (початок XIX ст.) зі статуями Нептуна, Діани, Адоніса та Амфітрити належать талановитому скульптору Вітверу. Стилізовані світильники встановлені тут понад 100 років тому. Зупинилися ми лише на окремих характерних спорудах. Загалом же тут налічується 44 кам'яниці. І кожна з них має свою історію, неповторне обличчя.

(Далі буде)

Олесь ГАНУЩАК

Вірменський собор

Продовження.
Початок у числі 41 за 2002 р.

Перші вірмени прибули до Львова у другій половині XIII ст. Сам Данило Галицький закликав до міста відомих своєю майстерністю вірменських ремісників. Мешкали вони спочатку в районі сучасного Підзамча. Але після завоювання Львова Казимиром III змушені зійти до колишнього Низького замку. Тут і виникла вірменська колонія з центральною вулицею Ормянською (від польського *ormian*). Про явили себе вірмени ще й з іншого боку. Купці з Кавказу відігравали провідну роль у дуже прибутковій торгівлі міста з країнами Сходу. Їхні каравани сягали Стамбула, Каїра, Олександрії, Багдада. Товари зі східних і південних країн на львівському ринку називалися вірменськими і дуже високо цінувалися. За свідченням іноземних мандрівників і гостей, забудова Вірменської вулиці, як і площі Ринок та вулиці Руської, була однією з найкращих, з найцивілізованіших. Уже в XV ст. вулиця мала кам'яний брук, водопостачання та зливу каналізацію.

Були в історії й трагічні сторінки. 1527 р. на сусідній Театральній вулиці спалахнула пожежа в пивоварні. Вона перекинулася на Вірменський квартал, звідти — на все місто. У результаті загинув цілий готичний Львів.

Центром громадського життя колонії був Вірменський собор. Ансамбль складається із собору, власне, приміщення колишнього жіночого монастиря та палацу вірменських архієпископів. Це одна з найдавніших споруд Львова, що є унікальним зразком національної вірменської архітектури. Масивні стіни (товщина 140 сантиметрів), складені з грубого коленого каменю, мали зовнішнє і внутрішнє облицювання з тесаних кам'яних плит. Донині під бляшаним покриттям дахів ще збереглися такі фрагменти, котрим понад п'ять століть. Унікальна конструкція купола: в його основі — пустотілі ребра, викладені з випалених глиняних глечиків. Загалом собор зазнавав постійних змін, викликаних потребою розширення приміщення та їх реконструкції після частих пожеж.

У січні 2001 р. після тривалої перерви, викликаної "реконструкцією", відновилося в соборі богослужіння. Дехто схильний стверджувати, що це було пов'язано з візитом Івана Павла II. Мабуть, що так воно насправді... Бо Папа відвідав-таки оновлений собор.

Од Вірменського собору в глибину вулиці ми виходимо до Домініканського. Але спочатку можемо зупинитися в одній із двох затишних кав'ярень. Власне, "На Вірменській" — одне з улюблених місць львівських художників. До "Арарату" можуть завітати поважніші відвідувачі, котрі знаються на правдивому вірменському коньяку.

А неподалік будинок № 23 — один із найкращих взірців львівського ампіру. За винятковий своєрідний декор його йменують "домом пір року". Весь фриз між верхніми поверхами займають багаті пластичні символи знаків зодіаку. Та найбільший інтерес викликають рельєфи в нішах другого поверху — перший у львівській світській скульптурі зразок використання жанрових сюжетів з життя галицького селянства. Рішуче відступивши од класичних традицій, талановитий український скульптор Гаврило Красуцький, узявши за основу народні типи та костюми, створив сцени праці та розваг селян у різні пори року. В середній ніші — зображення Хроноса, що відраховує скороминущий час.

Замикає вулицю один із авангардових арт-

НАРИСИ З МІСТА ДРІМАЮЧИХ ЛЕВІВ

клубів міста — культурно-мистецький центр "Дзига". Тут можна придбати, на відміну од згаданого "вернісажу", правдиві твори мистецтва. Ціни "кусаються", але ж мистецтво насправду потребує жертв...

Гості міста не оминають і майдан, затиснутий між театром ім. Марії Заньковецької, Будинком офіцерів і Преображенською церквою. Колишній тут стояли монастир і костел св. Трійці, що належав чину тринітаріїв. Цікаво, що в народі називали їх "ослячими братами", оскільки за статутом вони зобов'язані були пересуватися на віслюках. Займалися вони викупом бранців із турецької неволі. 1783 року монастир потрапив під так звану секуляризаційну реформу, запроваджену австрійським урядом, у результаті якої був закритий. Реформа ця передбачала конфіскацію власності церков, костелів і монастирів та передачі її державі. Так, до речі, тоді було закрито 28 храмів. А на місці монастиря постав 1784 року університет, у якому згодом "оселився" "Народний дім". Нині ж цей майдан міська влада віддала митцям. На "вернісажі" можна придбати якусь дрібничку на згадку про Львів, або ж "шедевр" невідомого майстра пензля.

Монастир домініканців із костелом розташований на тому місці, де згідно з легендою мав свій терем князь Лев. Його дружина Констанція наприкінці XIII ст. запросила до Львова домініканців. Спочатку спорудили для них невеликий дерев'яний монастир, а 1405 р. — костел Божого Тіла. Але за три роки він згорів. Його в готичному стилі відбудували згодом з каменю та цегли. З костелом пов'язано драматичну історію Гальшки Острозької, княгині, котра отримала великий спадок родини Острозьких після смерті батька. Чимало виявилось охочих залицяльників, які прагнули поправити фінансовий стан. Хоча дівчина не поспішала заміж, її силою повінчали з магнатом Лукашем Гуркою. Однак мати Гальшки, Беата, не погодилася з намаганнями небажаного зятя. Під покровительством матері короля втекла з донькою до Львова і заховалася у монастирі домініканців. Під виглядом старця у монастир пробрався князь Симеон Слуцький, за которого мати прагнула віддати доньку. Тут же вони й повінчалися. Але розлучений Гурка почав справжню облогу. Зрештою, перекиривши труби водогону, змусив оборонців здатися... За рішенням короля, которого вона чекала під вартою на Високому замку, Гальшку було повернуто Гурці. Однак

"Діана" на пл. Ринок

нешасна княгиня так і не визнала його своїм чоловіком, а за кілька років, морально знесилена, померла у польському замку Шамотули. Донині тамтешні мешканці показують "вежу чорної княгині". Так звали Гальшку, бо ходила вона завжди у чорному вбранні.

1707 р. у трапезній монастиря Петро I підписував угоду з польською шляхтою про спільну боротьбу проти шведів. Нині тут ідальна поліграфічного училища. У середині XVIII ст. кос-

тел знесли, а на його місці спорудили новий у стилі бароко. На фасаді костела — герб домініканців: пес лежить на книзі, тримаючи в зубах палаючий смолоскип. Річ у тім, що латиною слова "domini canes" означають "пси господні". Згідно з легендою, свого часу матері Домініка де Гусмана, який заснував орден, перед пологами явився янгол і сповістив, що народить вона смолоскип, який спалить ворогів святої віри. Книга — символ Святого письма. Нині в костелі розташований Музей історії релігії. Храм же віддано віруючим. Тут можна почути чарівні звуки одного з трьох діючих у Львові органів.

Від площі Ринок вулицею Сербською виходимо до Староєврейської. Це так званий район колишнього "жидівського гетто". Впирався він у вулицю Братів Рогатинців. Найдавнішою пам'яткою тут вважаються фрагменти зруйнованої синагоги "Золота Роза". У давніші часи тут "оселився" перший у місті будинок розпусти. Один бергамський купець через Львів возив до Європи транспорти рабів. 1472 р. таким чином потрапило до міста п'ять невільників. Дорогою в работорівця скінчилися гроші, аби продовжувати мандрівку далі, він змушений був позичити певну суму, а, власне, "відробляти" борг залишив рабів. Пізніше ще один бордель виник неподалік на вул. Руській, 20, де нині банк "Львів". Відомий у Європі був і лупанар (будинок розпусти) "На Містках". Загалом, з часом секс-індустрія у Львові набула розвитку, незважаючи на те, що жорстоко каралася. Заповзятливі жидки, а здебільшого вони спеціалізувалися на сутенерстві, почали "вербувати" й місцевих красунь. Із розширенням сітки "будинків кохання" ціни на подібні послуги значно впали. Зокрема, один із мандрівників згадував, що сепанс "інтиму" 1735 р. коштував 12 грошів, тоді як муляр заробляв за день 30 грошів.

Та повернімося до "Золотої Рози". Існує кілька легенд, пов'язаних із спорудженням цієї синагоги. За однією версією, фундатор синагоги Ісак Нахманович мав пожертвувати свою доньку Розу за дозволу на спорудження її. Інша стверджує, що це Роза сама викупила в єзуїтів синагогу ціною своєї честі, після чого наклала на себе руки. Як би там не було, а без традиційної торгівлі жіночим тілом, як бачимо, не обійшлося. Ще одна цікава деталь передувала побудові синагоги. Місто не давало дозволу на спорудження будівлі такої висоти, як хотів Нахманович, бо вона перекиривала б сусідні православні храми. Хитрі євреї опустили підлогу на кілька метрів нижче землі. Простояла синагога до 1941 року. Під час окупації німці її підірвали. Залишився фрагмент стіни, від котрої сподівається єврейська громада, постане нова синагога.

У цьому місці можемо зробити ще одну паузу в мандрівці. Навпроти одна з найстаріших львівських кав'ярень — "Під вежею". Унікальність її в тому, що у нижньому залі (півниці) збережено фрагменти оборонного муру. Як і кожна в місті, ця кав'ярня має своє обличчя, своїх завсідників. Загалом же, недарма ще один із мандрівників зауважив, що Львів більше пив, ніж їв. Але ж не забуваймо й іншого філософа, котрий стверджував, що обов'язковими ознаками цивілізації в місті мають бути шинок, тюрма і кладовище...

Цікавий будинок № 20 на вул. Руській. Збудований він для страхового товариства "Дністер" у стилі сецесії з широким використанням елементів українського народного орнаменту та кольорових керамічних вставок. Був тут спеціальний зал для театральних вистав. Зокрема, саме тут 1907 р. уперше поставили "Украдене щастя" Івана Франка. Тут же у 1908 р. дебютував славний режисер і актор Лесь Курбас. Він поставив п'єсу "Євреї" та виконав у ній

головну роль. Містилося в будинку і спортивне студентське товариство "Україна". При ньому організували першу в Україні хокейну команду "СТ Україна", а її воротар М. Скрипий (прізвище — "Тигр") першим у світі використав захисну маску, змайструвавши її з солдатської каски та дротяної сітки. Нині тут розташовані поліклініка та спортивний зал.

Перлина архітектури епохи Відродження — знаменитий ансамбль Успенської церкви. Перебував він під патронатом Ставропігійського братства, котре обстоювало вихід з-під юрисдикції місцевих священників задля безпосереднього підпорядкування патріархатові. Відстоювали братчики й інші інтереси. Так, упродовж ста сорока (!) років тривав процес проти міста за рівність українських міщан у правах з іншими городянами. Аж 1745 р. (ставропігійці розпочали його 1599 р.) українців допустили до всіх міських урядів, ремесел і цехів.

Були тут також бібліотека, школа, музей, друкарня. У 1918 р. саме тут відбулися засідання Української Національної ради, що перетво-

В італійському дворіку

рилася на парламент Західноукраїнської Народної Республіки. За її рішенням 1 листопада 1918 р. вперше над Львовом замайорів синьожовтий прапор. На ратушу його підняв січовий стрілець Степан Паньківський.

Як і в давні часи, нині до Успенського ансамблю входить сама церква, вежа (дзвіниця) Корнякта та каплиця Трьох Святителів. Церкву збудовано приблизно в середині XIV ст. Кілька разів вона горіла, відновлювалася, переважно за кошти членів Ставропігійського товариства. До спорудження останньої (четвертої, котра подала 1629 р. й існує донині) долучилися молдавські господарі, гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний і навіть російський цар Федір Іванович.

При головній церкві є окрема каплиця Трьох Святителів, фундації Корнякта, побудована 1590 р. Після пожежі у 1671 р. її обновили за кошти грецького купця Балабана, про що свідчить дошка, вмурована над входом. Тому каплицю іноді називають Балабанівською. Окремо обіч церкви стоїть на квадратній основі вежа. Її висота з хрестом близько 66 метрів. Вважається найгарнішою дзвіницею Львова. Зі всіх львівських дзвонів тут — один із найповажніших "Кирило" (2 метри в діаметрі та 4 тонни ваги). Первісно "Кирило" був вилитий наприкінці XIV ст. "Прославився" дуже гучним голосом. Він виспівував так дзвінок, що заглушував своїх конкурентів із навколишніх костелів. Це не дуже подобалося католикам. За право його звучання братчики навіть судилися з магістратом 1594—1595 рр. Процес виграли на користь "Кирила". Але пізніше спіткала його гірка доля. 1779 року удар під час грози блискавки був настільки потужний, що частина вежі згоріла, а дзвін розплавився. За чотири роки його відлили заново (український майстер Ф. Полянський) і тепер він знову голосно веде свою пісню, нагадуючи, хто у Львові господар.

(Далі буде)

Олесь ГАНУЩАК

УКРАЇНА І ҐЕНДЕРНА РІВНІСТЬ: ПОЄДНАННЯ НЕПОЄДНУВАНОВОГО?..

Постколоніальне українське суспільство віднайшло собі досить цікаве хобі: спочатку витеворення, а потім активне руйнування передвиборчих фантомів найрізноманітнішого ґатунку — від розвінчання “паперових” партій. Складається враження, що саме такі проблеми найбільше “болять” кожному пересічному українцеві. Якось само собою сталося, що інші питання повсякденного українського життя витісняються на марґинеси суспільної думки. Як, наприклад, такі “прості й звичні” вже для нас проблеми, як масова жіноча проституція і рабство, в яке потрапляють громадяни України; соціально незаблечена старість; наявність великої кількості дітей-бомжів; злиденна зарплатня більшості держбюджетників тощо.

ҐЕНДЕР — НЕ СУТО „ЖІНОЧЕ ПИТАННЯ”

Отож, видається незайвим нагадати, що й зазначені вище проблеми потребують свого розв’язання. Зокрема, “малопопулярна”, “надумана” (за твердженням деяких досить авторитетних особистостей в українській культурі та політиці) проблема, пов’язана із соціальним статусом українського жіноцтва, що отримала модну назву “ґендерної”. Хоч насправді ґендерна тематика — це зовсім не суто “жіноче” питання, оскільки в європейській та американській традиції під ґендерною розуміється проблематика, пов’язана зі сферою соціального існування статей, тобто стосунків реальних чоловіків та жінок. У нас же ця тема якось на рівні колективного несвідомого сприймається лише як сфера “існування” жінки. Очевидно, за усталеною мовчазною довголітньою звичкою вважати всі інші сфери суспільного існування чоловічими.

Не будемо переобтяжувати увагу читачів, наводячи знов і знов раціональні аргументи на користь необхідності утвердження в українському суспільстві принципів ґендерної рівності та права жіноцтва бути предметом наукового (і не лише!) дослідження ще за життя, а не тільки у стані археологічних знахідок на території України. Не тому, що бачимо тут значний прогрес. На жаль, маємо сьогодні ситуацію якраз “з точністю до навпаки”. Проте, треба все ж колись переходити від теорем, які в цивілізованому світі давно вже перетворилися на аксіоми (як от переконання в тому, що головний принцип, який визначає теперішні соціальні стосунки між двома статями — підлеглість одній статі іншій, — сам собою хибний і сьогодні є однією з головних завад удосконалення людства; його мусить змінити принцип цілковитої рівності, котрий не надаватиме жодного привілею чи влади одній стороні і не допускати жодного утиску іншої), до аналізу конкретних сучасних ґендерних проблем нашого суспільства.

Сьогодні ґендерна проблематика ввійшла до розряду “модних” для обговорення. Проте неважко побачити, що в українському дискурсі, в тому числі і науковому, вона стикається з негативною, настороженою, а то й відверто ворожою налаштованістю суспільної думки. Найчастіше на протипагу цим новим для українців студіям висувають насправді неіснуючу загрозу втрати традиційних українських цінностей та мало не самої української жінки — берегині роду. Часто-густо доводиться чути досить банальні “роздуми” про руйнівний вплив ідей західного фемінізму, “нешасних” американських чоловіків, яких мало не щохвилини просто зі “стритів” тягнуть “задвигнуті” американські емансипантки до суду за сексуальні домагання, про величезну пієтетно-трепетну любов українських чоловіків до справжніх українських жінок. Ну просто розділ майбутнього Апокаліпсису на теренах України у феміністично-ґендерних шатах!

ІІІ ТИСЯЧОЛІТТЯ — ТИСЯЧОЛІТТЯ ЖІНКИ?

Як тут не позаздрити розвиненим західним суспільствам, де проблема адекватної самореалізації жінки часто впирається лише в її власні ментальні та психологічні особливості. Сучасна західна психологія, філософія, політологія тощо майже в унісон стверджують, що третє тисячоліття належить жінкам. Сучасний світ сприяє керівній ролі жінки, лише вона сама демонструє “невміння бути першою”. Отже, питання полягає в тому, щоб подолати в собі відповідні комплекси, змінити світоглядні настанови та взяти долю сучасного людства у свої руки. А світ уже до цього дозрів і готовий впасти жінці в руки, як стигле яблуко. Щоправда, здебільшого подібні твердження належать дослідникам-чоловікам і значною мірою суперечать феміністичній критиці, що існує сьогодні на Заході. Проте й тут знаходиться логічне

пояснення “неадекватним” феміністичним тригерам. Адже весь світ сьогодні існує в межах насильницької чоловічоцентризованої культури, яка, за внутрішньою логікою, вимагає витворення образу жінки-мучениці на шляху до обов’язкового звільнення. Зрештою, це звільнення є не чимось іншим, як утвердженням суспільств ґендерної рівності зі збалансованим комплексом суспільних цінностей. Завдання сучасної жінки, на думку професора Антоніо Менегетті, — подолати власну амбівалентність, непослідовність, внутрішню звільнитися, вивільняючи тим самим сучасне суспільство від застарілих мертвих культурних табу. І тоді лідерство буде їй майже гарантоване, звичайно, за наявності інтелектуальних здібностей. За деякими дослідженнями, проведеними у Франції, ґендерний розподіл ролей у цивілізованому світі справді зазнав значних трансформацій. З’явилися навіть види роботи з красномовною назвою “він — це вона”. Очевидно, в Західному суспільстві йде процес вироблення нової ґендерної парадигми, в основу якої покладено утвердження принципів справжньої ґендерної рівності. І процес цей протікає доволі органічно. Принаймні всі подібні дослідження доводять, що зміна світоглядних орієнтирів на Заході — це природний процес, який, можливо, закінчиться реальним “тисячоліттям жінки”.

Але ж будьмо чесними, для нас усе це виглядає як новітня соціальна утопія. І справді, про яке суспільство ґендерної рівності можна сьогодні говорити в Україні, коли ніхто навіть не намагається приховувати надання переваги на робочих місцях чоловікам? На кожному кроці можна почути оповіді про неможливість отримати безробітній жінці з освітою посаду, яка відповідає її фахові. Не допомагає навіть направлення бюро із працевлаштування. Аргумент один: “Нам нужен мальчик”, навіть коли йдеться про 40–45-річних. Подібна ж ситуація виникає, коли мова заходить про призначення начальника. Професіоналізм жінки принаймні у 50 випадках із 100 поступається наявності ознак особи протилежної статі. Отже, у постколоніальному просторі мова йде скоріше не про можливість здійснення “третього тисячоліття як тисячоліття жінки”, а про так звану “рубжність” жіночого існування, тобто позасистемність, марґинальність, периферійність, “незнаходження” в українському суспільному просторі.

„ХАТНЯ ГОСПОДАРКА” ДОРЯВНЮЄ „ЖІНКА-ЛЯЛЬКА”

Небажання вбачати проблему в стосунках між українським чоловіком та жінкою на рівні соціальних реалій для багатьох сучасних діячів української культури та політики перетворилося на майже життєве кредо. Будь-які розвідки з цього питання розглядаються такими “реалістами” як “феміністські задвиги, шкідливі українському жіноцтву та чоловікам”, “прояви комплексів, якими вражені деякі українські феміністки”, “проявом патологічної ненависті до українського чоловіка”, “зневажання чоловіків” або ж простіше — “психічним захворюванням наших фемінізованих невдах”. Проте справедливості вимагає сказати, що українські жіночі літературні студії все ж не “спромоглися” дістати назву “менструальної літератури”, як-то свого часу сталося з жіночими літературними пошуками в Польщі.

Консервативна суспільна критика емансипантських пошуків, представлених в основному жіночими текстами, базується на патріархальному світоглядному підґрунті, центральною міфологічною парадигмою якого є “жінка-

берегиня роду”. В сучасному українському суспільстві така критика йде пліч-о-пліч із формуванням нового (“нових українців”) міфу про жінку-ляльку, яка тільки й мріє про вбрання та прикраси, найбільше переймається проблемами схуднення та макіяжу, весь день сидить на тренажері чи принаймні в “Джакузі” в очікуванні свого коханого чоловіка або ж супер-сексуального бой-френда. Інколи навіть важко повірити, що за всім цим стоїть пропаганда не чогось іншого, як ідеалу хатньої господиньки, “умельшованої” пральними автоматами та скороварками (до речі, за які кошти в 95 відсотках випадків з реального українського життя?), тобто все той же патріархальний міф у новій блискучій обгортці. Проте абсолютно справедливі ті дослідниці, які стверджують, що ідеалові хатньої господиньки в сучасному суспільстві протистоять реалії ринку праці. Сьогодні без заробітку жінок українська родина не зможе проіснувати. Наявність великої кількості неповних родин з жінкою-годувальницею та вихователкою дітей на чолі перетворює подібні рекламні проекти на форму знущання. Культивація хатньої господиньки, здатної поєднати в собі неабияку сексуальну жагу із вмінням зекономити на дешевому та ефективному пральному порошоків, витворює в голові пересічної українки авто-образ кентавра, що вічно втрапляє в сіті власної меншовартос-

ті через нездатність “жити як на картинці” чи принаймні так схуднути, щоб і про неї складали пісні на кшталт шлягерів “Руского радіо”: “ти похуділа і стала моложе , і оттого ти мене ще дорожє”.

Як вважає дослідниця ґендерної проблематики М. Скорик, “ідеал хатньої господиньки” є нездійсненним і виконує функцію ідеологічного супроводу витіснення жінок з царин легальної зайнятості, пропонуючи їм працювати вдома “за любов”, а не на робочому місці за гроші. Його наслідок — те, що жінки змушені продавати свою робочу силу на тіньовому ринку праці, без відповідних гарантій та соціального захисту.

...І ТРОХИ ПРО „ЖІНОЧЕ” ЗАКОНОДАВСТВО

Спостерігаючи все це, дуже важко собі уявити, яким же чином Україна зможе виконати всі ті зобов’язання щодо створення на власному просторі суспільства ґендерної рівності, прагнення яке вона задекларувала в цілому ряді документів. Серед них і документи найвищого Міжнародного рівня, зокрема — рівня ООН.

Міжнародні документи підтверджені низкою законодавчих актів української держави. Сьогодні маємо Указ Президента від 25 квітня 2001 року “Про підвищення соціального статусу жінок в Україні”, виданий як відповідь на критику міжнародних спостерігачів про бездіяльність української влади у справі проведення в життя підписаних міжнародних актів зазначеного вище спрямування. Є і Постанова Кабінету Міністрів України “Про національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню ґендерної рівності у суспільстві на 2001–2005 рр.” від 6 травня 2001 р. (№ 479). Розроблено і Закон України “Про державне забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок”. Отже, проблема створення в Україні суспільства ґендерної рівності сьогодні на часі. Принаймні, таке складається враження, коли аналізуєш існуючі документи з цієї проблеми.

У вирішенні сучасною українською державою певних завдань доцільним є аналіз та використання історичного досвіду попередніх форм української державності та конституційного процесу. Вже Конституція Української Народної Республіки (“Статут про державний устрій, права і вільності УНР”) задекларувала утвердження ґендерної демократії в суспільстві шляхом правового забезпечення принципів ґендерної рівноправності.(див. р. 1, п. 2, та р. II, п. 7, 11). Очевидно, що самі конституційні акти УНР базуються на так званому “природному демократизмі, притаманному українському менталітету”.

Показовим з точки зору означеної проблеми є проект Правительственої Комісії по виробленню Конституції Української Держави з назвою “Основний державний закон Української Народної Республіки” часів Директорії.

Цей документ є по-своєму унікальним в українському конституційному процесі, бо тоді він був значно ширшим і докладнішим порівняно з європейськими та американськими конституційними хартиями. Він був і найбільш конкретизованим документом конституційного характеру в українській політико-правовій думці. Аналізуючи цей документ з точки зору проблеми формування суспільства ґендерної рівності в Україні, відзначимо, що своїм артикулом №3 першого розділу Закон проголошує принцип рівності чоловіків та жінок, фактично утверджуючи ґендерну демократію в суспільстві. “Основний державний закон Української Народної Республіки” зазначає: “Жінка в Українській державі має всі права цивільні та політичні нарівні з чоловіком”.

Отже, доба українських визвольних змагань початку ХХ століття дає яскраві приклади розвитку процесу ґендерної рівності в українському суспільстві.

Конституція сучасної України теж є прекрасною правовою основою для вирішення зазначеної вище проблеми. Та, на жаль, українська дійсність не надто адекватна вимогам Основного Закону.

Сьогодні для виникнення на теренах України суспільства ґендерної рівності приблизно стільки ж шансів, як і для екологічно збалансованого. А не так вже й давно перспектива перетворення нашої спільноти на екологічно гармонійну зігрівала не одне серце і мала величезний суспільний резонанс. Тепер у цьому напрямку — повний провал. Натомість маємо перспективу нових Чорнобилей на Рівненських, Запорізьких та й самих Чорнобильських просторах. Саме такі нерадисті прогнози мають шанс скоріше реалізуватися в сучасній Україні. Отже, щоб не нагромаджувати знову паперових збіжків, треба реально оцінювати перспективи України в плані створення суспільства ґендерної демократії. Адже жоден закон Президента про підвищення соціального статусу українського жіноцтва та надання йому “видатної” ролі в історії не вирішать проблему позитивно. Сьогодні можна говорити лише про впертий рух у цьому напрямку завдяки теоретичним і практичним зусиллям незначної кількості ентузіастів в Україні. Хотілося б, щоб зростало число відповідальних кроків у цьому напрямку. Зокрема у сфері боротьби з домашнім насильством. Інакше перспективи членства України в колі європейських розвинених держав перетворюються на недосяжну мрію. І тоді вже не треба буде сперечатися, чи фізична належність до Європи є доленосною ознакою для нації.

● **Ірина ГРАБОВСЬКА**, канд. філос. наук, Центр українознавства Київського Національного університету ім. Т. Шевченка

НОВА РУБРИКА:

ЛЮБИМО
МУДРІСТЬ

Багато хто з читачів “Слова Просвіти”, переживши різні часи та події (у тому числі: со-вєцькі, перебудовні й новітні), шукаючи пояс-нень і глужду в усьому, що відбувається в Ук-

раїні та світі, торуючи собі шлях через поле зневіри і хащі невігластва та брехні, мав мож-ливість зрозуміти: **“Не хлібом єдиним жи-тиме людина, а кожним словом, що вихо-дить з уст Божих.”**

Боже Слово, записане у Святому Письмі (Біблії), — це найкращий підручник з ПРЕДМЕ-ТУ, який обов'язково проходить кожна людина — ЖИТТЯ. У Біблії знаходимо не лише опис і досвід, нагромаджений унаслідок усіх помилок, що їх здатна вчинити людина, а й науку про те, як цих помилок уникнути. Бо, як сказано, **МУД-РА людина — це та, яка ніколи не втрапляє**

ага-іємо сних відомостями, що — по-перше: будь-яке слово може лікувати, а може й вбивати; — по-друге: беручи на себе відповідаль-ність за просвітницьку діяльність у такій важ-ливій і делікатній сфері життя, як Духовний

Простір, ми не маємо права на помилку;

— по-третє: наша власна віра і совість мо-жуть і повинні стояти на сторожі правди;

— по-четверте: все, що можемо зробити доброго, мусимо робити разом з Вами;

— по-п'яте,: вибираючись у непросту до-рогу до істини, ми всі повинні мати мудрого учителя, терплячого, чесного і милосердного товариша, духовного провідника, здатного у необхідний момент на добру пораду, пояснен-ня, розтлумачення.

Про нашого духовного провідника — тро-хи згодом, а поки що — про нас з Вами, про душевну розмову з читачами.

Отже, починаючи від цього числа нашого щільну “Духовний Простір” більш регулярно, авіше і тематично. Зокрема, саме з цією метою, вводимо нову рубрику: **“Любимо муд-рість”**.

Одразу й пропонуємо ТЕМУ нашої першої розмови:

“Як ми розцінюємо слова і вчинки дій-ових осіб у притчі Ісуса Христа про блудно-го сина?”(дивись Євангелію від св. Луки 15, 11-32).

доброму виборі.

— **Тобто, людина час від часу має вип-робувати себе: чи здатна до зусиль, спрямованих на перебудову власного “я”?**

— Так. Тобто — чи здатна реалізувати свої прагнення до мудрості, до набуття більш висо-ких цінностей у собі. Для цього треба поверну-тися до Євангелія у міру власних можливос-тей. Це є дорога до Правди, на якій багато ва-жить вміння мудро вибирати.

є Правдою? На що спиратися людині в цьому розбурханому морі інформації, де знайти спокій?

— Святіший Отець Іван Павло II сказав: “По-вернімося до Євангелія.” Бо Євангеліє, як Слово Боже, існує не для її інтерпретації чи трактуван-ня, а для практичної реалізації. І ті найбільш прості євангельські вказівки — дуже прості, ча-сом радикальні, інколи такі, що здаються нам не-можливими до прийняття, виявляються насправ-

Едвард СТАНЄК: «ПРАВДА —
ЦЕ ФУНДАМЕНТ ЖИТТЯ
І ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ»

Чоловік унікальний: священник, професор, до минулого року трива-лий час був ректором Вищої Духов-ної Семінарії у Кракові, а водночас у-продовж понад 10 років очолює кафе-дру гомілетики (проповідництва) у Папській Теологічній Академії, щоне-ділі відправляє Служби Божі у монас-тирі сестер-філіціанок, проводить реколекції з питань духовності для вимогливої інтелігенції Кракова, ві-домий сповідник, Вчитель (з великої літери), автор низки всесвітньо ві-домих наукових розробок і дослід-жень із проповідництва, крім того, написав понад 50 популярних книжок про духовність людини. Земляк Свя-тішого Отця: так само народився у Вадовіцах, так само страждає від хвороб і так само багато працює.

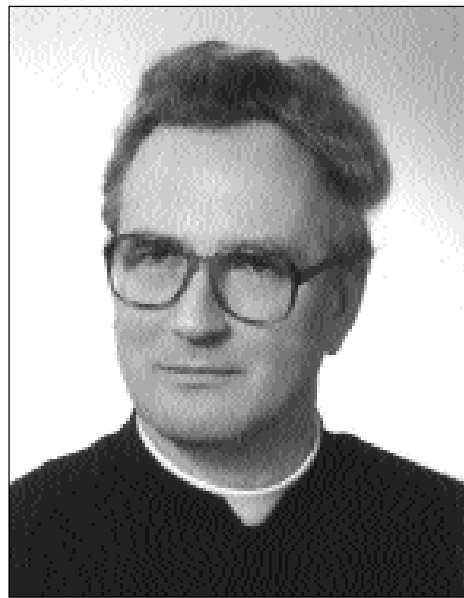
ді найбільш дієвими і плідними. Бо якщо хтось просить дати йому хоча б плащ, щоб прикрити голе тіло, дай йому нормальний одяг і взуття. Дай, щоб його шокувати твоїм ставленням до цього, тим, що для тебе не ганчір'я є головним. І тоді він почне замислюватись, чи він так само вчинив би на твоєму місці.

Мені здається, що сучасний світ потребує саме такого простого, звичайного євангель-ського радикалізму, гарячим прихильником якого був святий Франциск з Асизу.

— **Святий Франциск дав приклад са-мозречення заради примноження Духа Добра у світі. Нині таке самозречення здається архаїчним...**

— Ми завжди підпадаємо спокусі йти ши-рокою, зручною дорогою. Навіть у релігійних інституціях виникає така спокуса. Треба вміти опиратися спокусі. Дорога Правди є прямою, але водночас вона вузька і крута, вимагає са-мозречення. Одним з найочевидніших виявів самозречення є піст.

Згідно з Євангелієм, піст означає собою мудрий вибір, розумне обмеження. Людина по-винна вміти обмежувати себе, відчувати власну силу у свідомих обмеженнях. Відмовляючись од чогось, ми набуваємо набагато більше. Йдеться не про те, чи з'їм шматок м'яса, а про те, чи я здатний вибирати. Життя будується у

— **Хтось із мудрих сказав, що добре і зле часом відрізняються лише кількісни-ми пропорціями. Наприклад, вино чи на-віть зміїна отрута у дуже малих кілько-стях — ліки, у великих — смертельні...**

— Кожне мудре рішення — це вибір, що здійснюється з урахуванням певних обмежень. Вся система алкоголізму спирається на невмін-ня накладати на себе обмеження. Так само і система абортів та контрацептивів. Цілком до-рослі, здавалося б, розумні, інтелігентні люди не вміють накладати на себе певні обмеження. Це люди, які не вміють вибирати мудрість, а то-му вибирають глупоту і, таким чином, входять у ситуації, з яких потім важко знайти вихід.

— **У всіх Ваших книжках читач спосте-рігає оригінальність висвітлення, здава-лося б, відомих речей. А Ваші пояснення Святого Письма видаються, часом, над-то сміливими, нетрадиційними за фор-мою. Наскільки лексична форма є важли-вою у творчості на духовні теми і чи не є це ознакою нової реформи?**

— Коли я став священником, то найбільше мене дратували проповіді і катехізи. Тому що їх подавали мені, молодій людині, загорнутими у застарілу, архаїчну лексику. І тому всі свої зу-силля молодого священика спрямував на те, щоб знайти лексику більш комунікативну,

Читачів, охочих взяти участь у цій цікавій розмові, просимо надіслати до редакції свої ко-роткі резюме, висвітливши такі три питання:

1. **Чи справедливо вчинив батько, коли у своєму домі знову прийняв молодшого сина, як приймають переможця?**

2. **Чи Ви поділяєте точку зору старшого сина на ці події і підтримуєте його поведінку?**

3. **Які головні висновки з цієї притчі може-мо зробити для себе?**

Кращі, несподівані, цікавіші, оригінальні-ші, відвертіші etc. відповіді ми обов'язково надрукуємо — це засада нашої нової рубрики, яка існуватиме так довго і в такому обсязі, скільки захочете Ви, дорогий читачу.

Для бажаючих листуватися на цю тему зі своїми однодумцями, просимо зазначити у своїх листах: “Прошу надрукувати мої контак-тні координати: (домашню адресу, телефон, електронну скриньку)”.

Чекаємо Ваших листів. Разом із нами Ва-ших листів чекає наш духовний провідник Ед-вард Станек.

Шануюся!

РЕДАКЦІЯ

ПРОВІДНИК

сприйнятну для тодішнього покоління.

Це було у 1965–1970 роках. Я постійно досліджував мову і Ви маєте рацію, що мені справді було важливо, щоб переказати Єван-геліє сучасною мовою. Тому мусив зберегти простоту євангельської мови, а водночас, зро-зумівши ментальність сучасної людини, вихо-дити до неї з її словом, спираючись на ту сві-домість, яка вже є в цій людині. Тобто я взявся подавати Євангеліє лише як відповідь на те, що вже сидить у сучасній людині: питання, здібності, бажання, потреби.

Нині, на 38-ому році свого священства, я розумію, що треба шукати вже іншої лексики, більш сприйнятної для нового покоління. Се-ред моїх учнів поки що не бачу, хто міг би пе-рейняти розробкою цього поля.

— **Але ж Ви, Отче, вже взяли писати новий коментар до Євангелія...**

— Для мене Євангеліє, як Об'явлена Прав-да Божа, — це цілісна, завершена і досконала система, це фантастичне Тіло, в якому є іде-альна гармонія всіх елементів і яке несе в собі красу догматів. Одна з моїх останніх книжок так і називається — “Краса Об'явленої Прав-ди”, в якій розкривається чудове багатство дог-матів Правди. Це книжка для сучасника!

— **Проте вважаєте, що мову пропові-дей надалі треба осучаснювати?**

— Якби я стартував зараз до катехізації, то мусив би опанувати комп'ютерні програми і ті-єю програмово-комп'ютерною мовою мав би промовляти до людей. Книжки — книжками, а сучасний проповідник, крім усього іншого, має подавати молодим людям дискетку з матеріа-лом, на підставі якого вони опрацюють власне уявлення про Слово і опанують своє розуміння Правди.

Сучасна молодь вже це робить. Вони здат-ні сидіти цілими днями при комп'ютері, шукати в інтернеті і компонувати власні творчі пропо-зиції.

— **У Вашій книзі “Євангельські краплі”, не без присмного здивування, я раптом знайшов вірші, які насправді захоплюють: такі короткі, а так багато вміщують! Як-що маєте такий поетичний дар, чому йо-го не використовуєте?**

— На жаль, зараз не маю багато часу, щоб працювати над формою вірша. На початку 70-х років я примірявся до віршів. Написав кілька, в яких звертаюся до Найсвятішої Матері. Але я — математик, отже мусив би так удосконали-ти форму свого вірша, щоб став як... як...

— **...точна інженерна, технологічна розробка?**

— Так! Мені найбільш відповідає Данте. Бо він був математиком. А до того ж — поетом. І він так собі чудово порахував у “Божественній комедії”, що його вірш співає.

— **Читаючи Ваші твори, давно маю таке враження, що однією з перших Ви ставите перед собою вимогу гармонії. Гармонії слова і думки в їх лексичному оформленні згідно з потребами контек-сту.**

— Я завжди бачу твір, як певну замкнену, цілісну систему, як кристал, що має назовні виблискувати різними гранями, але свій во-гонь випромінювати зсередини.

— **Отже, що насамкінець Ви побажали б нашим читачам?**

— Читайте. Читайте і думайте. Читайте Правду. Правдива книжка — це найкращий друг у житті. Книжка про добро породжує добро.

ДЕКАЛОГ І СУПЕРЕЧЛИВА СВОБОДА

СОВІСТЬ І ЕГОІЗМ

Одним з найбільших скарбів, що їх людина отримує від Бога, є совість, тобто сумління. На початку життя сумління ще не подає голосу, оскільки для свого прояву потребує двох інструментів, які розвиваються у людини трохи пізніше: розуму і волі. У міру того, як дитина починає мислити і розрізняти, що є добре, а що — погане, совість дедалі виразніше закликає її до *вчинення добра і уникання зла*.

Совість — це голос Бога, який закладено Творцем в людину і який прагне вести людину дорогою добра. Проте цей голос дуже лагідний, тому що Бог, який створив людину вільною, не може обмежувати її свободу. На жаль, є немало людей, котрі вважають, що така позиція невтручання є свідченням слабкості Бога.

Поряд із совістю у серці людини є ще одна надзвичайно агресивна сила, яка називається **егоїзм**. Егоїзм має певні переваги у порівнянні з совістю, хоча б тому, що починає подавати голос значно раніше, ніж совість. *Сумління розрізняє речі добрі і погані (злі), нагадує людині про необхідність чинити добро і уникати зла. Натомість егоїзм піділяє речі не на добрі і злі, а на приємні і неприємні, схилиючи людину до вибору речей приємних і уникання неприємних.*

Ці два різних поділи переважно не збігаються, а тому заклик совісті до вчинення добра егоїзм сприймає як такий, що є важким для виконання, такий, що вимагає певної жертви, а, отже, неприємний; натомість егоїзм подає зло, як плід насолоди, втіхи, тобто як елемент, що несе приємність. При цьому совість завжди враховує інтереси інших людей, їх право на щастя та радість, тоді як егоїзм взагалі не бере до уваги інших людей, орієнтуючись лише на власну приємність. Сумління враховує факт вічності і все оцінює в перспективі вічності, тоді як егоїзм не бажає навіть рахуватися з реальністю смерті, котра становить його повну поразку.

Егоїзм постійно спрямований на використання даного моменту, визискуючи з нього якомога більше користі для себе. Тоді як *совість шанує свободу*, егоїзм отожднює свободу із вчиненням того, що йому подобається, поступово замикаючи людину в невідлучне коло власних забаганок.

Егоїзм веде постійну боротьбу з совістю і прагне до того, щоб совість зовсім перестала подавати голос. Кожен крок, який людина робить за наказом егоїзму, стає поразкою сумління, котре голосно плаче, наповнюючи серце гіркотою. Це так звані *докори сумління*. У такий спосіб совість закликає до виправлення помилок і усунення вчиненого зла. Якщо людина почує голос власної совісті і, відповідно, виправить помилку, тоді совість знову бере на себе керівництво в серці людини і наповнює серце спокоєм. Натомість, якщо людина, замість виправлення помилки, скоює наступні злі вчинки, тоді її сумління поступово замовкає.

Сумління можна порівняти з ідеально чистою скатертиною або сорочкою: добрий господар терміново реагує на її чистоту і, як тільки на ній з'явилася пляма, вживає необхідних заходів для усунення цієї плями. Натомість, якщо людина не усуне плями, а з плином часу пляма прибуває, тоді скатерть (або сорочка) стає щоразу бруднішою і, зрештою, перестає (а з нею і людина) реагувати на бруд, перетворюючись на брудну ганчірку.

Бог промовляє до людини через сумління; навіть кожне слово, що надходить до людини іззовні, завжди є спрямованим на сумління; і лише сумління робить це слово плідним. *Лише сумління здатне видавати розпорядження, щоб людина могла діяти на добро і повставати проти зла.* Натомість, зло і світ людський промовляють до людини через егоїзм. І тому в серці людини постійно триває велике змагання совісті з егоїзмом; змагання, яке насправді є боротьбою Бога проти зла, боротьбою за людину.

Досконалість людини досягається за рахунок збереження совісті, а недорозвинутість є наслідком одання керма в руки егоїзму. В першому випадку людина стає слухняною і покірною своєму Отцю-Творцеві, а в другому — покірною злу.

МЕТОДИ НИЩЕННЯ СОВІСТІ

У попередньому розмірковуванні було звернуто увагу на цінність совісті і на загрозу,

що з'являється з боку егоїзму. Тепер хочу докладніше показати саму методи нищення сумління.

Діяльність егоїзму, у принципі, спрямовується у трьох напрямках: а) до цілковитого ігнорування наказів совісті; б) до ліквідації меж між добром і злом, тобто до послаблення праці над собою і пригнічення розуму, котрий є відповідальним за моральні критерії в оцінці поведінки людини; і, нарешті, в) до послаблення волі. Адже сумління використовує волю і розум, а тому, якщо хоча б один з цих інструментів не буде цілком справним, його діяльність стає обмеженою. *Егоїзм, як правило, спирається у своїй діяльності на почуття і пристрасті, тому що саме вони допомагають йому примушувати людину оцінювати дійсність з погляду приємності, а не з точки зору добра і зла.*

Давайте дещо довше задумаємося над суттю форм функціонування егоїзму в означених вище напрямках його деструктивної діяльності. **Перша форма виявляє себе у легковажному ставленні людини до закликів (наказів) сумління.** Сумління каже: "Не кради!", але раптом трапилася "слухна" нагода, надзвичайно "сприятлива" ситуація — ніхто не бачить, ніхто не знає про це; "тим більше, що потім це можна використати з користю для інших" (можуть бути ще "кращі" пояснення

Сядь і подумай. Не втратиш часу

для самовиправдовування), і дана людина наважується на крадіжку. У підсумку, такий вчинок ушкоджує совість. А тому друга крадіжка стає вже легшою до виконання, бо ушкоджена совість промовляє тихіше, а, отже, невдовзі й наступна крадіжка не забариться, через те, що голос совісті чути щоразу менше, аж врешті совість зовсім перестає реагувати. Тобто егоїзм, просуваючи свідомість людини по шляху отримання принагідної користі (чи може "користі"), здобуває перемогу. Віднині егоїзм, а не совість, може диктувати людині спосіб поведінки.

Наскільки довго совість засуджує вчинки, настільки довго існуватиме шанс виправлення становища. Але коли вже зникає неспокій сумління, навернення стає майже неможливим. Хіба що якийсь дуже сильний поштовх благодаті Божої може врятувати людину. І це стосується не тільки крадіжки, а й будь-якого іншого гріха. Для гінеколога найбільші моральні труднощі виникають тоді, коли він уперше робить аборт. Коли вже зробить їх кілька тисяч, тоді його сумління не реагує на чергові вбивства, котрі він чинить.

Те саме відбувається у разі подружньої зради, занедбання молитви, брехні і т. п. Якщо надчутливі терези переобтяжити великою вагою, понад їх можливості, то пружина лопне. Такі терези вже не виконуватимуть своєї функції. Совість також можна знищити у подібний спосіб, і тоді вона не реагуватиме на гріх.

Друга форма нищення сумління виявляється в тому, що людина свідомо не хоче бачити різницю між добром і злом. Тоді людина чинить те, що їй подобається, виправдовуючись тим, що не знає про те, що чинить зло. Ця форма нищення совісті зустрічається досить часто, навіть у інтелігентних людей. Мені траплялося багато таких, які, маючи можливість поглиблення своїх знань на моральні теми, залишали аудиторію, зазначаючи з усмішкою: "Краще цього не знати, щоб легше було жити. Бо коли знатиму, тоді муситиму жити згідно з цим вченням".

Ці бідні люди навіть не усвідомлюють собі того факту, що незнання з власної волі не тільки не виправдовує їх, але навпаки — це більше обтяжує провину. Як тоді вони виправдаються, ставши перед Богом, коли на їх слова: "А я не знав!", Бог відповість: "Але мав шанс дізнатися, проте не використав його!"

Саме в цьому занедбанні праці над собою слід шукати одну з причин того, що певні особи не беруть участі в недільній Службі Божій. Дуже типово представив цю ситуацію один молодий інженер: "Чого це я маю ходити до храму? Щоб слухати про те, що мені не можна робити? Мені все можна, а священики постійно забороняють саме те, на що я маю найбільше бажання. Краще нічого не знати і жити собі спокійно." Тут бачимо приклад занедбан-

СЕНС ЖИТТЯ

можливостей удосконалення розуміння і відмовляється од праці над собою) відповідальність людини за вчинки, здійснені нею — нехай навіть через слабку волю і відсутність повного розуміння, — входить складовою частиною до системи відповідальності конкретної особи за п'ятику і наркоманію.

Можна також нищити совість, якщо не слухати її закликів до вчинення добра. Егоїзм не хоче, щоб людина завдала собі певного труду і зробила добру справу. Сумління закликає до роботи, видає певні накази, але людина не слухає його. Розпорядження совісті залишаються невиконаними. Через деякий час сумління вже не закликає до вчинення добра. Вже не турбує людину. Стає ушкодженням. Саме тому ми просимо у Бога прощення не тільки за злі вчинки, а й за занедбання добра.

БОГ ДОПОМОГАЄ СУМЛІННЮ

Розповідаючи про сумління, я звернув увагу читачів на своєрідну, притаманну йому ніжність, скромність, ненав'язливість голосу сумління, яке завжди шанує свободу людини. Зазначив також, що, з нашої точки зору, ця ненав'язливість нерідко трактується як слабкість. За людською логікою, агресивність егоїзму повинна була б вимагати відповідно потужного і не менш агресивного супротивника з боку совісті.

...Бог, знаючи про скромність сумління, поспішає йому на допомогу, яку надає найрізноманітнішим чином. Зокрема, це може бути *приклад поведінки чесних і справедливих людей, котрі живуть у відповідності з наказами совісті.* Своїм прикладом вони доводять, що можна мандрувати по життю у цілковитій слухняності і підпорядкованості Богові. Якщо вони здатні цього досягти, то й нам ніщо не перешкоджає вчинити так само.

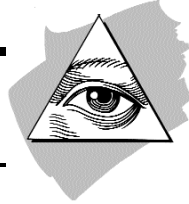
Ще більш дієвою формою допомоги сумлінню можна вважати *зауваження людей, які піклуються про наше добро.* Бог, по відношенню до нас, послуговується своїми пророками. Нелегко їх слухати; інколи сприймаємо їх, як наших ворогів, тоді як насправді вони є *посланцями Бога*, котрі борються за чистоту нашого сумління. Ними можуть бути мати або батько, які роблять зауваження своїй дитині. Дуже часто біля джерел скандалів між батьками і дітьми бачимо піклування про те, щоб діти прислухалися до голосу совісті, а не пасивно мандрували за примхами егоїзму. Батьки мають обов'язок нагадувати своїй дочці або сину про совість, навіть тоді, коли вже самі мають по дев'яносто років і знаходяться на повному утриманні дітей.

Такою людиною, якою Бог послуговується у справі пробудження совісті, може бути дружина по відношенню до чоловіка або чоловік по відношенню до дружини. Якось трапилася мені дуже взірцева родина. Найстарший син того року отримав атестат зрілості. Атмосфера винятково мила. Ділюся моїми радісними враженнями від спілкування з ними: "Як приємно зустріти такий дім, сповнений згоди і любові."

На що чоловік, посміхнувшись, каже: "Але спочатку було зовсім інакше." Було так, що через два роки після шлюбу чоловік почав гаяти час з приятелями в ресторанах, пити пиво і грати в карти. Одного дня з'явилася дружина, з сапкою в руках, і вчинила скандал. Пиво і карти полетіли на підлогу: "Де твоє місце?! Хотів грати в карти — то треба було не женитися. Марш додому!" Не хотів робити ще більшої сцени. Заплатив за розбитий бокал і пішов додому. Протягом тижня не обізвався до дружини жодним словом. Але дійшов висновку, що фактично вона має рацію — "Треба було не женитися." Врешті, змінив свою поведінку.

То дружина створила цей милий дім, побудувала його атмосферу. Як бачимо, буває так, що аж сапкою треба сягати по сумління, щоб його збудити, закликати до вірності. Жінка виявилася в руках Бога інструментом, призначеним для рятування совісті свого чоловіка, а, отже, й родинного щастя.

● **Кс. Едвард Станек.**
Фрагмент книги „W trosce o sumienie”,
Kraków, 1996, 181 s. (wydanie drugie).
Переклад Є. Голибарда

ТАМ, ЗА ГОРИЗОНТОМ...

Закінчення.
Початок у числах... за 2002 р.

З попереднього викладу ми вже знаємо, що будь-який об'єкт певного рівня досконалості (з певними, органічними для нього функціональними можливостями) здатен бачити і розуміти лише ті об'єкти, які мають функціональні можливості не кращі (не більші, не ширші) від даного.

Водночас, цей об'єкт не здатен побачити і повністю зрозуміти ті об'єкти середовища (світу), які мають більш високий рівень функціональних можливостей.

Отже, кожна система (і не тільки людина) може вважатися, що **реполь більш високого рівня досконалості, ніж я, знаходиться за межами мого розуміння**.

3. АКВАРІУМ

І ось один чоловік видобув із надр землі **камінь** — залізну руду — і зробив з неї вальцовану раму. Вставив у раму скло, що він його виплавив із піску, ущільнив цементом, який випалив з каменя. Потім насипав на дно **піску**, влив **води**, пустив у неї **рибок**, висадив **рослини**. Все зробив сам. Зробив акваріум. Побудував систему функціонування пов'язаних елементів різної досконалості. Власноруч створив *маленький світ*.

Радіє чоловік, що зробив таку чарівність. Кімната стала неначе пожвавленішою. Приємно зараз після тяжкої праці у вальцівні сісти у тихому покої і подивитися на милих рибок, що плавають собі за склом туди і назад. Такий собі малий світ у великому помешканні. Малий світ у Безмежному Всесвіті. Чоловік може взяти і перенести цей цілий світ до іншої кімнати або на балкон.

Чоловік дивиться на акваріум з вершини своїх функціональних можливостей і розуміє рибок. Він уже багато чого дослідив з їхнього риб'ячого життя. Навіть прочитав у розумних книжках. Про рослини також, про воду, яка має бути чистою, не холодною, не захаращеною. Довідався навіть про пісок, про те, яким він має бути для рослини, щоб ліпше росли, і для рибок, щоб краще їм почувалося.

Чоловік реалізував свої можливості, можливості свого функціонального рівня. Використав свій рівень досконалості (себе як реполь, "заряджений" інтелектуальним полем) для будівництва світу з об'єктів, які він розуміє, бо вони розташовані на нижчих від нього рівнях досконалості. **Людина** реалізувала свої можливості згідно із **закономірністю однобічного спрямування можливостей самореалізації**, тобто зі своєї "гори" *розуміння* — вниз.

Рибка, яка плаває в акваріумі, також *розуміє* себе, рослини, спілкується з ними на свій спосіб, реалізує свої можливості розуміння життя згідно із тією самою **закономірністю однобічного спрямування можливостей самореалізації**, тобто зі своєї "гори" вниз. Рибка, що мешкає в акваріумі, очевидно, вважає, що світ — це акваріум і що вона, рибка, є вершиною цього видимого нею світу. І з точки зору рибки так воно і є, бо рибка не здатна розуміти знизу вгору від свого рівня досконалості, не здатна подолати свою межу можливостей самореалізації, не здатна уявити собі реполь більш високого рівня.

Рослина, яка вчепилася корінням за пісок, добре собі розвивається, пускає нові пагони, радісно хапає відблиски променів сонця. Вона *розуміє* себе, воду, пісок, світло і тепло. Вона реалізує власні можливості *в межах функціональної досконалості свого рівня* згідно із **закономірністю однобічного спрямування можливостей самореалізації**, тобто можливостей розу-

міння виключно згори вниз. Але вона не здатна зрозуміти рибу, яка знаходиться "вгорі", за межею можливостей самореалізації рослини.

І так є скрізь і завжди у цілому Всесвіті від його створення. Все на світі має *природні* (тобто такі, що дано *при народженні*, а отже — конструктивні) можливості бачення і розуміння видимого для себе світу на своєму рівні й далі вниз згідно із **закономірністю однобічного спрямування можливостей самореалізації, оберненопропорційної щодо можливостей розуміння у протилежному напрямку**. Коротко цю закономірність можна назвати так: **правило однобічного спрямування можливостей розуміння світу; або: правило органічного обмеження репольності**.

Додержання цього правила є принциповою умовою існування всіх систем, оскільки завдяки цьому утримується порядок і самозбереження Великого Всесвіту навіть тоді, коли б глупота якогось елементу (системи) нижчого ступеня досконалості спробувала розвалити якийсь малий світ. Власне, ця закономірність утримує Світ і всі його малі світи від перетворення у балаган. Дотримання цього правила, як під час створення, так і в процесі подальшого удосконалення Світу, в кінцевому рахунку, завжди має сприяти позитивному розвитку кожного елемента, системи, рівня досконалості.

ПРО БОГА, З РАЦІОНАЛЬНИХ ПОЗИЦІЙ

Перед кожною свідомою людиною, рано чи пізно, обов'язково постає запитання: який світ є більшим — видимий чи невидимий? Знаменитий французький мікробіолог Луї Пастер (створив вакцини проти холери, сибірської виразки, технологію вакцинації, спростував дотогочасну теорію самозародження мікроорганізмів) відповідав на це запитання так: "Чим більше вивчаю природу, тим більше із подивом і вдячністю замислююся над доробком Творця".

"Дивовижне влаштування Космосу і гармонія в ньому можна пояснити лише тим, що Космос був збудований згідно з планом всезнаючого і всемогутнього Творця. Це моє перше і останнє слово".
Ісаак НЬЮТОН

"Кожне досконале дослідження природи закінчується визнанням існування Бога".
Ганс Крістіан ЕРСТЕД

"Моя величезна шана і захоплення — всім інженерам, а особливо — найбільш величому з них — Богу!"
Томас Алва ЕДІСОН

"Я пишаюся тим, що я людина віруюча. Я вірю в силу молитви не тільки як католик, а й як вчений".
Гульєльмо МАРКОНІ

"Існує досить поширена думка, що в епоху космічних польотів ми вже так багато знаємо про природу, що нам не потрібно вірити в Бога. Ця думка цілком помилкова. Лише нове навернення до Бога здатне врятувати світ від катастрофи, яка насувається на нас. Наука і релігія — це сестри, а не вороги".
В. Ф. БРАУН

"Коли впродовж останніх років на нас звалилася лавина відкриттів і винаходів, то це лише засвідчує, що Бог-Творець говорить з нами більш голосно, більш ясно, ніж будь-коли".
Фр. ДЕССАУЕР

Кожен у розглянутому вище ряду об'єктів замикає свій світ, в якому присутні всі ті функціональні елементи, можливості самореалізації яких не перевищують функціональних можливостей даного об'єкта. Верхня межа кожного такого малого світу (як світку у Великому Світі) для відповідного об'єкта А проходить між цим об'єктом і об'єктом Б, який є більш функціональним у своїх можливостях самореалізації, тобто таким, що знаходиться на вищерозташованому ступені функціонування систем.

Для оснащеного більш *досконалим полем* об'єкта Б світ А є видимим і зрозумілим. Натомість для об'єкта А, який має *поле нижчого рівня*, світ Б є невидимим і неможливим для розуміння. Лише за умови такого *ієрархічно-польового порядку* розміщення об'єктів (і відповідних світів) у Всесвіті, жоден примітивніший світ А ніколи не подолає і не здобуде більш розвинутого (і, сподіваємося, більш морального) світу Б.

Відповідно, світ Б не спроможний завдати шкоди більш розвинутому (репольнішому) світові А, бо не здатен перейти межу між ними.

Тому щаслива рослина в акваріумі відчуває делікатний дотик рибки, як дотик взагалі, а не конкретно рибки. Рослина рибки не бачить. І не тільки тому, що не має очей, в яких могла б відбитися гарна срібляста луска цієї рибки. Натомість щаслива (як видається) рибка бачить рослину в акваріумі, бачить якісь плями, тіні і світло за склом. Але що може рибка знати про світ

за цим склом? Чи можна навіть вважати, що рибка бачить світ поза акваріумом? Бачити — означає розуміти. А що взагалі розуміє рибка про життя у кімнаті, де стоїть акваріум, про речі, об'єкти, явища за склом?

Чи здатна рибка відрізнити, хто стоїть за склом: господар дому, його дружина, мала дитина, або кіт, який давно чекає на те, щоб полишили його самого у кімнаті з акваріумом?

Очевидно, що для рибки світ поза акваріумом є невидимим. І не тільки у сенсі оптичному, а передусім, у сенсі інтелектуальному, в сенсі можливостей пізнання. Репольному?

Мале дитя також не бачить, бо не розуміє, незважаючи на те, що дивиться. Багато дорослих людей не розуміють, здавалося б, цілком елементарних речей, навіть не усвідомлюють, що дивляться на них, бо дивляться не розуміючи. Як правило, ці люди не працюють над розвитком і вдосконаленням своїх *полів*, не намагаються використати *можливості*, надані їм Творцем.

Отже, бачити — це не тільки функція очей. Бачити — означає мати зв'язок через розум і серце зі світом відносно невидимим, відчувати і намагатися зрозуміти його, перетворюючи для себе цей умовно невидимий світ у світ зрозумілий, а отже — видимий. Принагідно варто нагадати, що **релігія** — це *певне сполучення польових (в тому числі інтелектуальних) можливостей розуміння Світу і його систем, зокрема й через вивчення характеру зв'язків між Творцем і Його*

створіннями.

Коли б порівняти дві точки зору по обидва боки скла акваріуму — людини про рибу і риби про людину — то яка пропорція відповідала б у такому випадку порівняння їх інтелектуальних, фізичних, функціональних (репольних) можливостей? Тисяча до одного, мільярд до однієї десятої? В кожному разі, людина виступає в даному випадку як *творець* цього акваріумного світу, залишаючись у світі "надакваріумному", який не може бути зрозумілим (видимим) для всіх об'єктів (мешканців) акваріуму.

Сталося так, що мала дитина лишилася сама в кімнаті, дотупцяла до акваріуму і постукала дерев'яною іграшкою у скло. Шибка акваріума тріснула, дитя злякалося і втікло в інший куток кімнати. Там, на килимі, забавилося возиком і одразу забуло про все.

А тим часом вода тихо витекла з акваріума через розбиту шибку. Чотири гарненькі рибки ще якусь хвилику конвульсивно стріпували хвостиками і вже потім лежали тихо.

В їхньому світі сталася катастрофа і майже увесь загинув. Цілий світ обсягом одного відра води. Для рибок іншого не було. Тепер вже не мають сенсу жодні дискусії про видимий і невидимий світи, або про те, чи взагалі можливо виготовити скло з піску (з точки зору риб).

Для риб не був видимий навіть світ kota, який знає цілий мікрорайон, особливо підвали будинків. Не був видимий для рибок світ дитини, яка, крім квартири, двору, парку і дитячого садка, ще трохи пам'ятає берег моря, де була з мамою влітку.

Якщо для рибок залишився невідомим реальний світ далеких країн, до яких час від часу їздить господар помешкання, то що вже казати про світ галактичних систем навколо далеких зірок, світло від яких долинає до Землі протягом десятків років і уявити які здатна далеко не кожна людина? Для рибок існував лише світ з одного відра води між прозорими стінами; і от вже його немає...

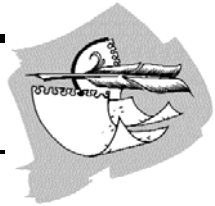
Пізно ввечері господар дому вийшов на балкон, подивився на чорне небо, повне зірок. Раптом уявив собі, що він є рибою, яка вдивляється через скло в інший світ, марно намагаючись зрозуміти неможливе. Подумав: щоб вийти за межі нашої людської шибки, щоб вийти за кордон наших можливостей пізнання, аби зрозуміти щось поза нашим акваріумом, обов'язково треба отримати благодать від Творця нашого "акваріума", нашого світу. Світу, який є набагато більшим від об'єму відра води, але також підпорядкований правилу **однобічного спрямування можливостей розуміння світу, тобто органічному обмеженню репольності**. Бо світ людини містить у собі відносно сталі пізнавальні межі, завдяки яким для людини більша частина світу є невидимою.

І, дивлячись у нічне небо, думав чоловік про те, що дуже хотів би бути поміченим з того, зовнішнього боку шибки. Думав про те, що життя людини на цьому світі є дуже коротким і що в нашому акваріумі дуже багато таких проблем, що їх, мабуть, навряд чи спроможні вирішити самі люди без допомоги Творця. Особливо враховуючи, що маємо забагато самовпевненості при великій короткозорості.

"Люди — це дуже зарозумілі риби", — подумав собі чоловік на балконі, — **подумав собі чоловік на балконі, — можуть не помітити того, що невидимий світ знаходиться поряд, а не тільки в інших галактиках. Можуть не повірити, що духовне поле сил (душа) людини може жити вічно і незалежно від тіла.**"

І тоді відчув, що хтось зацікавлений і добрий згори дивиться на нього. Добрий Творець Світу видимого і невидимого.

● **Євген ҐОЛИБАРД**

ОЙ ТАМ, НА ТОРЖКУ, НА БАЗАРІ...

Закінчення. Початок на с. 9

Їхній появі не здивувалися у відділенні зв'язку.

— Є вам переказ. Пред'явіть документи. Виходили з приміщення на центральній вулиці міста з таким відчуттям, ніби украли ті гроші й ось зараз почують: "Ей, ви! Куди поспішаєте? Ану заждіть!" Було побоювання й з іншого приводу: чи не помітило їх, коли отримували переказ, чиєсь лихе око? Одведи, Боже, і заступи! Сума он яка, злодій і серед білого дня може напасти.

Лише дома зітхнули полегшено й сіли перелічити отримане.

— Усе гаразд, — заспокоїв стару Семен, — дві тисячі гривень з гаком. Аж не віриться.

— Яка молодчина твоя Оріся, — мати йому. — Бачиш, як старається, як дбає про сім'ю. Бережи її, сину.

— Чого мав би не берегти?

— Питимеш, то можеш втратити. Довідається, що пускаєш зароблене нею за вітром, гадаєш, миритиметься з тим?

Отримали перегодом від Орісі й листа. Хвалилася, що їй поталанило: доглядає стару й немічну сеньйору, має за ті клопоти коло неї та й по господарству вісімсот доларів на місяць. Половину висилає їм, половину лишає в себе, щоб було що вислати Семенові на дорогу, коли знайде для нього в тамтій Італії роботу. Люди правду казали: для жінок у тих краях така-сяка робота є, а для чоловіків удень з вогнем треба шукати.

— Заковика, — зітхнув Семен. — Що ж буде, коли й там не знайдеться для мене роботи?

— Поживемо — побачимо.

Слово розради не завжди буває втішним, гляди, й за цим разом не потішило б, коли б не чергові приємності, що на них не скупилася Оріся. Минув місяць — і на адресу Семена Кандиби знову надійшло чотириста доларів, минув другий — знову чотириста.

"Ну, коли так, — подумав Кандиба, — не розтринькуватиму надіслані дружиною долари, збиратиму їх, а набереться багато, і тут, на Україні, можна буде подумати про бізнес. А що, не святі ж горшки ліплять. Удача і Орісю може повернути згодом додому".

Знову потекли дні за днями, місяці за місяцями і все без перемін. Одна лиш вкралася: Оріся рідше стала писати. З грошима не барилася, а на листи все рідше й рідше відповідала. Коли дорікнув за це, пояснила, що сеньйорі, котру доглядає, все гірше й гірше зі здоров'ям. А клопотів, крім неї, і по господарству вистачає. Була б робота, Семен менше дослухався б до гризот своїх. Але ж немає її. Та не до душі, за ту боязку братися. Коли ж лягав у ліжко і відчував відсутність дружини, і зовсім втрачав терпець.

"Не життя — каторга. Запити чи що? Нудьга ж обсідає душу, самотина важким каменем лежить на серці. Була б Оріся дома, удвох, гляди, й організували б прибуткове діло. Вона розбитна, з нею, гляди, й організували б".

Черговий лист від дружини спонукав висловити їй саме цю думку. Писала, що її сеньйора нікудишня вже. Що буде, коли помре? Голова пухне від думок. Другої такої роботи і з такою платнею може й не знайти.

"А що тут довго думати? — підказав. — Якщо для мене не передбачається там робочого місця і ти не певна в своїх заробітках, повертайся додому. Скільки можна бути нарізно? Гроші ми з матір'ю приберегли, з грошима і в ріднім краї облаштуємо своє життя".

Намалював їй перспективу, спокусив непоганим ділом, послався навіть на друзів, які допоможуть організувати його, та Оріся не потішила сподіваною згодою. Та й мовчала чомусь нестерпно довго.

Не стримався, написав ще одного листа. "Не мовчи, черкни бодай кілька слів. Жду".

А дждався не листа — Орісі. Очам своїм не повірив і остовпів з дива.

— Мамо, Васильку! — стямився врешті. — Гляньте, хто до нас приїхав!

Мов хлопчисько, кинувся обіймати дружину, вицілювати. Оріся не була такою потішено жвавою, як він. Відбулася традиційним цілунком та й поспішила до сина, а вже ласкаючи його, виказувала всю притаманну їй щирість та ніжність.

Ніхто з домашніх не спостеріг тієї різниці у ставленні до чоловіка і сина. Вона, що не кажить, зрозуміла. Та чи й до того було на радість? Повернулася ж дорога серцю кожного людина: дружина, мати, невістка, обділяє дарунками. Першого, розуміється, Василька, потім свекруху за те, що доглядала Василька, а вже потім і чоловіка.

— А мене за що?

— Мабуть, за терплячість.

— Коли за терплячість, тоді приймаю.

І до обіду, і після обіду тільки й розмови було, що про Василька. І вицілювала малюго, і тишилася його розумуваннями. Десь аж під вечір сказала Семенові:

— Я піду з Васильком до батьків.

— Тільки з Васильком?

— Ну, чому ж, і ти йди.

Дорогою розпитувала, чи змінилося щось на краще в місті.

— Про місто і тих, що в місті, поговоримо потім. Я жду, що ти скажеш. Як обернулося з тією сеньйорою? Жива, здорова?

— Ні, поховали ми її.

— То ти назовсім приїхала?

— Не знаю. Поговоримо про це в присутності моїх батьків.

Вони підходили вже до помешкання тестя, тож Семен не став наполягати. А в гостях як у гостях, знову тишилися малим Васильком, тишилися й тим, що при купі всі. Та й за столом не полишив святковий настрій, аж поки мова не зайшла про те, що й Семена цікавило: що втішного привезла Оріся з Італії?

— Втішного мало, — посмутніла Оріся. — Померла та стара пані, я залишилася без роботи.

На якусь мить у кімнаті запала тиша.

— Отак, значить, — сумно прорік господар оселі. — І ти поспішила додому, не стала шукати інше робоче місце?

— Приїхала порадитися, як бути з тим місцем, що відшукалося.

Визнав за потрібне подали свій голос і Семен.

— Іншої ради, гадаю, немає й бути не може. Гроші у нас є і не малі. І тут можемо придбати місце на ринку, торгувати доправленим з баз чи з інших міст товаром та й жити. Головне, при купі будемо.

— Ох, Семене, — скрушно зітхнув тесть. — Чи ти не бачиш, скільки розвелось їх, торгашів? Скоро покупців менше буде, ніж яток по всіх закутках.

— Не було б вигідно, не торгували б.

— На тій торгівлі довго не протягнемо, — не погодилася Оріся. — Росте син, його треба буде годувати, зодягати, вчити. Чи на ті заробітки зможемо виховати його, забезпечити йому достойне майбутнє?

— То що ж ти радиш?

Мовчала і довго. Та й у вічі не зважувалася дивитися ані чоловікові, ані батькам.

— Не хотіла б так одразу приголомшувати вас своєю радою, та що вдію? Раз приїхала радитися, рано чи пізно маю сказати: буде ліпше, Семене, коли ми розлучимося з тобою.

— Отак?! — сам не зчувся, як вилопилося в нього те слово. Сидів по тому й дивився на дружину очима, в яких подив норотив подолати крик, на місце крику тут як тут вихлопався подив. Не менше подивовані були й Орісині батьки.

— Ти що, доню! — першою прийшла до тямати мати. — Схаменися. Чи заради статків, що їх обіцяють чужі долари, можна руйнувати родину? Дитинка ж у вас. Про неї ти подумала?

— Казала вже: саме заради дитини і йду на таке. Будуть долари, ростиме забезпечений усім необхідним і Василько.

— А ласка матері? А тепло материних рук?

— Тепло і ласку, сподіваюсь, дасте Василькові ви і не задаром. Треба чимось жертвувати, коли дожили до того, що на своїй землі не можемо забезпечити себе найнеобхіднішим.

Виправдувала свій намір чимось і далі, та Семен не дослухався до її слів. Біль, сором, образа кричали в ньому на повний голос і не дозволяли визначитися, як йому бути. Виказати свій обур чи встати й піти, не чекаючи чийогось заступництва.

— Розлука, як я розумію, — підвів на решті голову, — потрібна тобі для того, щоб узяти шлюб з іншим?

— Так.

— Хто ж він, той, заради якого зрікаєшся мене, дитини своєї?

— Син покійної сеньйори.

— Так одразу б і казала, — звів на перебіс брови. — Що ж, розлучити нас, здається, можуть і без моєї згоди. А сина я тобі не віддам. Без мого дозволу ти не повезеш його до Італії.

Підвівся і вийшов з хати. А по дорозі до своєї домівки натрапив на знайому забігайлівку і набрався там до чортиків. Не тямить, сам вийшов звідти чи спровадили його. Мабуть, спровадили, а то й витурили, бо опинився під тином і добряче заснув. Той із сусідів, що натрапив на нього, не скоро добуdivся.

— Семене, — кликав, — чуєш, Семене, ходім додому, бо нагодиться міліція, у витверезнику опинишся.

Хто вів і чи справді додому, не доглядався. Інша думка навідала затуманений алкоголем розум і нагадала вподобану коліс та й співану для жарту пісню. Її й заспівав на повний голос.

Ой там, на торжку, на базарі,

Жінки чоловіків продавали.

— Не треба, Семене, — розраджував попутник. — Біду накличеш.

— Дарма.

Із лик мотузок ізсукала,

Взяла свого миленького запігала.

Цього разу мати нічого не сказала синові, доправленому додому ледь тепленьким. Подумала, це у сватів набрався так на радість. Наступного дня все ж, як Семен вислався, поцікавилася:

— Орісю батьки не відпустили?

— Ні, сама не побажала повертатися до нас.

— Тобто?

— Заявила, що розлучається зі мною, виходить там, в Італії, заміж.

— О, Господи! Світ перевернувся чи що? Чим же вона невдоволена? Як же буде з дитиною?

— Сказала, тому й розриває зі мною шлюб, що я неспроможний прогудувати сім'ю. Але Василька я їй не віддам. Побачимо, що скаже на те, як закрутить у неї в носі.

Ждав дзвінка від дружини того дня, ждав і наступного, а Оріся не телефонувала. Лише на третій день подала голос.

— Нам треба зустрітися.

— Приходь, коли треба.

— Та ні, буде ліпше, коли побачимося в місті.

— Що, соромно глянути матері у вічі?

— А ти як думав?

— То кажи, де зустрінемося.

— Найліпше буде у сквері, що біля нас.

— Гаразд, де наше не пропадало.

Розмова була схожа на контракт, тож почали її з головного.

— Ти згаряч казав так: "Сина я тобі не віддам", — чи віддаси все-таки?

— Не віддам.

— У моєї ж мами йому краще буде.

— Досить уже того, що ростиме без матері, хай матиме хоч батька. Та й звик він до моєї матері.

— До моїх батьків теж звикне, а ти навідуватимеш його.

— Ні і ні!

— А коли так, домовимося: я висилатиму тобі щомісяця сто доларів, а ти даєш мені дозвіл на розлучення і залишаєш Василька у моїх батьків.

— Я не жебрак, подачок не беру, тим більше від тебе.

— Навіщо ти так? Зрозумій, між нас залишається ниточка, яка навіть у розлучі єднати нас.

— Яка ще ниточка?

— Син. Заради нього маємо бути поміркованими і терпимішими.

— Чи про терпимість може йти мова, коли душа болить і жадає помсти?

— На мене така злість у неї?

— Не знаю, на кого, але — жадає.

— Для себе не чекаю поблажок. Та думаймо про сина. Якщо ти твердо вирішив... Якщо залишаєш Василька при собі, хай буде так. Висилатиму в такому разі те, що мала б висилати батькам, для Василька, але на твою адресу, розуміється. А то немала сума, чотириста доларів. Вистачить на всіх вас.

Знову змріяв її не так пекучим уже, як подивованим поглядом.

— Певна, що той, новий твій чоловік, дозволить таке?

— У нас із ним свій контракт. Ми передбачали: може обернутися так, що дитина моя житиме й виховуватиметься на Україні. Отож отримувати мною за догляд його матері платню він платитиме й надалі, щомісяця і довічно. Її вистачить і вам із Васильком, і батькам моїм, і мені, коли виникне така потреба.

Сидів, хилив на руки голову і відмовчався.

— Приставай на це, Сьомо. Зрозумій, назад немає вороття. Таку планиду уготувало нам життя та й усьому людові нашому.

— Розумію, чом не розуміти. Та й бачу, наполегливість твоя й про інше промовляє: я викреслений із твого серця, інший заволодів ним.

— То згода?

Подивився на неї виваженим поглядом і потім уже сказав:

— Багато хочеш, Орісю. Таку згоду зопалу не дають. Щоб зважитися на таке, маю переступити через самого себе.

Оріся намагалася бути терплячою. Урезонюючи свого і не свого вже чоловіка, старалася підбирати і переконливі аргументи, й улесливі слова, та коли збилася на інший лад і сказала хай і не вельми дуже, все ж кольке, Семен спалахнув, мов сірник, і подався геть. Кілька днів на дзвінки навіть не відповідав. Видимо, й матері наказав: "Телефонуватиме Оріся, кажить, немає вдома".

Стара так і робила, аж поки не вивела Орісю з терпіння і не змусила пригрозити:

— Скажіть Семенові, ще я збираюся вже від'їздити, хай не легковажить, зголошується пристати на те, що пропоную, бо гірше буде.

Подіяло, підійшов до телефону.

— Дні спливають. Що скажемо одне одному на прощання? Надумався ти, даєш згоду на розлучення на тих умовах, що пропоную?

— Не так надумався, як намучився безсонними ночами. Невже ти справді йдеш від нас? Нехай від мене. А від рідної дитини!

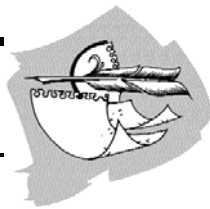
— Навіщо згадувати зайвий раз про найболючіше? Думаєш, я не мучилася перед тим, як зректися тебе, землі, на якій зросла, стежок, якими ходила, по суті, прирікала ж себе на вигнання? Та що мала робити? Кажу ж, така наша доля, таку планиду вготувало нам життя. Тим більше, що набачилася за рубежем: не тільки я рубую цей Гордіїв вузол у такий спосіб, інші мої співвітчизники те саме роблять.

— Мені від того не легше. Та що вдію? — зітхнув так, що зітхання те й Оріся почувала, мабуть, у слухавці. — Тебе, бачу, не поверну вже до своєї оселі. А жити якось треба. Надії ж замати роботу у нашій злиденній місті не відшукується, та скоро, мабуть, і не відшукається. Тож роби, як надумала. Але скажу тобі те, що чув уже від тебе: назад не буде вороття. Навіть у тому випадку, коли надії твої на закордонне заміжжя не виправдають себе. Я шукатиму для Василька іншу матір.

Цього разу й Оріся не одразу знайшлася на слові.

— Виходить, не тільки вас із сином, і її утримуватиму на свої заробітки?

— А це вже залежатиме від того, кого

Дмитро МІЩЕНКО

ОЙ ТАМ, НА ТОРЖКУ, НА БАЗАРІ...

Вчені люди давно сперечаються і ніяк не дійдуть згоди, яка різниця між оповіданням і новелою. Те, що пропоную оце читачам, теж зроджує сумнів. В одному певен, новина неабияка і свіжа-свіжісінька. Самі посудіть.

Коли й за яких обставин Семен Кандиба познайомився з Орисею Яремчук, лишилося, як і багато чого у велелюдному місті, поза увагою сусідів. Тож і не дивно, що здивувалися вони, почувши про весілля в оселях молодят. "Ти глянь, — пошепки казали одне одному, — ніби ж не видно було, щоб ходили в парі, а вже одружуються".

Подивувалися та й забули. Правда, не надовго: щось надто вже завчасно з'явилося на світ Божий мале Кандибеня. Ну та диво дивом, а коли кличуть відсвяткувати появу в родині нащадка, то чому б і не забути про дива людські, чи, може, й Господні. У кожного своїх клопотів, як і тривоги, вистає. Хіба вони не примусять викинути з голови таємниці сусідів? Тим більше, що Семен з Орисею останнім часом нічим особливим не нагадували про себе. Вдосвіта поспішали на роботу, увечері поверталися з роботи та й зникали з об'їзду усіх сторонніх. Заговорили про них тоді вже, як багатьох, не тільки Кандиб, спіткала суспільна нерозбериха: збанкрутували фабрики, заводи, і чоловіки перші опинилися серед безробітних.

— Як же так? — обурювалася Орися, почувши від чоловіка цю новину.

— А отак. Продукція нашого заводу стала нікому не потрібною, отож і ми не потрібні заводу.

— І всіх звільнили?

— Не всіх, деякі копошаться ще, щось там організують при заводі.

— А тебе до тих, що копошаться, не залучають?

— Чи тільки мене? Абсолютну більшість робітників спіткала та ж, що й мене, доля.

Орисі явно не подобалося це. Чомусь так склалося в їхній родині, що не свекруха і не Семен, а Орися верховодила. Треба відвести Василька в дитсадок: "Семене, це твоя робота, ве́ди". Треба сходити в магазин: "Семене, на гроші і щоб одна нога тут, а друга там, бо запізнюсь на роботу". Таке, звичайно, водилося в них колись, нині й Орися присмирніла, в усякім разі не звеліла чоловікові: "Іди й шукай роботу", — обмежилася запитанням:

— Що ж воно буде? Як житимемо без зарплати?

Шукали робоче місце для Семена вдвох і тривалий час, а завершилося тим, що не тільки Семен, а й Орися опинилися серед безробітних. Якийсь грошовитий панок привласнив їхній м'ясо-молочний комбінат, затіяв перебудову, а робочим сказав, век: мені ви більше не потрібні.

Знову злетіло з уст і зависло у квартирі Кандиб те саме питання: як житимуть?

— Іншої ради немає: треба шукати роботу,

— Де?

— Де люди шукають. Організуються ж фірми, маємо йти і напитувати. Під лежачий камінь вода не тече.

Пошуки тривали довго, хвалити Бога, хоч не дарма. І Семен, хай усього лиш вантажником, усе ж влаштувався, і Орися на-шукала місце продавщиці молочних продуктів у кіоску. Першому відмовили Василькові — не стали водити в дитсадок (адже за нього треба платити), зрештою й собі помітно вкоротили асигнування. Коли ж у місті й квартплату підвищили з сорока трьох гривень до ста двадцяти, нічого іншого не лишалося, як переглянутися й запитати одне в одного: "А тепер що чекає на нас?"

Наш тижневик не цурається співпраці з українськими письменниками, і читач уже мав змогу не раз переконатися в цьому. Але, звичайно ж, ми не хочемо відбирати хліб у літературних газет і журналів, отож поезію друкуємо, як поетичний автограф од відомого, визнаного поета, а прозу... Прози поки що ми не друкували, але ж вона, проза, варта цього! Особливо тоді, коли за художньою формою, жанровим зразком постають болючі картини сьогодення, його пекучі запитання, постають прототипи, — тобто, носії сьогоденних суспільних відносин, нових моральних якостей, — позитивних і негативних, прочитуються живі люди, серед яких ми з вами живемо, з якими разом складаємо суспільство. То чому б, подумали ми, не започаткувати рубрику "Прототипи" для новел та оповідань, сюжетів яких продиктовані самим життям? Сподіваємось, що письменники, читачі "Слова Просвіти", підтримають наш задум.

Любов ГОЛОТА

Ілюстрація
Олександра Скринника

Сумували весь вечір — думали, не спали до глибокої ночі — і знову думали. Перша надумалася — і наступного дня вже — Орися.

— Люди їдуть за кордон, шукають там добре оплачувану працю.

— На те потрібні гроші і немалі.

— Потрібні.

— То де ж ми їх візьмемо?

— Є один варіант: продати свою трикімнатну квартиру та обмежитися придбанням двокімнатної і не в центрі — на околиці міста. Залишиться якась частина на прожиток і на те, щоб податися комусь із нас шукати щастя за кордоном.

— Боженьку мій! — скрушно хитала головою Семенова мати, почувши від дітей цей умисел. — До чого дожилися! Рідну домівку маємо збувати. Тут минула моя молодість, вважай, усе по одруженні з Іваном життя.

— А що вдіємо? Надії на те, що виживемо, маючи такі заробітки, аніякої.

Оскільки Семен занадто довго чухався та зітхав, чухаючись, ініціативу в операції купівля-продаж узяла на себе Орися. Десь ходила, допитувалася, збирала відомості на стовпах телемереж і таки відшукала бажаних оглянути їхню трикімнатну.

— Прийдуть оглядати квартиру о сімнадцятій нуль-нуль, — застерегла домашніх, — будьте вдома.

— А ти?

— Я теж постараюся бути, але можу й запізнитися.

Перші покупці оглянули квартиру, покрили носом, коли мова зайшла про ціну, та й пішли. Тим, що навідали їх другими, не сподобалося розміщення кімнат, треті занадто довго торгувалися, зате зійшлися врешті-решт із хазяями в ціні і навіть дали завдаток. Треба було шукати помешкання для себе. Тепер уже й Семен долучився до пошуків, та навряд чи зарадив би щось у цій ділі, коли б не відшукалися брокери. Ті швидко знайшли потрібну Кандидам квартиру і за пристойну ціну.

Питання, хто поїде шукати за кордоном щастя, спершу не стояло: Семен, хто ж іще. Та повернулася з роботи Орися і внесла корективи: усі, з ким говорила з цього приводу, в один голос твердять: чоловікам важко знайти в чужих землях роботу, жінкам простіше.

— Хочеш сказати...

— Еге ж, поїду, мабуть, я.

— А дитина?

— Дитині нашій три роки вже, мати твоя догляне.

— Та ні, це нікуди не годиться.

— А коли те, що розповідають, правда?

І гроші проїздиш, і роботу можеш не знайти. У жінок ширший вибір, їх і в прибиральниці беруть, і в офіціантки. А найбільше, кажуть, у домогосподарки, доглядати старих дідів та бабусь.

— Чортівня якась.

— Чому ж чортівня? Влаштуєшся та розглянь, може ж, і тобі підшукаю там роботу. На ті гроші, що залишилися від продажу

ПРЕМ'ЄРА РУБРИКИ

квартири, протримається певний час, в усякім разі їх вистачить вам, поки я зароблю та вишлю. Дома ж нічого не висидимо.

І сумнівалися, і сперечалися, дошукуючись жаданої істини, та нічого іншого не могли вигадати, змушені були зупинити свій вибір на тому, що пропонувала Орися. І заходилася Семенова дружина бігати по установах, збирати потрібні документи. Спершу — в своєму місті, потім — у столярні Києві. А збрала їх, ще більший сум обсів Кандиб. Навіть маленький Василько відчув порожнечу, все частіше допитувався: "Де ж мама?"

А від мами, відтоді, як виїхала, ні звуку. І тиждень, і другий, і третій. Семен те й робив, ще заглядав до поштової скриньки та лаяв себе: "Нащо відпустив дружину? Як би вже не було, та були б при купі, на своїй землі, в своїй оселі". До всього й робота не підверталася. Попередню полишив через клопоти, пов'язані з переселенням, ремонтом, тепер ні тпру, ні ну. Сказитися можна, перебуваючи в такому підвищеному стані.

Зозла чи з відчаю забрів якогось дня до забігайлівки, відчув на певний час полегкість та й зачастив туди. Коли прийшов — одного дня на доброму підпитку, мати сплеснула руками:

— Ти що, пити почав?

— Душа болить, мамо. Як воно буде в нас? Що буде?

— Горілка, гадаєш, зарадить лиху? Схаменися, синку.

Днів зо три гамував смутком тим, що шукав роботу, а на четвертий знову випив. Коли повернувся додому, мати мало не з деркачем зустріла його.

— Де тебе носить? Орися дзвонила.

— Звідки?

— Та звідти ж, куди поїхала, з Італії.

— І що сказала?

— Працює вже. Невелике щастя знайшла, посудомийницею влаштувалася в ресторані.

— Адресу повідомила?

— Сказала, в листі напише. А ти знову нажлуктився?

— Треба було. Зустрів товариша, обіцяв замовити за мене слово на своєму підприємстві.

— Гляди мені.

Та Семен не зважив на її застереження. Дійшло до того, що мати сховала решту грошей, які залишилися від продажу квартири, й сказала:

— Все. Більше не матимеш від мене ні копійки.

— Я шукаю ж роботу. Чи без випивки можу знайти її?

— Шукай на свої.

Де син брав гроші на ті клятві випивки, Святий знає, але під градусами повертався додому частенько. А час спливав і не тишив сподіванками на краще, аж поки не зателефонувала Орися.

— Я вислала вам гроші, — сказала. — Запишіть рахунок, підіть у перше-ліпше відділення зв'язку, де є вестерн-юніон. Назвете рахунок, покажете паспорт і вже сьогодні отримаєте переказ.

Що тут зчинилося! Мати Семенова мало не плаче з радості, Семен ходить по кімнаті, як заведений, і мовить про себе:

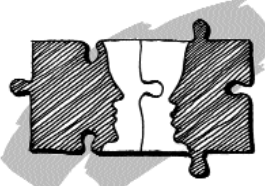
— Чотириста доларів пересилає! Аж не віриться. Сьогодні вислала, сьогодні, каже, можна й отримати. Чи таке буває?

— А на чие ім'я вислала?

— Мабуть, на моє, бо сказала: "Паспорт не забудь узяти".

— Підемо вдвох, ліпше буде.

Закінчення на с. 10

ЯК САМОМУ ВИГОТОВИТИ ВІТРЯК?

У багатьох може виникнути запитання: "А навіщо взагалі в наш час надпотужних АЕС, ТЕС та ГЕС ця патріархальщина — майструвати власний малопотужний вітровий електрогенератор або просто вітряк?"

А таки треба! І причин для цього є багато. Назву лише деякі, головні.

По-перше, на нинішньому зламі історії України "вовки в овечих шкурах" у черговий раз обдурили український народ — "прихватували" його багатства, розграбували вичент національну електроенергетику, і скоро ТЕС взагалі перестануть працювати, а АЕС та ГЕС без ТЕС будуть не в змозі забезпечити потреби в електриці промисловості та населення, і тому будуть великі перебої в енергопостачанні, особливо сіл. Окрім того, для реанімації ТЕС "прихватувачів" мають намір підвищити (і вже підвищують) ціни на електрику.

По-друге, занадто зацентрована енергосистема України має той великий недолік, що втрати електроенергії в ній перевищують 20 %, а вітряк на шляху до споживача зменшує ці втрати в середньому на 4 %.

Уряди країн Західної Європи давно усвідомили переваги децентралізації електроенергетики, а тому розгортають грандіозну програму виробництва "балконної" вітро-техніки, сонячних батарей та деяких інших малопотужних технічних засобів для генерування електрики безпосередньо у споживача.

Уряд України аналогічних кроків не здійснює і не планує, дешева і високоякісна малопотужна вітро-техніка в достатній кількості та асортименті в продажу на українському ринку з'явиться не скоро, а тому кожен умілець, насамперед той, що живе в селі, щоб убезпечити себе од відсутності світла та іншого сучасного комфорту, що дає електрика, може виготовити вітряк своїми руками, бо це доступно кожному, хто знає устрій трактора чи автомобіля.

Отже, Ви надумали мати власного вітряка і відчуваєте, що можете змайструвати його самі. І коли Ви самостійно розпочнете виготовляти вітряка, перед Вами постане ряд питань, на які Ви не знаєте правильної відповіді. Найголовнішим при виготовленні вітряка є вибір способу перетворення кінетичної енергії вітрового потоку в обертальну — вала електрогенератора та узгодження потужності електрогенератора з потужністю вітрового двигуна — пристрою, що перетворює енергію вітру в енергію обертання вала електрогенератора.

Звісно, в межах короткої газетної статті немає змоги наводити теоретичні обґрунтування параметрів вітряка, а тому Вам, читачу, доведеться приймати на віру те, що далі буде наведено. Отже, з великої кількості способів перетворення енергії вітрового потоку в енергію обертання вала одним із найкращих є застосування горизонтально-вісьового ротора з лопатями, що мають профіль крила літака (пропелер). Коефіцієнт корисної дії енергії вітру в механічному обертанні вала пропелером може досягати 0,35–0,45. Практично в усіх інших способах перетворення енергії вітру цей показник у 1,5–5 разів менший. Найкраще було б мати трилопатевий ротор, але конструкція і виготовлення його в домашніх умовах є складними, а тому пропонуємо дволопатевий ротор, який можна виготовити із цільного соснового (без сучків) бруса.

Зважаючи на те, що найбільш

доступним електрогенератором на селі може бути автомобільний (потужністю до 250 Вт) або тракторний (потужністю до 750 Вт), розміри пропелера розраховані на його навантаження електрогенератором в діапазоні 250–750 Вт. Конкретні розміри такого пропелера наведені на рисунку.

Після виготовлення пропелера із бруса за потрібним профілем на передню (товстішу) кромку його необхідно наклеїти епоксидним клеєм склотканину (для захисту від абразивного зносу і пошкодження), далі відшліфувати та покрити про-

комплект ротора (пропелер, підшипники, колесо з клинчастим ободом) кріпиться на рамі, що має вигляд паралелепіпеда, в нижній її частині. У верхній частині рами через натяжні (великого діаметру) гвинти кріпиться електричний генератор, на вихідному кінці вала якого встановлено мале колесо клинчастопасової передачі. Розрахунки швидкості обертання ротора (пропелера) засвідчують, що число обертів його при досягненні номінальної потужності становитиме близько 400–450 об/хв. Для того, щоб автомобільний чи тракторний електрогенератор міг заряджати

вання на зміни напрямків вітру. В разі дії штормових вітрів (швидкість понад 20 м/с) доцільно вітряк (пропелер) вивести з-під вітру, для чого "хвіст" вітряка кріплять на рамі шарнірно з пружиною. При досягненні швидкості вітру 20 м/с пружина розтягується настільки, що пропелер стає в положення паралельно "хвосту" і вітру, а через це перестає генерувати електроенергію і сприймати вітрове навантаження. В такому положенні аварія вітряка неможлива і небезпеки людям від нього немає.

Виготовлений таким чином вітряк необхідно встановити на щог-

шований на відстані 4–7 метрів від вісі щогли (залежно від висоти щогли).

Для ефективної роботи вітряка дуже важливим є правильний вибір місця його встановлення. Найкращими для цього є найвищі місця на наявній ділянці, краї ярів, урвищ, береги водойм. Необхідно, щоб вибране місце було максимально відкритим, усі перешкоди, що вищі за вітряк, повинні бути на відстані од нього у 10–20 разів більший за відстань між верхньою точкою перешкоди і кінцем лопаті ротора в крайньому нижньому її положенні.

Електричний кабель від генератора, через трубчасту вісь гондоли та щоглу, спускають униз щоглу з 1–1,5-метровим запасом до клемного з'єднання. Після клем до акумулятора треба під'єднати алюмінієвий чи мідний дріт такого діаметру, щоб втрати генерованої енергії на опір у ньому були мінімальні, особливо це важливо при значній відстані вітряка від акумуляторних батарей. Зарядка акумуляторних батарей буде здійснюватись ефективніше в разі включення в електричну схему (між генератором і акумулятором) конденсаторної батареї ємністю не менше 10000 мікрофард. Ще кращим варіантом є використання суперконденсаторів (іоністорів), які дозволяють значно зменшити кількість акумуляторних банок і розширити діапазони струму заряду і розряду акумулятора.

Накопичена в акумуляторах електрика може використовуватись безпосередньо (як постійний струм) для потреб освітлення та роботи деяких побутових приладів. Однак для холодильника (морозильника) та ряду іншої хатньої електропобутової техніки потрібен змінний струм, для чого систему видачі струму необхідно комплектувати інвертором. Інвертори невеликої потужності серійно випускаються в Україні, а, в принципі, їх можна виготовити і самому.

Вітряк потужністю 250 Вт за рік виробить 500–800 кВт/год, а потужністю 750 Вт — 1200–1500 кВт/год електроенергії. Втрати на перетворення і передачу можуть становити 10–20 %, а тому виробленої вітряком електроенергії буде достатньо лише для забезпечення мінімальних побутових потреб (світло, радіо, телевізор, холодильник). Якщо ж Ви маєте сікарню, зварювальний апарат, водяний насос, то потужності вітряка буде не достатньо, щоб усе це забезпечити електрикою. Можна, звичайно, виготовити і встановити ще один чи декілька вітряків, але, може, буде простіше встановити більш потужний інвертор (наприклад, на 3000 ВА) та акумуляторну батарею великої ємності, яку за потреби можна буде заряджати в нічний час з електромережі за пільговим "нічним" тарифом, що становить 3 коп/кВт/год.

Усвідомлюючи актуальність і важливість масового руху сільчан "за свій вітряк", а також те, що в межах короткої газетної статті можуть бути недостатньо висвітлені окремі особливості конструкції вітряка чи електричної схеми системи накопичення і видачі електроенергії, автор зобов'язується проконсультувати кожного, хто до нього звернеться з цього приводу або з приводу розрахунків параметрів більш потужного вітряка.

Борис КОРОБКО

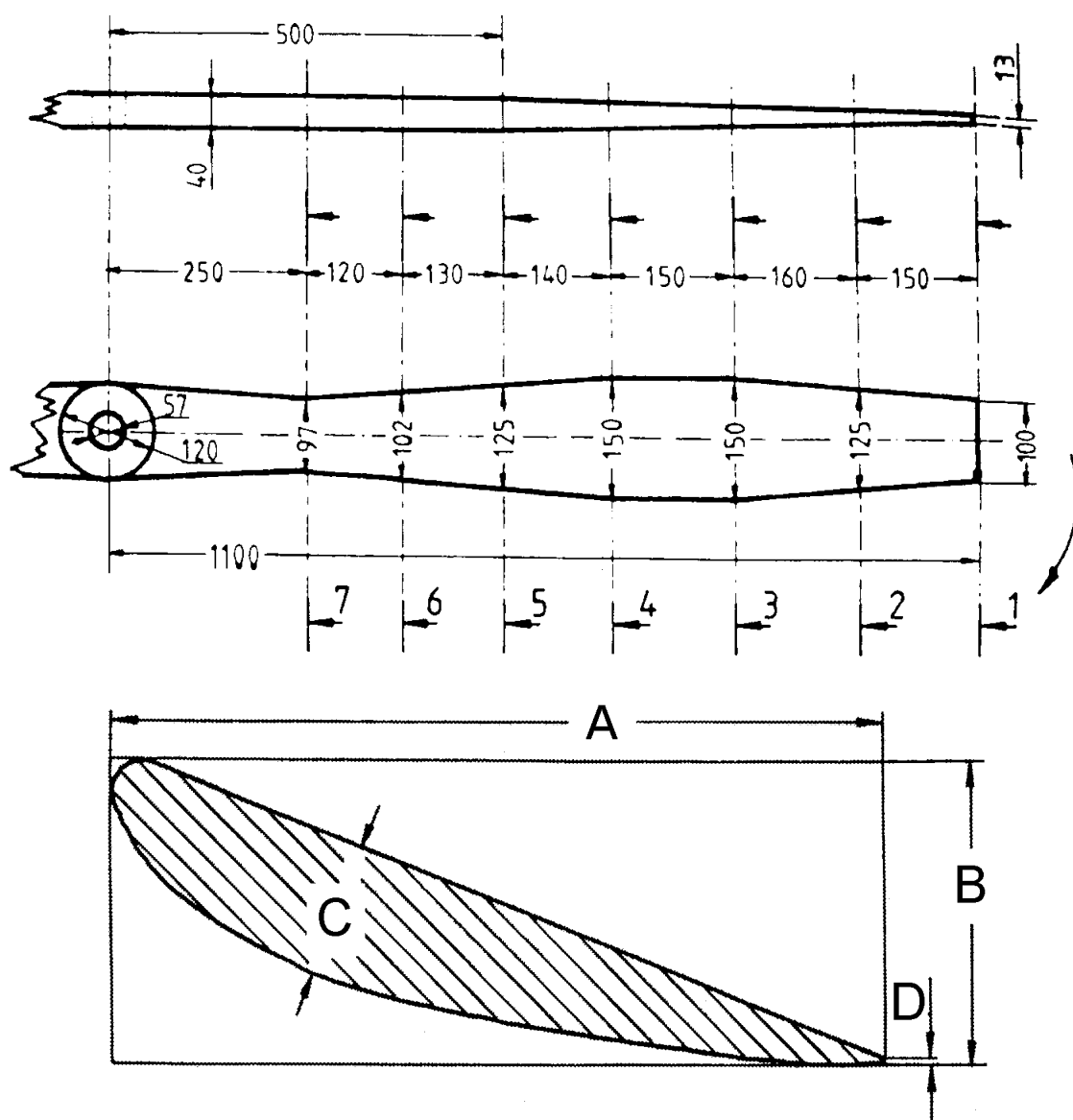

Рисунок. Габаритні розміри пропелера та його перетинів (1–7) у мм

Номери перетинів	1	2	3	4	5	6	7
A	100	125	150	150	125	102	97
B	13	20	26	33	40	40	40
C	6	9	12	14	16	18	20
D	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,5	2,0

пелер вологостійким лаком. Готовий пропелер закріплюється на кінці вала ротора. Для цього на вал приварюється шайба з отворами для шурупів. З протилежного боку пропелера гайкою притискається ще одна шайба таких самих розмірів, через отвори в якій такими самими шурупами додатково кріпиться пропелер на валу. На вал ротора насаджуються також 2 підшипники. Бажано, щоб один із них був конічно-рольковим. На протилежному від пропелера кінці ротора кріпиться колесо з ободом для клинчастого паса із зубцями (пас може бути без зубців, але його потрібно буде частіше і сильніше натягувати і міняти на новий).

акумулятор, потрібно, щоб число обертів електрогенератора становило не менше 1500 об/хв. Тобто, передавальне число клинчастопасової передачі має становити 4:1 (діаметр колеса передачі на валу ротора має бути у 4 рази більший від діаметра колеса на валу електрогенератора). Враховуючи прийнятну конструкцію трансмісії, яку, між іншим, бажано закрити зверху і з боків від дощу і снігу, необхідно, щоб орієнтація пропелера була на вітер, тобто в робочому положенні пропелер має бути попереду щогли, а не за щоглою. Для цього до рами варто прикріпити "хвіст", площа і плече важеля якого мають бути достатніми для швидкого реагу-

лу, на який він має обертатися для того, щоб відслідковувати напрямки вітру. Для цього до рами гондоли (комплект вітряка без щогли) приварюють трубчасту вісь, а в кінцевій верхній частині щогли монтують чавунну втулку — підшипник ковзання (хоча в принципі можна застосувати і роликові чи шарикові підшипники), в який встановлюють вісь гондоли.

Нижня кінцева частина трубчастої щогли через фланцеве з'єднання приєднується до фундаменту або металевій плиті розміром не менше 1,2 x 1,2 м. На щоглі, на довжину лопаті нижче від вісі пропелера, кріпляться 3–4 тросові розтяжки, нижній кінець яких розта-

ВОНА ЧЕКАЄ ЙОГО

А 46. Мені 42 роки, киянка, живу з дорослою донькою, яка здобуває вищу освіту. Я ділова жінка, багато працюю, непогано заробляю. Самостійна, практична, рішуча. Але, як і кожна нормальна жінка, мрію про справжнє кохання. Не красуня, але й не страшко: чоловіки кажуть, що симпатична. Середнього зросту, середньої повноти, гарна господиня. Шукаю серйозного, розумного, інтелігентного чоловіка для серйозних стосунків.

Наталя

А 47. Дітей я виховала сама, без чоловіка, дала їм вищу освіту, забезпечила житлом. Тепер маю моральне право потурбуватися про себе. Мені 47 років, середнього зросту, струнка, кароока. Весела, працьовита, енергійна. Маю відповідальну роботу, у вільний час займаюся приватним бізнесом, а також допомагаю по господарству мамі, яка мешкає у приватному будинку в Київській області. На особисте життя не маю часу, а так хочеться кохати і бути коханою! Якби я зустріла порядного, серйозного, енергійного чоловіка, разом з ним ми б гори перевернули! Доторкнулися б удвох до зірки Кохання і відчували мить щастя...

Інна

А 48. Доброзичлива чернівчанка 26 років, щира українка, інтелігентна, з високою гуманітарною освітою. Маю творчий фах і різноманітні захоплення: квіти, музика, театр, психологія, шиття, плетіння. Кароока шатенка приємної зовнішності з ніжним голосом. Сонячна натура, людинолюбна й відкрита, мрійлива і приязна, народжена під знаком Лева, а тому енергійна й емоційна. Шукаю надійного, інтелігентного, приємного у спілкуванні українця віком до 40 років. Людину, яка відбулася як професіонал, високоосвічену й успішну, небайдужу до мистецтва, залюблену у світ, природу, життя. Із турботливим, щирим і мудрим чоловіком створю сім'ю, прагну працювати для нашого професійного вдосконалення, підкорити Говерлу і побачити красу України та світу. Вірю в любов, а материнство вважаю складовою сімейного щастя. Озвися, серце, поки що самотнє, — ми будемо щасливими!

А 49. Два тендітні створіння: мати (46 років, 158 см, 53 кг, вища освіта) і донька 12 років, забезпечені матеріально та житлом, мріють оточити турботою і теплом надійного і порядного, без шкідливих звичок чоловіка та батька.

2225, Київ, а/с 258.

ВІН ШУКАЄ ЇЇ

А 50. Для шлюбу шукаю дівчину без інтимного минулого, не схильну до повноти, можна з села, віком до 28 років. Про себе: 31 рік, 182 см, 70 кг. Сім'я для мене — сенс буття. Люблю сад, город.

03150, Київ, до запитання М. В. Катричу

А 51. Мені 45 років, зріст 182 см, вага 76 кг. Підприємець, маю автомобіль. Дотримуюся здорового способу життя, житлом та матеріально забезпечений. Люблю дітей. Для створення сім'ї познайомлюся з тендітною симпатичною жінкою до 40 років. Чекаю фото.

08150, Києво-Святошинський район, місто Боярка-1, а/с В, Олександрю.

ШУКАЮ НОРМАЛЬНОГО ЧОЛОВІКА

ЗНАЙОМСТВО

парк, сіла на лаві, їм піріжок. Поруч присів чоловік років 50, подивився на мене уважно і раптом каже: — Вибачте, ми з вами незнайомі. Але ви мені дуже симпатичні. І піріжок у вас такий апетитний...

— То пригощайтесь, будь ласка! — запропонувала я. Скуштував він мого піріжка, здивувався:

— Це ви сама таке напекли?!

— Сама. Люблю готувати.

— Пощастило вашому чоловікові! — тяжко зітхнув він. — А моя дружина така ледащиця! Ні борщу зварити, ні пирогів напекти не вміє. Не вміє і не хоче!

— Чому ж ви з нею одружилися?! — дивуюся. — Куди дивилися ваші очі?

— Розумієте, у неї в молодості була дуже красива фігура. Ноги, як у фотомоделі, — стрункі, довгі! А я так люблю

струнких жінок, що все їй вибачав тоді. Знав, що вона лінкувата, бачив, що до плити її трактором не затагнеш, але ж вона була така красива! Одружилися. Сплинули роки — дружина розповніла, ноги стали товстими, некрасивими. А готувати як у молодості не хотіла, так і зараз не хоче! Отака біда!

— То ви самі винні! Треба було дивитися не на ноги, а в душу зазирати! А тепер ходіть голодні або надягайте фартух та самі ставайте до плити!

ДВА ДНІ ЗНАЙОМІ — І ДО ШЛЮБУ!

— Боляче мені бачити, як несерйозно ставляться до шлюбу деякі молоді люди, — каже Ольга. — Ось, наприклад, син моєї подруги Віталій. Якось приїжджає до мене радісний і приголомшує: — Тьотю Ольго, я женюся!

— Рада за тебе. Але хто ж твоя наречена? Давно ти її знаєш?

— Лише два дні, але хіба це має велике значення? Адже ми кохаємо одне одного! Вона така красива, така сексуальна!

Я тактовно промовчала, не схотівши ображати юнака. Рік вони прожили, точніше, промучились, і розлучилися.

— Майбутню дружину треба знати не два дні, а принаймні два роки, — якось зізнався мені Віталій. Тепер він уже не поспішає до рагсу...

СЕКРЕТ СІМЕЙНОГО ЩАСТЯ

— **Ольго, ви вірите в сімейне щастя? У чому його секрет?**

— Сімейне щастя цілком можливе, але тільки сильні та мудрі можуть бути щасливими удвох. Треба поважати іншу людину, намагатися зрозуміти її, поставити себе на її місце, треба уникати дріб'язкових чвар, згладжувати конфлікти, не роздмухувати з іскри непорозуміння багаття скандалу. І якщо ваша прекрасна газета допоможе мені зустріти нормального порядного чоловіка, я доведу йому, що без коханої жінки життя чоловіка нецікаве та сіре, наче день без сонця, а ніч без місяця...

Олег ГУМЕНЮК

● **Шановні читачі! Якщо вас зацікавила доля Ольги, напишіть їй листа. Її абонентський номер А 45.**

“Казкові лицарі мені не потрібні — шукаю нормального чоловіка: інтелігентного, розумного, серйозного, роботячого”, — зізналася Ольга.

Ольга, абонент А 45

ВУСАТА “ГАНЧІРКА”

— Чоловік у мене був ледачий, нерішучий, не-самостійний, — згадує Ольга. — Розповідь про один випадок, типовий для нашого подружнього життя. Я тоді працювала керівником відділу у міністерстві, а чоловік звільнився з однієї роботи, а іншу не поспішав шукати. І от отримали ми нову квартиру, а сантехніка не працює.

— Сходи в ЖЕК і виклич сантехніка, — попросила я чоловіка. Цілий тиждень ходив він у ЖЕК, але так і не зміг викликати сантехніка.

— Ти розумієш, я його шукав-шукав, а він то п'яний, то збирається випити, то на виклик поїхав, — виправдовувався чоловік.

— То як же нам бути?! Хіба ти не бачиш, що робиться в квартирі?! Помитися не можемо, у туалет зайти гідко! Невже за тиждень ти не зміг вирішити одну-єдину побутову проблему?! Ти ж не працюєш, їсти не вариш, у хаті не прибираєш — то чим же ти займався цілий тиждень?! Що ти зробиш для сім'ї?!

— Шукав сантехніка... — похнюпившись, про- бурмотів чоловік.

Наступного ранку я відпросилася з роботи і пішла до начальника ЖЕКУ.

— Що це за знущання над людьми?! — запитала я його. — Цілий тиждень не можемо викликати сантехніка! Совість у вас є чи нема?! На вулиці спека, а ми помитися не можемо, бо крани не працюють! Якщо ви так ставитеся до людей — не буду платити за квартиру! Сьогодні ж напишу листа в газету, викличу журналістів, покажу, яка сантехніка у ваших будинках, — отоді вам доведеться шукати іншу роботу, де такого зручного крісла, як у цьому кабінеті, не буде! То ви дасте нам сантехніка чи ні?! — та як грюкну кулаком по столу!

Через півгодини всю сантехніку в нашій квартирі полагодили.

Отакий був у мене чоловік: не мужчина — вусата ганчірка! Розлучилася з ним без жалю, бо краще бути самотньою, ніж жити з тюхтієм!

ПІРІЖКИ З ЯБЛУКАМИ

— Кілька років живу сама, — розповідає Ольга. — Але все одно люблю готувати. Одного разу напекла смачних піріжків з яблуками, пішла у

ПОРАДИ ЛІКАРЯ

РОСЛИНИ — ДРУЗІ ЗАКОХАНИХ

З цікавістю читаю всі випуски “Самотнього серця” і навіть написав двом жінкам, які дали свої оголошення. Але відповіді поки що не отримав: мабуть, жінки поїхали у відпустки, а може, я їх не зацікавив? Бо зараз усі жінки мріють про бізнесменів та заможних іноземців, а я — звичайний скромний учитель. Маю одну болісну проблему... Добре, що ведучий сторінки — чоловік, то мені не соромно запитати. Як посилити статевий потяг за допомогою лікарських рослин, що ростуть на Україні? Бо в аптеках багато різних пігулок, але все воно таке дороге, що, якщо почнеш пити оті “віагри”, то залишишся без штанів...

І. Р., Житомирська область.

Відповідає читачеві лікар-фітотерапевт **Петро Шкарбанюк**.

На щедрій українській землі росте багато лікарських рослин, які є вірними друзями закоханого чоловіка або жінки. І не варто викидати чесно зароблені гроші на різні “віагри” — усе те нам, українцям, чуже! Друг № 1 — буряк звичайний. Ця геніальна рослина містить цукри, органічні кислоти, пектини, білок, бенатаїн, каротин, аскорбінову кислоту, вітаміни В1, В2, сполуки калію, магнію, заліза, міді, ванадію, бору, йоду, марганцю, кобальту, літію, молібдену, рубідію, фтору і цинку. Буряк, якщо його регулярно вживати у їжу, виявить протипухлинні властивості, відрегулює обмін речовин в організмі, поліпшить зір і позитивно вплине на функції статевих залоз.

Як вживати буряк?

1. Сік буряка в рівних співвідношеннях із соком моркви пити по одній столовій ложці тричі на день.

2. Сік буряка з медом пити по третині склянки тричі на день.

3. Салат із варених буряків вживати щодня.

Свіжонатертий буряк прикладають до ран, а сік закапують у ніс при нежиті.

Увага! Протипоказано вживати буряк у великих кількостях при нирковокам'яній хворобі (насамперед при оксалурії) та інших порушеннях обміну речовин.

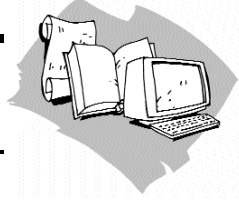
Продовження в наступному випуску “Самотнього серця”

УСМІШКА

— У Галини й Остапа вдруге медовий місяць.

— Як таке може бути?! Вони ж двадцять п'ять років живуть у шлюбі!

— Так, і от через багато років медовий місяць повторився: в Галини відпустка у червні, а в Остапа — у жовтні...

РОЗСТРІЛЯНА ГЕОЛОГІЯ

ХТО ВІДКРИВАВ УКРАЇНСЬКУ НАФТУ

Дніпровсько-Донецька западина є основною нафтогазоносною провінцією України, де видобувається 90% нафти і газу в нашій державі. Розташована вона між Дніпром і Дінцем, тому і названа Дніпровсько-Донецькою западиною. Охоплює Чернігівську, Сумську, Полтавську, Дніпропетровську, Харківську і Луганську області. В геологічному відношенні це прогин до 20 км, вповнений осадовими породами, які здатні вміщати і віддавати нафту і газ.

Відкрита ця нафтогазоносна провінція українським геологом, професором Федором Остаповичем Лисенком (1887–1937) — завідувачем відділу нерудних копалин Інституту геології УРСР в результаті геологічних досліджень Роменської структури.

дружина проф. Лисенка. Лікар за професією, Марія Дорофіївна Лисенко-Михалевич була засуджена на 8 років каторги і вислана в Коми АРСР. Квартира і все майно були конфісковані. Малолітній син Євген пішов поміж люди... Наукові звіти і опубліковані роботи проф. Лисенка були вилучені з бібліотек і знищені. Будь-які посилання на дослідження Лисенка були заборонені. Знищено було також підготовлений до друку рукопис монографії Ф. О. Лисенка про нафтогазоносність Дніпровсько-Донецької западини. Його помічника і заступника І. Т. Шапеку відсторонили од подальших робіт по розвідці нафти на Роменській структурі, а підготовлену Шапекою докторську дисертацію заборонили захищати. У подальшому І. Т. Шапеку взагалі вигнали з Інституту геології АН УРСР.

На нафтовій конференції 1938 р. відомий партійний діяч, віце-президент АН УРСР О. Шліхтер охарактеризував проф. Лисенка і всіх, хто вів з ним розвідку нафти в Ромнах як підлих ворогів народу, буржуазних націоналістів, фашистських троцькістсько-бухаринських вирождів, шкідників, які не заслуговують на пам'ять і місце у вітчизняній науці, і розпорядився: вважати, що "Питання про нафту на території УРСР вперше було підняте проф. Н. С. Шатським". І з цього часу всі дослідники, які вивчають геологію і нафтогазоносність Дніпровсько-Донецької западини, слідом за О. Шліхтером повторюють помилкове твердження про те, що нафта на Лівобережжі України була відкрита завдяки теоретичним обґрунтуванням професора із Москви Н. С. Шатського.

Вивчення фактичних матеріалів з Дніпровсько-Донецької западини показують, що Н. С. Шатський не мав жодного відношення до пошуку нафти на Роменській структурі. Протягом усього часу, коли вивчався Роменський район — з 1928 р. і до отримання там промислового притоку нафти в 1937 р. — Н. С. Шатський ніколи не приїжджав в Україну, не цікавився ходом розвідувальних робіт, не видавав жодних рекомендацій і тільки тоді, коли в Ромнах отримали нафту, а всіх дослідників, які мали пряме відношення до розвідки нафти, розстріляли чи вислали на каторжні роботи до Сибіру, а також довідавшись, що Шліхтер назвав його першовідкривачем нафти, Шатський приїхав у 1938 р. в Україну, щоби захопити лаври першовідкривача нафти в Дніпровсько-Донецькій западині. Більше того, в Геологічному інституті АН СРСР (Москва) був оформлений стенд, на якому стверджувалося, що проф. Шатський показав українським спеціалістам, де треба шукати в Україні нафту і своїми теоретичними розробками орієнтував малопідготовлених українських фахівців на вирішення їх геологічних проблем...

Слід відзначити, що перші згадки про нафту на сході України, тобто в Дніпровсько-Донецькій западині, висловив ще в 1903 р. професор Київського університету П. Я. Армашевський. Та його ім'я було під заборону, оскільки він був убитий російськими більшовиками, які під проводом Муравйова захопили Київ у 1919 р. і почали репресії проти української інтелігенції, звинувачуючи її в сепаратизмі і націоналізмі. Більшовики в Україні розпочали масові вбивства еліти. Першою жертвою серед професорів-геологів став П. Я. Армашевський. І перший президент Академії наук Української Народної Республіки, видатний геолог, вчений зі світовим іменем, академік В. І. Вернадський різко

засудив більшовизм, який вбивствами і терором стверджував свою владу в Україні. В 1919 р. Вернадський писав: "Внаслідок здійснення "червоного терору" — історія тієї габриєльської фрази ніколи не забуде — у кривавих застінках більшовицької інквізиції загинув відомий вчений, професор мінералогії університету Святого Володимира П. Я. Армашевський. Хворий, майже 70-річний старець, який давно відійшов од суспільного життя, був схоплений і додому не повернувся. До останніх літ він жив своєю працею; залишилися незакінченими його роботи. Ще недавно він розказував мені про плани, які він думав завершити на схилі свого життя. Йому не спадало на думку можливість його вбивства... Жертвою законів Божих і людських помученицьки судилося загинути Петру Яковичу Армашевському. Не можна забувати цього злочину".

За таких умов В. Вернадський не став чекати репресій у Києві і подав у відставку з посади Президента Академії наук Української Народної Республіки. Він переїхав спершу до Криму, в Сімферополь, де зайняв посаду ректора Таврійського університету, а коли більшовики захопили Крим, емігрував у Францію, де працював професором Сорбонни упродовж 1922–1925 рр. В. Вернадський повернувся потім в СРСР, але працювати в Україні йому не дозволили і решту свого життя він провів у Москві, а Україна втратила одного з найбільших вчених ХХ ст.

Репресії проти української інтелігенції в СРСР набули особливо широкого розмаху наприкінці 30-х років. Тоді практично всі провідні вчені в області геологічних наук були розстріляні або ж депортовані до Сибіру. Репресії зазнали: віце-президент АН УРСР академік М. Г. Світальський (розстріляний у 1937 р.), професор С. В. Оплоков (розстріляний у 1937 р.), професор Р. Р. Виржиківський (розстріляний у 1937 р.), професор Ю. Г. Дубяга (розстріляний у 1937 р.), доцент К. А. Жуковський (розстріляний у 1937 р.), професор Ф. О. Лисенко (розстріляний у 1937 р.), професор П. К. Нечипоренко (розстріляний у 1937 р.), кандидат геол.-мін. наук П. І. Василенко (розстріляний у 1937 р.), канд. геол.-мін. наук І. А. Лепікаш (розстріляний у 1937 р.) та інші. Очікуючи арешту і розстрілу і перебуваючи в постійному страху, не виніс потрясіння і закінчив життя самогубством у 1936 р. професор В. І. Крокос. Ряд учених були заарештовані і заслані до Сибіру, де і загинули. Це професор М. І. Безбородько, професор О. І. Галака, Я. Х. Лепченко, Ф. М. Полонський, О. О. Цитович та інші. Деякі вчені від страху залишили Україну і влаштувалися працювати по інших республіках СРСР, — серед них М. Бурчак-Абрамович, проф. П. Чирвинський, М. Фрейд та інші.

ЯК РАДЯНСЬКА ВЛАДА РОЗВИВАЛА НАУКУ

Розстріли, депортації та втечі вчених створили в наукових інститутах і вузах України вакуум, для заповнення якого розсилались гінці в різні райони СРСР, переважно в наукові центри Росії. За запрошеннями приїжджали в Україну і займали керівні посади в науці і вузах недостатньо компетентні спеціалісти, — перспективні вчені ніколи не покидають своїх лабораторій і інститутів. Пошуками кар'єри деінде займаються ті, що не змогли проявити себе в рідних стінах і яких там ніхто не затримує. І вийшло так: провід-

них учених України розстріляли або ж депортували до Сибіру, а натомість приїхали малокваліфіковані фахівці, які зайняли пости директорів і завідувачів кафедр і лабораторій. У результаті рівень геологічних наук в Україні катастрофічно упав. Проте це не завадило партійним органам стверджувати, що Російська Федерація суттєво допомогла Україні в 30–40-і роки геологічними кадрами, в результаті чого в Україні були створені умови для подальшого прогресу науки і освіти в галузі наук про Землю.

ПОВЕРНІМО ЇМ ПАМ'ЯТЬ

Верховний Суд Союзу РСР своїм визнанням № 44-018112/6 Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 28 листопада 1956 р. постановив вирок від 3 вересня 1937 р. стосовно Лисенка Федора Остаповича скасувати, справу припинити через відсутність складу злочину. Проте і досі ім'я проф. Лисенка знаходиться під заборону. І хоча завдяки його відкриттю нафтоносності Дніпровсько-Донецької западини Україна отримала прибутки в мільярди доларів, в Інституті геологічних наук НАН України, де він працював, немає навіть його портрета на стенді видатних учених. Робиться все, щоб ім'я проф. Лисенка залишилося невідомим, забутим. Більше того, організатори наукової конференції "Теоретичні та прикладні проблеми нафтогазової геології та геофізики", яка відбулася в Києві 24–25 лютого 2000 р. і проводилася Академією наук України, відмовились опублікувати в працях конференції мою статтю про Ф. О. Лисенка. Виявилось, що значно легше надрукувати матеріали про українського вченого в закордонних виданнях, аніж у працях НАНУ. Так, Європейська Асоціація геовчених та інженерів включила в програму Міжнародної конференції, що відбулася 29 травня—2 червня 2000 року в Глазго (Великобританія), мою доповідь про проф. Лисенка, надала мені можливість виступити і опублікувала матеріали. А в Україні, як не дивно, осіб, репресованих органами НКВД, до цього часу визнають злочинцями і вважають за краще уникати будь-яких згадок про них...

Проф. Лисенко правильно проводив пошук нафти та газу на Роменському куполі в Дніпровсько-Донецькій западині. Його роботи виявилися справді раціональними і ефективними. Для порівняння пошлюсь на пошук нафти в Західному Сибіру і в Другому Баку. В цих регіонах промислову нафту отримали після 25 років напружених робіт. Було пробурено багато десятків непродуктивних свердловин, доки не отримали позитивних результатів. Лише в Україні всіх відомих геологів, які відкрили нафту, репресували, розстріляли і заставрували як "ворогів народу", шкідників, троцькістсько-бухаринських вирождів, підлих агентів фашизму, які не заслуговують пам'яті. І всі ці негативні оцінки геологів виходили від академіка О. Шліхтера, людини зовсім не компетентної в геології та в пошуках нафти, далекої від науки. Я переконаний, що якби в радянський період не були розстріляні всі провідні українські геологи, а видатний геолог ХХ ст. академік В. І. Вернадський не виїхав би з України, а розвивав науку у себе на батьківщині, то ми тепер не страждали б від нестачі нафти. Використовуючи своє службове становище віце-президента АН УРСР, О. Шліхтер в часи жорстокої реакції, всупереч фактам, принизив українську академічну науку. Шляхом доносів на чесних учених О. Шліхтер заробив собі авторитет і кар'єру в радянські часи, його іменем названо вулицю в Дніпропетровському районі м. Києва, а на престижному будинку на вул. Терещенківській в м. Києві досі висить меморіальна дошка, яка стверджує, що в цьому будинку проживав видатний учений. А розстріляні у Биківні за доносом О. Шліхтера видатні вчені, які багато зробили для України, не мають ні могили, ні пам'ятника, ні належної пам'яті...

Василь СОЗАНСЬКИЙ,

кандидат геолого-мінералогічних наук,

- провідний науковий співробітник Відділення морської геології Національної

ДІВА-ОБИДА Й ГІПЕРБОРЕЙКА ОПІДА

1. "СЛОВО" Й ЗАГАДКОВА ДІВА-ОБИДА

В Індії мовами Премчанда й Тагора, тобто хінді й бенгальською, перекладено давньоукраїнську епічну пам'ятку "Слово о полку Ігоревім". Ініціював ці переклади всесвітньовідомий індійський мовознавець Суніті Кумар Чаттерджі (1890–1977), який 1964 року побував в Україні на святкуванні 150-річчя з дня народження Великого Кобзаря. З ініціативи видатного вченого з'явилась і перша індійська п'єса про Тараса Шевченка, яка звучала по Всеіндійському радіо.

Бенгальський автор першого в Індії поетичного перекладу "Слова", сучасний індійський поет і літературознавець Джоґоннатх Чокроборті (нар. 1924 р.) теж побував в Україні — на 800-річному ювілеї пам'ятки. Вражений винятковою подібністю "Слова" давнім і середньовічним епічним пам'яткам Індії, він написав і дослідження, де простежив і проаналізував ці паралелі. "Робота над "Словом" була для мене відкриттям нової країни, напрощуд схожою на мою Батьківщину", — так підсумував перекладач і дослідник свою працю над давньоукраїнською пам'яткою.

А навесні 2002 року українському поету Ігореві Римаруку присуджено Національну Шевченківську премію за збірку віршів "Діва-Обида". *Діва-Обида* — жіночий персонаж саме "Слова о полку Ігоревім", в якому індійські перекладачі знаходять стільки спільного з індійськими мовами, божествами, уявленнями, звичаями, міфологією, іменотворенням. Тому й не дивно, що індійський матеріал проливає світло і на цей загадковий персонаж "Слова".

У "Слові" є місце, яке давно викликає численні дискусії. "Встала обида в силах Дажбожого внука, вступила Дівою на землю Троянову, заплескала лебединами крилами на синьому морі побіля Дону". Митро-

ніння Діви відбулося в численних назвах річок, міст, гір, пагорбів, узвиш по всій Україні (МД, 21, 50).

І ці міркування найбільш глибокі й близькі до істини. Та чи не найважливіший висновок дослідника той, що Діва тотожна київській Мокоші, що Діва-Мокоша пов'язана з Черніговом і Тмутараканню. Саме до Тмутаракані, котра на Таманському півострові, тяжіють чернігівські, сіверські князі. Саме вони, а не київські князі, сідали на престол у Тмутараканському князівстві. І саме на Таманському півострові містилася *Сіндика* — країна сіндів, до якої, за Геродотом, по замерзлому Боспору Кімерійському (Керченській протоці) перебиралися взимку кримські скіфи. Та й назви *Тмутаракань* і *Чернігів* означають одне — "Місто Чорного Тура/Бика".

Для сіндів індійська епічна традиція має другу назву — *сувіри*. А сіндів сувіри виявляють спорідненість із кімерами-сіверами-сіверянами, і не лише назвами (ТРС, 10–17). З іншого боку, етноніми *таври* й *руси* семантично тотожні, це дві різні назви одного племені зі значенням *туричі*. У "Влесовій книзі" це *коровичі*, в оригіналі *кравенци* — найдавніша писемна фіксація етноніму *українці*. А таври-руси мають виразне індоарійське забарвлення (ТРС, 28 — 38), що підтверджує відома Херсонеска присяга III ст. до н. е., яка згадує *састер*, — це його херсонесці клянуться оберігати від еллінів (!) і варварів. А *састер* — специфічний індійський термін на означення священних книг — *шастр*, найпершою й найавторитетнішою частиною яких були веди.

2. ГЕРОДОТ І ГІПЕРБОРЕЙКА ОПІДА

Витоки загадкової Діви-Обиди сягають у значно давніші, аніж "Слово", пласти давньоукраїнської історії. Це підтверджує Геродот у V ст. до н. е. У своїй "Історії" він пише, що гіпербореїці щороку посилали до святилища Артеміді й Аполлону на острові Делос двох дівчат із дарами, загорнутими в пшеничну соломку. Найпершими такими посланницями були *Арга* й *Опіда*, потім — *Гіпероха* й *Лаодіка*. Причому Арга й Опіда нібито прибули туди разом з Артемідіою і її братом Аполлоном. Могили дівчат були зі східного боку святилища Артеміді. Делоські жінки поклонялися їм і співали величальних пісень, а потім цей звичай перейняли інші народи (IV, 33–35).

Імена *Опіда* і *Обида*, *Лаодіка* й *Лада* вочевидь споріднені. "Зв'язок Лато з північною Ладою не викликає сумніву", — констатує академік Б. Рибаків. *Лато*, за міфами, мати Артеміді й Аполлону, а Лада — мати Купала. Крішна-Гопала — земне втілення Вішну, тобто син Вішну й Лакшмі, тотожної слов'янській Ладі й балтійській Лайме. В епосі Деві виступає сестрою Крішні, а вона тотожна таврській Діві й грецькій Артеміді. Крішна ж має ім'я *Гопалан*, тотожне імені *Аполлон*. Про таврське святилище Артеміді в Криму мовить Гомер у VIII ст. до н. е. Саме сюди під час Троянської війни богиня-воїтелька перенесла юну Іфігенію, доньку мікенського царя Агамемнона, який очолював грецьке військо в поході на Трою. Тут Іфігенія стала жрицею в таврському храмі Діви-Артеміді.

За грецькими міфами, Діва-Артеміді прийшла до Греції з Тав-

рики-Криму, а її статую викрали з таврського храму сама Іфігенія та її брат Орест. У Греції Іфігенія теж стала жрицею в храмі Артеміді. Тобто Діва-Артеміді, її храм і жертovníк у Криму — справдані. Бо навіщо для жертви переносити Іфігенію аж у Таврику, якщо жертovníк Артеміді був у Греції? Міфи мовлять, що Лато народила Артеміді й Аполлона на Делосі саме тоді, як ішла на острів зі своїх північних країв, Гіпербореї.

Таким чином, і геродотівська *Опіда* виявляється причетною до

Дурґа — войовнича іпостась Деві-Діви

Артеміді, отже, й до *Діви-Обиди*. Складається враження, що гіпербореїці посилали дівчат у жертву Артеміді й Аполлону. Бо сама Артеміді, як свідчить міф про Іфігенію, задовольнялася однією дівчиною-жертвою. З іншого боку, індійська Деві має низку імен, які відбивають якусь одну з десяти її головних іпостасей — шести лагідних, милостивих і чотирьох грізних, войовничих. Тому можна припустити: *Арга* та *Опіда*, *Гіпероха* й *Лаодіка* — просто імена Діви-Артеміді, що відбивають якусь її функцію чи іпостась.

3. ХЕРСОНЕСЬКА ДІВА Й КИЇВСЬКА МОКОША

Столицею таврів-русів на південному узбережжі Криму був Херсонес Таврійський, літописний Корсунь. Берегинею, Матір'ю його була Діва, тотожна індійській *Деві*, "Богині". Деві — богиня-воїтелька й дружина Шіви; він, як і Деві, зображається з тризубом і уособлює в ньому середнє вістря (праве й ліве уособлюють бог-творець Брахма й бог-охоронець Вішну — у "Влесовій книзі" *Вишень*, *Вишній*). Інше ім'я Деві — *Махеші*, "Велика богиня", тотожне нашому *Мокоша*. Саме Діви-Мокоші стосується крилатий вислів про "Матір міст руських". Бо як Діва була Покровителькою літописного Корсуня, так і Мокоша була Покровою, Матір'ю-Берегинею столярного Києва й усіх інших міст Київської Русі.

Таврська Діва-Артеміді має культове ім'я *Тавропола*, тотожне імені *Гопала*, що його мав Крішна, й архаїчні риси матері-корови. На теракотовій пластинці, знайдений 1946 року в Севастополі-Корсуні, зображено жінку з головою корови. Там же знайдено й монети з Дівою на одному боці й биком — на другому.

Діва посідала чільне місце в херсонесському пантеоні, була царицею міста, мала своє літочислення. Важливі документи херсонесців завершувалися рядками: "Так ухвали-

ли Збори й Народ за царювання Діви". Її храм із вівтарем у центрі міста був головною святинею. На честь богині відзначалися свята-парфенії, виготовлялися статуї. Монети зображали Діву з сагайдаком, луком і сарною, з розмайними кучерями, у пов'язці або короні.

4. КОРОНА-АПІДА Й РОЗГАДКА

От у цій короні й криється розгадка *Діви-Обиди*. Якщо на Діві красувалася баштова корона, що обрисами нагадувала зубчасті оборонні мурі, це означало, що вона постає захисницею міста й помічницею воїнів. Тоді її називали "Богиня-корона", "Богиня в короні", "Богиня в баштовій короні".

У зв'язку з цим привертає увагу санскр. *апіда* — "корона", "діадема" (СРС, 92); це слово може бути і окремим іменем, і компонентом у двоосновних іменах високого соціального рангу: *Ананґапіда* й *Пушпапіда* — бог кохання Кама, *Бархапіді* — Крішна, *Тарапіді* — Місяць, *Чандрапіді* — Шіва. А також *Джаяпіді*, *Канакапіді*, *Кувалапіді*, *Муктапіді*, *Сур'япіді*... *Ананґапіді* означає "Корона Ананґи", де *Ананґа*, досл. "Безтілесний", одне з імен Ками (індійське *Ананґа* = українському *Ананко*); *Пушпапіді*, "Квіткоронний", бо зброя Ками — лук із тятивою з бджіл і п'ять квіткових стріл. На терені України слово *кама* — "любов", "кохання" має ім'я *Камасарія* у двох боспорських царіц, які жили в IV й II ст. до н. е. (ТРС, 100 — 117). *Бархапіді*, "Павинкоронний" — зачіску Крішні прикрашають павини пера; *Тарапіді* — "Зіркоронний", бо Місяць — володар зірок, вони його окраса; *Чандрапіді*, "Місяцекоронний" — зачіску Шіви прикрашає півмісяць. *Канака* в *Канакапіді* — "золото", а в Криму, між Алуштою і Судаком, де багато індоарійських реліктів, є ручай *Канака*.

Синонімами до *апіді* — "корона" — є санскр. *шекхара* й *мукута*.

Сільська богиня-берегиня. Гобелен

Чандрапіді "Шіва" має синоніми *Чандрашекхара* й *Чандрамукута*, *Тарапіді* "Місяць" — *Тарашекхара* й *Тарамукута*, *Пушпапіда* "Кама" — *Пушпашекхара* й *Пушпамукута*. Санскр. *шекхара* — "корона", "вершина", "ватажок", "найкращий" (СРС, 653) виступає і як окреме ім'я. Індійське ім'я *Шекхара* тотожне українському прізвищу *Шекера*. Один із сучасних носіїв його — Ше-

кера Анатолій Федорович, відомий хореограф, *укоронований*, як і Ігор Римарук, Національного премією імені Тараса Шевченка, тільки за 2000-й рік.

Окремим іменем або компонентом в іменах-композиціях виступає і *Мукута* (СРС, 514). Санскр. у часто відповідає українському *у*: *ту* — *ти*, *шула* — *шило*, *муша* — *миша*, *суну* — *син*, *дгум* — *дим*, *чатура* — *чотири*, *рудате* — *рудати*, *куп'яте* — *купіти*. Тоді виходить, що й індійське ім'я *Мукута* має свого українського родича — ім'я *Муки*. Тож існував не лише термін *апіді* для царського атрибуту — корони, а й ім'я *Апіді*, що цілком могло відбитися, зважаючи на відчутний індоарійський пласт в Україні, в іменах гіпербореїки *Опіді* й *Діви-Обиди*. А коли так, то *Діва-Обида* — це *Деві-Апіді*, тобто *Діва-в-Короні*, *Діва-з-Короною*. Бо в "Слові" Діва-Обида згадується, коли русичі були в стані війни. Діва зображалася в зубчастій короні в пору найважчих випробувань для тих, хто шанував її, потребував захисту й допомоги. Вона була Покровою насамперед войства — русичів і дарувала їм успіх у битві, а то й порятунк.

В українському фольклорі Мокоша — довгорука, що є реліктом давніх уявлень про багаторуку богиню. Індійська Деві в іпостасі Захисниці й Воїтельки має ім'я *Дурґа*, яке означає "Фортеця", досл. "Непреступна". На терені Давньої України ім'я *Дурґадеві* (по-грецькому *Тіргатао*) — "Дурґа-богиня" засвідчене ще в IV ст. до н. е. Його мала дружина сіндського царя Гекатея — меотка з індоарійського племені, що проживало на берегах Меотиди (Азовське море). В іконографії Дурґа — світлошкіра вродлива жінка з різноманітною зброєю у багатьох руках; в одній з них і тризубець, подарований Шівою. На шаблях раджути, індійських запорожців, часті символи жіночої божественної сили, *шакті* — поєднана з мужністю воїна, шакті-могуть робить його непереможним. І сама Дурґа має ім'я *Шакті*. Улюблений символ раджути на стяхах і щитах — тризубець. У них, як і в козаків, шаблю воїнові перед походом неодмінно вручає жінка — мати або дружина. Ім'я *Шакта*, як і ім'я *Госак* (укр. *Козак*), містять боспорські написи III ст. саме із Сіндики (СП, №12 і 32, 2001).

Сказане про Діву-Обиду пояснює ще одну нез'ясовану обставину "Слова": чому князь Ігор завершує свою епопею відвіданням церкви Богородиці Пирогової на Подолі в Києві? Назву *Пирогова* пов'язують із грецьким *Піргоїссіса*, в якому наявне *пірго* — "башта". Тож цілком імовірно, що *Богородиця-Пирогова* та сама *Діва-Обида*, *Деві-Апіді* — "Богиня-корона", "Богиня в короні", інакше — "Богиня-Покрова", "Богиня-Захисниця", "Богиня-Рятівниця". І тоді як у Херсонесі Таврійському — літописному Корсуні й нинішньому Севастополі, так і в Києві був храм Богині-Воїтельки, Помічниці й Спасительки воїнів, Покровительки й Захисниці. Матері міст руських, найперше — Києва.

І цим храмом була церква Богородиці-Пирогової на Подолі. Саме в ній, слід гадати, князь Ігор і підніс усемогутній богині вдячну молитву за її безцінний йому дарунок. За свій порятунок.

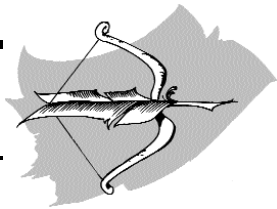
МД — Шевчук В. Мисленне дерево. К., 1989.

СП — Слово Просвіти (газ.).

СРС — Санскритско-русский словарь. М., 1978.

ТРС — *Наливайко С.* Таємниці розкриває санскрит. К., 2000.

●

СКІЛЬКИ ЩЕ ПРОЕКТІВ?

ДОКУМЕНТОЛОГІЯ

Проектів Закону про мови вже є чимало. Мені довелося їх аналізувати і, на мою думку, жоден із них не може бути прийнятим. Усі вони компромісні, а питання мови повинно вирішуватися справедливо і в дусі Конституції України. Це саме той випадок, коли компроміси, до яких звикли політики, взагалі позбавлені сенсу.

Мої сподівання як критика перевершив текст останнього проекту під назвою “Закон України “Про мови в Україні” (нова редакція)” і узяв за живе. Не будучи фахівцем в галузі права, дозволю собі висловити здивування: як такий текст узагалі пройшов правову експертизу і був прийнятий до розгляду Верховною Радою?

З перших слів проекту зрозуміло, що це не “нова редакція”, а текст, який не має нічого спільного зі старим законом. Нова редакція закону мала б виглядати зовсім інакше. Зі старого закону мали б бути вилучені нечинні частини статей, які гарантують особливу роль російської мови як мови народу неіснуючого СРСР, слід би дати, принаймні, нову назву держави. То була б нова редакція і дуже непогана. Адаже преамбула старого закону і досі звучить дуже актуально, слово в слово. Натомість у преамбулі нового проекту можна знайти чимало непорозумінь замість налаштування громадянина на виконання закону.

По-перше, чітко не визначено роль громадянина як головного суб'єкта права при застосуванні мов, творця і носія мови; не показано співвідношення мовних обов'язків держави, громадянина і громадських інституцій.

По-друге, неправомірним є посилення на Європейську Хартію регіональних мов, бо вона вводиться лише в застосуванні до конкретних умов держави спеціальним законом і не є предметом розгляду цього закону. Закон про мови повинен базуватися тільки на Конституції України як основоположний конституційний закон.

По-третє, декларування проекту функціонування державної мови одночасно з широким використанням російської мови на більшості території України не узгоджується з Конституцією України (10 і 11 статті), яка трактує російську мову як одну з мов національних меншин, лише виділяючи її в переліку, а державній мові гарантує неподільний пріоритет на всій території держави в усіх галузях

суспільної діяльності.

По-четверте, твердження про те, що ніщо в цьому Законі не може бути витлумачено як підстава для дискримінації та адміністративного обмеження сфери поширення якої б то не було мови, створення привілеїв або обмежень прав громадян за мовною ознакою — це блага побажання.

Аналіз конкретних статей це підтверджує. Гірше того, в тексті проекту можна знайти чимало штучно створених нових правових термінів, застосування яких зовсім не витікає з тексту Конституції і таким чином створює ґрунт для довільного трактування статей Закону. Це поділ громадян за “мовною ознакою”, який позбавлений правового сенсу. Адаже Конституція розрізняє громадян лише за національною приналежністю, в якій мова не є окремою ознакою, а лише складовою комплексу разом з національною культурою і традиційним способом життя. Володіння мовами не є константою для порівняння, тим паче в нашу інформаційну добу. Мови застосовуються залежно від ситуації і аж ніяк не можуть бути ознакою громадянина. Навіть російськомовність українців на зросійщених територіях є ситуативною, обумовленою середовищем, штучно створеною в результаті мовної колонізації впродовж століть і не є нормальним явищем з погляду права та історії. Далі в першій статті проекту зустрічаємо термін “мовне самовизначення”, яке знову ж таки позбавлене сенсу з погляду Конституції. А заклик поважати “мовне самовизначення” є прямим заохочуванням обирати за рідну будь-яку мову (переважно російську) без будь-якого зв'язку з національною приналежністю, культурою і традиціями. Це означає, що варте поваги ганебне явище — поява етнічних українців, які не визнають української мови. Ми ж знаємо, яке “мовне самовизначення” склалося під впливом валуєвських старень імперської Росії. Тож хіба можна будувати мовну політику держави, як радить проект, на повазі до “мовного самовизначення і мовних уподобань” громадян, а не на конституційному порядку, рівноправності і вільному розвитку мов та особливій ролі державної мови? Чи ж не дивно, що в першій статті про основні принципи мовної політики — про державну мову взагалі не згадується, на відміну від

аналогічної статті старого закону.

Зовсім недоречним у статті 2 проекту про державну мову є положення про державні гарантії російській та іншим мовам меншин. У старому законі для мов меншин є окрема стаття. Таким чином, зміст статті 2 не відповідає її назві. А як розуміти таке: “Розповсюдження та функціонування державної мови не може служити основою для дискримінації та обмежень щодо вільного використання російської, інших мов у всіх сферах їх природного розповсюдження...”? Адаже відомо, що сфери природного розповсюдження всіх мов — їхня автохтонна територія, а в Україні такими мовами є лише українська і кримськотатарська. Крім цього, автори припускають, що державна мова може якось чинити обмежувати поширення національних мов. Але ж їх функції в суспільстві зовсім різні, і державну мову знають усі громадяни, що не шкодить їм знати і любити рідну мову. Ці мови принципово неконкурентні. Саме це повинно виходити зі змісту такої статті.

Відверто антиконституційним є положення про те, що органи державної влади поряд з державною можуть використовувати російську мову як “широко розповсюджену на більшій частині території України” та “прийнятну для більшості громадян”. Широке розповсюдження російської мови відбувається не без підтримки певних сил і не є підставою для надання їй будь-яких функцій державної, адже Конституція не виділяє цю мову з-поміж інших мов, лише називає в переліку мов меншин. Не порушуючи пріоритет державної мови, іншу мову можна застосовувати лише для дублюючих функцій, при чому це стосується рівною мірою всіх мов меншин. Жодна мова не може обмежувати поширення державної мови і про це слід однозначно сказати в законі. А безапеляційне твердження про те, що російська мова є “прийнятною” для більшості громадян, є відвертою неправдою. Адаже більшість складають етнічні українці, які “притерпілись” до російської мови, що навіянується їм зверхниками і засобами інформації, але вона ніколи для їхньої душі не буде “прийнятною”.

На довершення всього в останньому абзаці третьої статті замість “національна меншина” застосовують новотвір “мовна меншина”, в місцях

компактного проживання яких їхні мови можуть використовуватися як “офіційні”, тобто так само як державна мова або замість державної. І рішення про це приймається органом представницької влади відповідної адміністративно-територіальної одиниці!!! Таким чином порядок застосування мов, який за Конституцією визначається лише законом, віддається на відкуп місцевій владі. А це питання, які визначають основи конституційного ладу держави, по суті, її сутність і обличчя. У такому вигляді Закон підтримує відомі ухвали місцевих Рад і Верховної Раді Севастополя про надання фактичної державності російській мові і толеруватиме ігнорування державної мови.

Конкретна стаття проекту, яка гарантує право громадян користуватися будь-якою мовою, чомусь поширена на інтимний процес вибору рідної мови, що не повинно регулюватися законом. Стаття, по суті, обґрунтовує і толерує вибір рідної мови незалежно від національної приналежності. Цим узагалі дискредитується поняття національна приналежність. Більш того, для національних меншин гарантується вивчення національної або “іншої мови”.

Для чого національній меншині замість рідної “інша мова”? Зрозуміло, що мається на увазі не державна мова, бо знати державну мову повинні всі громадяни без огляду на національне походження. А може, “інша мова” — це російська?

Майже в кожній статті проекту є типові помилки — застосування російської мови нарівні з державною, а в освіті взагалі — мова на вибір і заборона державного втручання в мовний режим. А як же наводити конституційний порядок застосування мов? Зате проект мовного закону в такому вигляді ідеально відображає, обґрунтовує існуючі процеси в галузі застосування мов і чудово сприяє розвитку російсько-української двомовності та утвердженню офіційності російської мови. З допомогою правової казуїстики російська мова вводиться у сферу виключного пріоритету перед державною мовою, ставлячи їх у нерівні умови змагальності. Ми бачимо, як ця “змагальність” вершиться в Україні не на користь державної мови ще до правового стимулювання цього процесу.

Є в проекті і стаття, що встанов-

лює відповідальність за порушення прав громадян у мовній сфері, за “створення суспільної атмосфери мовної виключності та нетерпимості, провокування мовного протистояння, дискримінації”, що вважається тяжким злочином і замахом на фундаментальні права громадян. Хоча в самому тексті проекту вже закладено протистояння двох мов, а деякі політики розглядають утвердження державної мови як мовну винятковість і дискримінацію російської мови. Так що прихильники цього проекту можуть вважати себе віртуальними виконавцями ролі відомої унтер-офіцерської вдови, а ревні захисники державної української мови можуть дістати цілком реальні позови до суду за згаданими звинуваченнями. Одного не сказано в проекті — про кару за порушення основного права всіх громадян України — безперешкодно і вільно поширювати державну мову в усіх галузях суспільної діяльності на всій території держави. Очевидно, український народ попри всі укази і закони повинен сам подбати про українську мову як єдиний творець всієї повноти влади.

На цьому, напевно, варто поставити крапку в читанні проектів нового мовного закону, бо тенденція зрозуміла. Треба нарешті запропонувати свій, просвітянський проект — відредагований старий Закон про мови, звернутися до українців з пропозицією його обговорити і з народною підтримкою подати на розгляд Верховній Раді. Все-таки це закон, що стосується кожного громадянина, і негоже голосувати поспіхом ситуативною більшістю “компромісний” його проект. Страждений український народ заслужив на закон, який зрозуміли б предки і не ганьбили потомки.

Володимир ФЕРЕНЦ,
заступник голови обласного
об'єднання ВУТ “Просвіта”,
м. Івано-Франківськ

СЛОВ'ЯНСЬК: МІСТО УКРАЇНСЬКЕ ЧИ РОСІЙСЬКЕ?

Після двадцятидennих спостережень я цього так і не зрозумів

Славне місто Слов'янськ на Донеччині. “Цікава” його історія: є тут пам'ятник праці советських часів — паровоз П. Кривоноса “Комсомолец”, є пам'ятник партизанської слави, є й пам'ятник двічі Герою Радянського Союзу М. Семейку, а на майдані біля будинку міської адміністрації — на тлі нашого українського державного прапора бовваніє (тобто височить) величезний монумент найбільшому катові українського народу В. Ульянову-Леніну. Адвоката ви можете знайти лише на вулиці Леніна. Центральна дитяча бібліотека міста ще “живе” в УРСР. А все місто розрізає централь-

на вулиця “Юных коммунаров”, на якій “мешкає” вся районна народна освіта: “Вместе весело шагать по просторам, по просторам...”

Щодо мовного питання. Славне місто Слов'янськ зрусіфіковане повністю — від державних батьків до його звичайних громадян. У транспорті, в магазинах, у навчальних закладах та державних установах чується всюди виключно російська мова, інколи, за мізерним винятком, слов'янський суржик. І на наше, мовлене по-українськи слово, часто кліпають очима, мовляв, не розуміємо. Хоча в тутешньому педінституті навчання й ведеться україн-

ФОТОПОГЛЯД

ською, однак, зізнаються студенти, тільки навчання, поза лекціями між собою та з викладачами вони спілкуються “общепонятним”. Важко знайти тут і назви вулиць, реклами, вивіски, оголошення тощо, котрі б були виконані державною мовою. Що ж стосується преси, то це питання окреме.

Запитую у продавця одного з кіосків міста: “Чому це у Вас зовсім немає газет українською мовою?”

— А кому вони тут потрібні,

оні тут не користуються популярністю, — незворушно відказує молодичка.

— Як кому, — не вгаваю я. — Ось мені, наприклад. Адаже популярних українських газет є багато.

— Вот только вам одному і нужні, потому, что вы с Западной Украины, а у нас на “Славкурорте”, к вашему сведению, летят в основном люди из России, а они по-українськи читати не умеют.

— Ні, шановна, з Росії тут дуже мало лікується, а переважно ваші, з Донбасу. А во-

ни, як і багато російськомовних у моєму рідному Києві, не тільки уміють, а й залюбки читають українською...

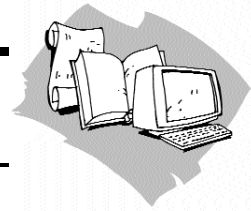
— Всьо, мужчина, отцепітєсь. Єзжайтє себе в свой Київ і учіте там кіоскюрш, какі їм нужно газети продавать.

Така ось “задушевна” розмова вийшла. Проте, скажу заради повної об'єктивності, кілька примірників єдиної українськомовної газети сюди все ж привозять: це — тижневик “Шлях Перемоги”. І продають це видання по дві штуки у кількох кіосках міста.

Але ні “Слова Просвіти”, ні “Українського слова”, ні “України молоді”, ні “Молоді України”, ні “Демократичної України”, ні навіть “Урядового кур'єру” (за винятком “Голосу

України” у російському варіанті) та двомовної “День”, — загалом жодної центральної україномовної газети ви тут не знайдете. Їх просто не привозять. Зате центральних московських та українських російськомовних дуже багато. Як у кіосках, так і на розкладках. Таке враження, що в Слов'янську налагоджено цілеспрямовану експансію російської мови на місцево-державному рівні...

Післямова. Довжелезною вулицею “Юных коммунаров” через увесь Слов'янськ курсує тролейбус № 2, неначе мимоволі ставлячи “двійку” міській владі за роботу.

СТОРІНКАМИ НЕВІДОМОГО СЛОВНИКА

Перепрошую, бо у запалі відхилився од теми, тому вертаюся ближче до історії того скарбу, про який мав намір розповісти. Влітку 1964 року одна професійна перекладачка художньої літератури, як на тодішнього мене, то дуже літня жінка — їй тоді йшлося до шістдесятиріччя — повернулася в Україну зі степових просторів східного Казахстану. Ще з кінця тридцятих років довелося їй помандрувати кілька десятиліть за уральськими горами на сибірських просторах. Так сталося, що вона познайомилася з моїми тодішніми літературними вправами, хоча на той час в Києві, як і на всіх українських теренах, вже починало знову сутеніти для української інтелігенції, і я вже почав приховувати за псевдо свої вірші про Крути, Мазепу, пожежу книгозбірні або й звичайну лірику, сповнену смутку й зажури, хоча мені було тоді трохи за двадцять років. І кожного разу мої творіння зазнавали значного редакторського втручання, бо я завше мав ускладнення з редакторами через невміння користуватися “сучасним українським правописом”, його відмінками і зворотами, та через вживання деяких “націоналістичних” слів, хоча редактори ставилися до мене досить доброзичливо, коли дізнавалися, що не довелося мені вчити у школі української мови... Ось тоді пані Надія під великим секретом дала мені для передруку близько ста сторінок машинопису словника, який не мав ніяких вихідних позначок: назви, автора, року

Мені завше стає журно і тривожно на душі, коли згадуються два поетичних рядки, написаних колись латвійцем Кнутсом Скуєнієксом у мордовському таборі — “Все, що записнеш до жмені — витече, зміниться, щезне...”. Це закінчення вірша про Геракліта, про те, що не можна увійти до вчорашнього і щось там змінити, аби виправити непоправне. Воїстину, багато хто пояснює з таких “наукових” засад своє небажання чи невміння взятися до серйозної роботи з оцінки і відновлення наших втрат саме із того зміненого та пощезлого, чим іздавен ми відрізнялися од інших як окремих самобутній народ зі своєю історичною старожитністю. До руйнації нашої пам’яті, наших звичаїв, нашої мови докладали неймовірних зусиль різні завойовники кілька століть поспіль, але найстрашнішим за своїми наслідками було проминуле двадцять століття.

видання тощо. Вже тоді у тексті було забагато суто друкарських огріхів, вочевидь, від багаторазового передруку поспіхом, потайки від сторонніх очей. У ті часи я не насмілювався з кимось ділитися тим подарунком, а незабаром і сам подався далеко за межі України більш як на двадцять років, хоча й зберігся багацько книжок без вихідних даних — їх я позбувався перед тим, як віддати палітурнику, аби можна було відбрехатися од занадто доскпіливих гостей. Такими й досі стоять на моїх книжкових полицях деякі романи Винниченка, Самчука, поезії Олесья, Маланюка...

Коли повернувся до Києва, імперія вже добре хиталася перед своїм ганебним падінням. Я був зайнятий іншими справами, тому тільки нещодавно вирішив довідатися про історію створення того словника. На моє прохання знайомі мовознавці намагалися знайти щось подібне в наукових книгозбірнях чи архівах, та нічого схожого не знайшли. Але й підготувати до друку (а я обіцяв для того віднайти спонсора) теж завагалися, мовляв,

чи не сприйме хтось, хто знає витоки цієї роботи, за плагіат.

Я свідомий того, що публікація уривків із цього словника в просвітянському виданні може призвести до різних відгуків, але хочеться почути конструктивні зауваження чи пропозиції щодо його подальшої долі. Може бути, що хтось згадає ім’я автора, а може бути, що й ні, бо цей витвір чиєсь копіткою праці, можливо, йде до нас не менше сотні років, — фахівці мають визначити, наскільки доцільним є сьогодні нагадати широкому загалу запашний смак живої української мови, якою нині ще володіють по селах досить літні люди. Не тільки в Україні, бо чув я подібні слова і звороти в місцях компактного поселення українців на Кубані, у Казахстані, Киргизстані тощо. Через навальний поступ урбанізованого середовища стрімко меншає сільського населення, яке у всі часи залишалося стійким до іншомовного втручання, стоїчнішим у збереженні предковичних звичаїв, хоча знищували їх за природно впертість мільйонами будівничі “светлого будущего”, але й сучасні

селяни через телевізійну експансію різних “кроликів” і “сердючок” чи достойніших володарів екранного часу, яким також невтямки поняття національного духу, починають спілкуватися між собою понівеченою мовою, “інтернаціоналізуватися” у найгірших проявах ідеології недавнього імперського режиму.

Моє ставлення до збереження самобутності, насамперед у мові та національних традиціях, аж ніяк не пов’язане з негативним ставленням до інших народів, їх культур, мов та звичаїв. Навпаки! Мені подобається подорожувати білим світом саме тому, що я знайомлюся з іншими народами, зовсім не схожими на нас, що я можу чути інші пісні, бачити інакші танці, заходити до інших храмів, а потім спрагло вертатися на свої рідні терени — до батьківських криниць. Навіть не хочу при-

пустити, що час, чи наша деградація, зможе колись знівельовати чарівні відмінності регіонів і в самій Україні, бо наша культура багата саме своїм розмаїттям. Від нещодавніх відвідин тієї російської місцевості, де минули мої шкільні роки, залишилося прикре враження — так само знівечено й правдиво культуру ільменських словен, яка вирізнялася своєю українською самобутністю.

Ні, треба постати рішуче проти подібного ставлення безбаччків до свого минулого, яке зберігалося кожним народом, аби загальнолюдська цивілізація не втратила історичного надбання самобутних національних культур, від сукупності яких веселково жити на цій планеті — попри намагання деяких ненажер проковтнути і перетравити якусь децимо національних культур, з яких саме і складається мозаїчне панно спільної культури всього людства нашої Землі. Як на мене, то такий словник “до скрути треба”, бо ж не “лизень злизав” нашу пам’ять, бо ж відчуваємо чуже “як сіль ув очу”? А ті, що “не нашої сотні”, хай ідуть “ловити вітра”.

● **Юрій ЗАВГОРОДНІЙ,**
поет і перекладач

СЛОВНИКОВА СКАРБНИЧКА

Деякі дієслова, що вимагають після себе іншого відмінка, ніж відповідні у російській мові, або ті, що вживаються, — на відміну від неї — без прийменника:

- Бігти — по кого? по що? — бежать, йти — за кем?
- Брати, відбирати — кому? що? — отнимать — у кого? что отбирать? (Йому одібрало мову).
- Бути — за кого? — быть — кем? (Був за голову колгоспу).
- Вивчати, вивчити — кого? чого? — выучивать — кого? чему научать, научить.
- Вивчатися, вивчитися чого — выучиваться, выучиться чему. (І став учитися, і за рік усього навчився).
- Визволитися з чого — избавиться от чего. Визволиться з кари. Избавился от наказания.
- Визнавати за добре — находить хорошим.
- Вийти на кого — сделаться кем. Вийшов на лікаря — стал доктором.
- Відрікатися кого — отречься, отказаться от кого.
- Вистаратися задля кого — прислужиться кому.
- Витрачатися з чого — израсходовать что.
- Вірити на кого, на що — верить кому, чему.
- Ворогувати на кого — враждовать с кем.
- Ворожити коло кого, коло чого — возиться с кем, чем.
- Воювати кого — воевать с кем. (Прийшло мені турка воювати).
- Втішатися з чого — утешаться чем, радоваться чему.
- Глузувати з кого, з чого — смеяться над кем, чем.
- Глумитися з кого, чого — насмехаться над кем, чем.
- Глядіти чого, кого — 1) беречь кого, что, присматривать за кем. (Гляди себе, моя дитино...). 2) Соблюдать что (о праздниках, постах и т. п.). 3) Следить за кем, за чем, обращать внимание на кого, на что. (Коли кін не гляди на дорогу, то гляди ти).
- Голосувати на кого — голосовать против кого. (Не голосуй на нього!)
- Грати на що — играть на чем. (Грай на скрипку!)

- Грати чого — играть что. (Грай польки!).
- Гукати — на кого? Звать — кого?
- Дбати — кого? чого? (і ким? чим?) — радеть, стараться, заботиться — о чем? (Було тобі самому сіна дбати).
- Дивувати — з кого? — удивляться — кому? чему?
- Доглядати — кого? — смотреть за кем?
- Додавати — чого? — прибавлять — что?
- Доживати — чого? — доживать — что? (Доживати віку).
- Докоряти — кому? — укорять, упрекать — кого?
- Допитуватися — на що? — расспрашивать — о чем.
- Дорікати — кому? чим? — упрекать за что?
- Жалкувати — за ким? за чим? — сожалеть о потере — кого? чого? — оплакивать — кого? что?
- Женитися, одружуватися — з ким? — жениться — на ком?
- Ждати — на кого? на що? — ждать — кого? чого?
- Жити — з чого? — жить — чем?
- Журитися — ким? чим? — заботиться, хлопотать — о ком? о чем? — принимать к сердцу.
- Журитися за ким? за чим? — грустить — о ком? о чем?
- Забарвлювати — на що? — окрашивать — во что? (Забарвлений на зелене — окрашенный в зеленый цвет).
- Забувати — кого? чого? або — кого? на що? — забыть — о ком? о чем?
- Завдати — чого? — причинять — что? (Не завдавайте собі клопоту).
- Заграти — чого? — заиграть — что? Не причиняйте себе забот; завдав удару — зазнав поразки.
- Заздрити — кому? чого? — завидовать — кому? в чем? (Він йому всього заздрить — во всем завидует).
- Заздритися на що? — завидовать — чему?
- Заздрувати — на що?
- Зазнати — чого? — испробовать — что? испытать — что?
- Закидати — на кого? — наме-

чать (в мыслях) кого?

- Закохуватися, закохатися — в чому? — пристраститься — к чему?
- Закуштувати, скуштувати — чого? — испробовать, отведавать — что?
- Залицятися — до кого? на кого? — ухаживать — за кем?
- Запобігати — кого? чого? — 1) предупредить — кого? что? (запобігай лиха). 2) Получать, добывать, доставать — что? пользоваться — чем? (Чого хотіла, того й запобігла. Запобігай світа, поки служать літа). 3) Заискивать — перед кем? (Самі люди мене запобігали).
- Зарадити — чим? — употребить с пользой — что?
- Зарадитися — кого? — посоветоваться — с кем?
- Заслабнути — на що? — заболеть — чем?
- Заслугувувати — на що? чого? — заслужить — чего?
- Заспівати — чого? — запеть — что?
- Заходуватися, заходитися коло — кого? чого? — приступать, приступити — к кому? чему? приняться — за что?
- Збунтувати — на кого? — востать — против кого?
- Звестися — на віщо? — превратиться — во что?
- Зглянутися — на кого? — смилостивиться, умилосердиться — над кем?
- Згодити — кого? — условиться — с кем? — пригласить или нанять — кого?
- Здохитися — кого? чого? — избавиться, отделаться — от кого? от чего?
- З’єднати собі — що? — сникать расположить к себе — кого?
- Зітхати — за ким? — вздыхать — о ком?
- Зіходити, зійти — на що? — обратиться — во что?
- Змінюватися — на краще, на гірше — перемениться — к лучшему.
- Змінятися — з чого, на що — меняться — в чем и чем. (Чом ти з личенька змінився?) Змінятися на виду — меняться в лице.

ТВОРЧИСТЬ НАШИХ ЧИТАЧІВ

Вельмишановна редакція! Висилаю Вам нову пісню “Українська мова”. Музику до неї написав відомий співак, заслужений артист України Микола Іванович Болотний.

УКРАЇНСЬКА МОВА

Мова моя, українська мова, — Невичерпне джерело. Я люблю твоє зболене слово, Що віками в неволі було.

Я люблю твої лагідні звуки
Та пісень життєдайний акорд,
Що поміг нам осилити муки
І десятки нападницьких орд.

По-синівськи пишаюсь тобою,
Набираюсь розуму й сил
І беру тебе, мово,
як зброю
Із підніжжя
козацьких могил.

Твоїм словом
звертаюсь до світу.
Твою гідність, як прапор, несу
Та зростаю до дум “Заповіту”,
Щоб пізнати і велич, й красу.

З повагою
Василь ДЕРІЙ,
професор Тернопільської
академії народного
господарства, поет,
м. Тернопіль

СЛОВО — БОГ

Слово — Бог...
Так пречисто і ясно.
Бог — це Слово у кожному з нас.
Хай літа осипаються рясно,
Для людини — немірний час.

Невблаганно складає покоси
Невблаганна до тебе колись...
Але все, все настільки відносно —
Тільки Слова в собі доторкнись!

Доторкнись...
І наблизиться завтра,
І минуле відкриє віки.
І не треба, щоб випала карта
Із чиєсь там диво-руки.

І відступлять думки пересічні,
І тривога піде в небуття...
Дві вершини є —
Слово і Вічність!
І дорога між ними — Життя!

Анатолій КОНДРАТЮК,

НІМІ ГРОМИ

Мої братове
з вулиць і майданів!
Знов ятрить сіль
пречистої сляози:
Хребти зігнули
знаками питання
Німі громи забутої грози.

Бо хто ми є? Аби обід і ванна?
А там — що Бог,
що чорт, що фарисей?
На обрії — земля обітована,
Попереду — позичений Мойсей.

А де ж вона, омріяна раїна
І прапор, що додав, —
було — снаги?
Вже вчать мене
любити Україну
Її позавчорашні вороги...

Богдан ТОМЕНЧУК,